Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor
Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links
Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

KJELD B. NILSSON

SKÅNE
VORT GLEMTE LAND

BOG FAN
kr. 99,00

Kjeld B. Nilsson

Vin af Rang
fra Cahors - Frankrigs gamle vingård

Quercy-provinsen er en af Frankrigs herligste egne, kendt for sine smukke landskaber, sit gode køkken og sine vine. Eneste guide til Lot-dalens seværdigheder og Cahors vinhuse, der nok er et besøg værd. *Illustreret, og med kort.*

H.C. Bjerg

Tordenskiold
Glimt af Wessel

Endnu 300 år efter Tordenskiolds fødsel fascinerer han ved sin personlighed - det mest overraskende er måske, at han virker som en samtidig. *Illustreret.*

Michael Baigent, Richard Leigh og Henry Lincoln

Det hellige blod og den hellige Gral
Mysteriet om Tempelherrerne og Jesu efterkommere

Fik Jesus efterkommere - og er der forbindelse til det danske kongehus. Den eneste bog på dansk om katharerne i Sydfrankrig. Så spændende som nogen roman. *Illustreret.*

KJELD B. NILSSON

SKÅNE

VORT GLEMTE LAND

Af samme forfatter

VIN AF RANG
fra Cahors – Frankrigs gamle vingård
(1987)

SYNG MED AMAGER
(red. 1974)

PIGER PÅ HØJT PLAN
Bogen om stewardesser
(1967)

KJELD B. NILSSON

SKÅNE
VORT GLEMTE LAND

BOGAN

SKÅNE – vort gamle land
Copyright © 1991
by Kjeld B. Nilsson and Bogan's Forlag
Fotos: Egon Engmann
Omslagsgrafik: Margrethe Petersen/Grafisk Værksted
Reproduktion: bro Christensen, Birkerød
Tryk og sats: a-offset a-s, Holstebro
Indbinding: Alfred Kristensens Bogbinderi, Holstebro
ISBN 87-7466-226-0

Bogan's Forlag
DK-3540 Lynge
Tel. 42 18 80 55

Indhold

1. Skåne uden skånsel · 7
2. Skåningene var sejere end sønderjyderne · 20
3. Skånes flag er Nordens ældste · 44
4. Fra Bråvalla, alle kriges mor, til operette-fejden om Hesselø · 66
5. Gud hjælpe deres sjæle, men de ligger i London · 84
6. Jesus lærte at gå blandt snaphaner · 105
7. Skånsk slot fik salut fra søen · 124
8. Hvornår leveres tyvekosterne tilbage? · 151
9. Det kolde bord er det rene pral · 160
10. København er Skånes største by · 170
11. Saftkräm med grädde, ellers tak, skåninge spiser rödgröd med flöd · 182
12. Roskilde-freden er brudt · 191

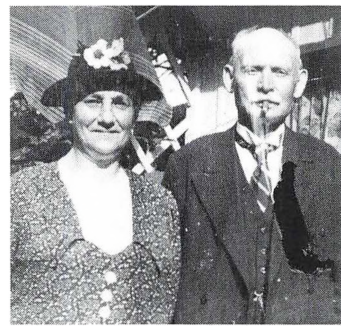

Tilegnet mindet om mine skånske bedsteforældre,
Hanna og Matts Nilsson,
som flyttede til København i 1880'erne
i fortvivlelse over vanrøgt af deres hjemstavn.

1. KAPITEL

Skåne uden skånsel

Hvis Bismarck i 1864 havde taget hele Jylland, ville vi så have skrevet jyderne ud af Danmarkshistorien, som vi har gjort med skåningene — med det resultat, at der venter os et kulturchok, når vi opdager, at der for den anden ende af Øresunds-forbindelsen bor mennesker, som efter 300 års forløb ikke er mere svenskere, end kuwaiterne er irakere og balterne er russere.

Skåne knyttes igen til Danmark.

Det er, hvad den faste forbindelse over Øresund indebærer. At bro og tunnel vil sikre hele den skandinaviske halvø bedre kontakt med det europæiske fastland er fremgået af den omstændelige debat. Men den anden betydning af broslagningen har været mere eller mindre gemt eller glemt under den lidenskabelige diskussion, der gik forud for den politiske beslutning om at bygge bro.

Og det er nok meget heldigt.

Ellers havde vedtagelsen haft svært ved at slippe helskindet gennem den svenske rigsdag, hvor mange medlemmer stadig tænker i Karl X Gustavs baner.

I Danmark kunne vi nøjes med at høre ophedede meningsudvekslinger om modebegrebet miljøneutralitet, om vandgennemstrømning, om tolv sælhundes fremtidsmuligheder på Saltholm, om fiskenes trivsel i Sundet, om saltholdighedens procenttal i Østersøen, om dødsdømte kolonihaver på Amager og om meget andet, som man kunne tro afgørende for, om gamle Danmark skal bestå. Hvis man ville tage debatten ligeså alvorligt, som debattørerne tog sig selv.

I en verden, hvor menneskeskæbner vejer tungere end sælhunde og fugleyngel, får den faste forbindelse mellem Sjælland og Skåne en meget større betydning, end det har kunnet udledes af meningsudvekslingerne. Den får netop den konsekvens, som med stort held er holdt uden for debatten.

Øresundsforbindelsens virkelig grænseoverskridende betydning skal ikke måles bare i antallet af biler eller mængden af gods, som for fremtiden vil blive transporteret fra Sverige til kontinentet uden skibsfartens eller færgetrafikkens hjælp.

Vi skal til at revidere Danmarkshistorien og trække nye skillelinier i Skandinavien.

Nu føres det sammen, der hører sammen, som Willy Brandt sagde i en anden sammenhæng, da Berlin-muren faldt. Denne gang er det et jerntæppe gennem Øresund, som gennembrydes. Det har været mere solidt end Stalins.

Kronborgs vinduer

Skåne var fra ældste historiske tid en naturlig del af Danmark, fordi søvejen til Sjælland var betydelig mere farbar end vejene gennem de store skove i Småland. Skovene udgjorde en effektiv grænse mod Sverige, indtil landtransporten udviklede sig og udkonkurrerede skibsfarten, så have og sunde blev skillelinier i stedet for transportveje.

Skånes landfasthed med Sverige har vi selv været de første til at fremhæve indtil det ulidelige som en fattig trøst oven på den chokerende Roskildefred, der kostede os landsdelene øst for Øresund. Vi prøvede at foregøgle os i historiebøger, leksika og daglig tale, at sønderlemmelsen af det danske rige nærmest var en naturlig udvikling og ikke en blodig uretfærdighed. Gradvis er vi nået til med et skuldertræk at godtage, at nogle yderprovinser gik tabt efter de mest skæbnesvangre af svenskekrigene. Det er historieforvanskning, så det basker. Skåne var et kærneland i det danske rige. Den skønneste af de danske provinser, skrev den tyske magister Adam af Bremen.

Ptolomæus talte om Skåne og de skånske øer, da han søgte at beskrive det fjerne Thule. Skåne var hovedlandet, som Sjælland, Møn, Fyn, Falster, Ven og Bornholm grupperede sig udenom. Så Danmark mistede ikke blot en tredjedel af sit territorium ved den ulyksalige Roskilde-fred. Vi blev en mindre nation med mindre livskraft, mindre selvtillid, mindre selvrespekt.

Vi blev i stand til for bekvemmelighedens og selvopholdel-

sens skyld at omskrive vor historie og lukke øjnene for den sørgelige kendsgerning, at hundredtusinder af landsmænd kom ind under et fremmed styre, som de ikke havde ønsket, og som var dem inderligt imod.

Christian V lod Kronborgs vinduer ud mod Sundet mure til, efter at han forgæves under Skånske Krig havde prøvet at vinde det tabte land tilbage. Eller gjorde han nu også det?

Vi skylder formentlig den engelske forfatter Robert Molesworth den fabel. I en øjenvidneskildring af Danmark fra 1692 skriver han, at »de tabte provinser, især Skåne, var Danmarks bedste, og de er derfor stadig genstand for misundelse, ja, i så høj grad at Kronborgs vinduer, hvorfra Skåne kan ses, er muret til for at hindre danskernes gamle nag i at blusse op«.

I bogen »Arvefjenden« fortæller Lars Lindeberg, at det var Frederik III, der blændede vinduerne i forbitrelse over, at han blandt alle de tabte landsdele kun fik lov at få Trondhjems len og Bornholm tilbage efter at have sejret over Karl Gustav i anden runde. Palle Lauring hævder i sin bog »Danmark i Skåne«, at det var Christian V, der ikke mere kunne holde udsigten fra Kronborg ud efter at have tabt Skånske Krig.

Robert Molesworth skriver desværre ikke, om det var taberen Frederik eller taberen Christian, der prøvede at lukke en sørgelig kendsgerning ude af sin synshorisont. Kronborgs slotsforvalter, oberst J.C.J.R. Almar er ikke så sikker på andet end, at det med den barrikaderede udsigt mod Skåne er en skrøne. Han har i alt fald aldrig kunnet finde arkitektoniske spor af en sådan tilmuring. Men måske har Christian den Femte beordret svære gardiner eller gobeliner hængt op for at spærre for den udsigt, som med et slag – det stod ved Lund – var blevet så forstemmende.

Legenden om den kongelige reaktion har virket overbevisende sand, fordi den under alle omstændigheder har været typisk for hele den danske holdning til Skåne, siden forbindelsen blev hugget over. Vi har systematisk prøvet at glemme det gamle land og vendt vore fordums landsmænd ryggen.

Det var lidt lettere at leve med det knusende tab, når man prøvede at fortrænge katastrofen. Åndeligt talt blev udsynet til Skåne muret til. Lad så Kronborgs vinduer have nøjedes med gardiner.

Sejrherrens sprog

I dag ved vi fra skoleundervisningen, hvor Gudenå, Kongeå, Skjern å og Suså løber. Hvor mange danske børn kan placere Helgeå, Lodde å, Kævlinge å eller Sakså på kortet? De har lært om Arresø og Furesø, Tystrup-Bavelse sø og Julsø. Men man har såre effektivt holdt lærdom om Ringsø, Hammersø og Vombsø ude af deres pensum. De søer har ellers ligget i Danmark et halvt årtusinde længere, end svenske skolebørn har lært om dem som en del af Sveriges geografi.

Vi har omhyggeligt beflittet os på at snakke sejrherrerne efter munden og bestræbt os på at tale deres sprog. Vi skriver Landskrona på vore færdselstavler, når vi viser vej til den by, Erik af Pommern grundlagde som Landskrone. Falder Limhamn mere naturligt på danske tunger end Limhavn? Nej, men i vore bestræbelser på at affinde os med udviklingen sætter vi sejrherrens fod på vore nakker og laver vore gamle danske stednavne om efter hans forskrift.

Gør svenskerne sig måske den ulejlighed at benævne den danske hovedstad ved dens rette navn?

Vi er i vor fuldgode historiske og moralske ret til at tale om Hesselholm, Søbo, Brandevig, Gønge, Højnæs, Greve, Lyngby og Mogenstrup i stedet for Hässleholm, Sjöbo, Brantevik, Göinge, Höganäs, Grevie, Ljungby og Månstorp. Og vi kan kun smile hånligt, når man hinsides som konsekvens af den krampagtige historieforfalskning kommer for skade i en turistbrochure at omdøbe Helge å til Helga å. Så får man et svært forklarligt kønsskifte at tackle oven i den bombastiske forsvenskning.

Måske vil det falde danskerne naturligere at bruge de oprindelige stednavne, nu da vi skal til at leve mere intimt med de steder, som i Arilds tid fik deres navne på dansk.

I togenes og bilernes tidsalder vil det endelig blive ligeså naturligt at krydse Øresund, som det var for vore sejlende forfædre. Skandinaviens geografi og Skånes tilhørsforhold ændres. Landsdelen bliver fast knyttet til Sjælland. Og vi vest for Sundet får sværere ved at stikke hovedet i busken i håb om, at et historisk sår er nogenlunde lægt og i den nordiske samdrægtigheds navn ikke engang har efterladt et ar. Det bliver svært at fastholde den typisk danske holdning at lade, som om Skåne ikke eksisterer og at omtale landet som Sydsverige.

Skåne og Tibet

København får sit gamle opland mod øst tilbage, og der venter danskerne vest for Øresund en umådelig overraskelse, når de begynder at udforske det landområde, de er blevet landfast med.

De vil opdage, at i løbet af godt og vel tre et halvt århundrede er det lykkedes Karl X Gustavs efterkommere at gøre den danske identitet i Halland og Blekinge svagere og forvandle den danske fortid til et historisk kuriosum. I Halland ikke mindst fordi så mange svenskere er rykket ind som ejere af fritidshuse. I Blekinge fordi Sverige ret hurtigt efter magtovertagelsen oprettede en dominerende flådebase.

Men hvordan med Skåne?

Med Skåne forholder det sig anderledes.

Skåningene er i dag ikke mere svenske, end kuwaiterne er irakere. Ikke mere, end balterne og ukrainerne er russere. Ikke mere end tibetanerne er kinesere. Ikke mere end skotterne er englændere.

Skal den vanskeligt etablerede enighed om at bygge en fast forbindelse mellem Sjælland og Skåne da føre til endnu et blodigt opgør, endnu en revanchekrig mellem Sverige og Danmark?

Naturligvis ikke. Krigenes tid er forbi i Norden. Men det burde ikke være utænkeligt, at skåningene om nogle år efter en periode med udvidet regionalt selvstyre fik en mulighed for at vælge deres nationale tilhørsforhold gennem en folkeafstemning.

Det idealistiske Sverige går jo så uforbeholdent ind for folkenes selvbestemmelsesret de fjerneste steder på kloden. Den samme ret må gælde skåningene, der fik båndene til deres rette landsmænd rykket brutalt over for lidt over 300 år siden. En krig giver ikke nødvendigvis et retfærdigt udfald. Den stærke har ikke altid ret. Men skulle man komme med det argument, at Danmark bør være den gode taber og leve op til Roskildefredens aftaler, så må det lige indvendes, at vi faktisk vandt senere krige. Når Skånelandene, den fælles betegnelse for Halland, Blekinge og Skåne, alligevel ikke blev danske igen, skyldes det stormagterne.

Vi spillede vore diplomatiske kort dårligt. Det var gået op for

de søfarende nationer, at det faktisk var ganske bekvemt, at Øresund ikke mere var et indre dansk farvand. Freden i Fontainebleau efter Skånske Krig blev dikteret af Ludvig XIV.

Måske var han en solkonge i sine egne omgivelser. Over Danmark gik solen ned takket være ham. Sverige fik lov at beholde sine skånelandske erobringer lige med undtagelse af Bornholm. Øresundstolden var nok i perioder en væsentlig indtægt for den danske statskasse. Men i betragtning af, at vi på grund af den fik de europæiske stormagter imod os, var der tale om sørgelige klatskillinger, hvis man vejer dem op mod, hvad tabet af Skåne betød i menneskelige lidelser og beklippede nationale vilkår.

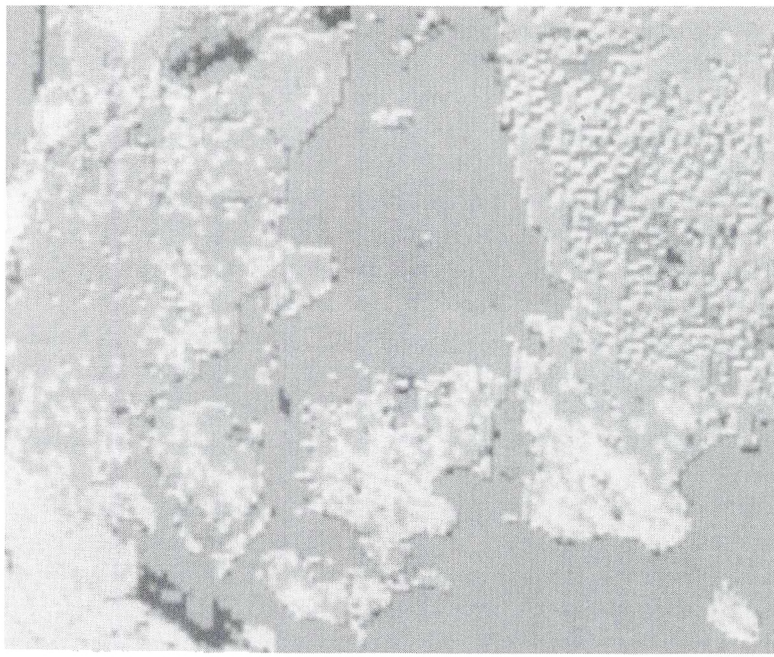

Satellit-fotos kan ikke sløre kendsgerningen, at Skåne hører naturligt til Danmark og er brohovedet mellem Sjælland og Bornholm.

Naturlige grænser

Efter broslagningen over Øresund må vi også i overført betydning slå bro over den svundne tid og bestræbe os på at knytte

de mange sønderrevne bånd på ny. Vi må åbne øjnene for udsigten over Sundet igen og leve os ind i, at for skåningene er København den dag i dag den naturlige hovedstad i enhver henseende undtagen nationalpolitisk, mens Stockholm er noget fjernt og fjendtligt.

En skåning er i kultur og tankesæt intimt forbundet med en sjællænder. Skåningenes humor er af samme tilsnit som humoren hos de gamle landsmænd i det bestående Danmark, og deres væsen forstås kun vanskeligt nord for den gamle rigsgrænse af dem, som skåningene med et underfundigt grin elsker at omtale som Stockholms-samojeder.

Kan Skåne ikke statsretsligt vende tilbage til det sande moderland efter tre århundreders adskillelse, kan landsdelen i det mindste gøre sig forhåbninger om udvidet selvstyre. Det arbejder mange hjemstavnsbevidste skåninger for, og det vil være en naturlig udvikling i regionernes Europa.

Øresunds-forbindelsen vil støtte den udvikling. Kraftcentret København-Malmø-Lund vil udviske de helt igennem urimelige skel, der blev trukket gennem Danmark for 300 år siden.

Med Karl Gustavs erobringer fik Sverige de naturlige grænser, som Gud havde tiltænkt landet. Det er en af de mere opfindsomme forklaringer i svensk historieskrivning på tilegnelsen af dansk landområde.

Hvis en så from og gudhengiven historieskrivning skulle tages for gode varer, ville svenskerne gøre klogt i at indføre russisk som obligatorisk fag i skolerne. Og vi ville få svensk belæg for den triste vits, at Asien begynder i Malmø.

Men en sådan ophøjelse af begrebet naturlige grænser ville unægtelig også få det til at se endnu sortere ud for Danmark. Hvis man ikke mere kunne leve med landegrænser, skulle Tyskland ende i Skagen.

Det ville ganske vist også nok være blevet tilfældet, hvis Hitlers tusindårsrige ikke var blevet kortet ned til tolv år. Eller hvis Napoleon III havde fundet lydhørhed for et forslag, han fremsatte i 1864 til varig løsning af det danske problem. Giv Jylland til Preussen og de danske øer til Sverige, foreslog den franske kejser.

Seks år senere kom turen til ham selv. Nemesis og Bismarck

sørgede for, at han mistede sin trone, og Frankrig mistede Alsace og Lorraine.

Uden at nogen franskmand af den grund i adskillelsens år kunne drømme om at nedværdige sig til at tale om Mülhausen i stedet for Mulhouse eller skrive Strassburg i stedet for Strasbourg.

Skuffede skåninge

Vi skal til at genopdage vor historie og vor geografi som følge af broen til Skåne. Der er så meget, vi ikke ved om udviklingen i adskillelsens år, fordi vi ikke har villet vide det. Det har vi tit skuffet skåningene med uden heller at gøre os det klart. Vi har meget at rette op på, når Skåne knyttes til Danmark igen.

Rent fysisk bliver tilknytningen i alt fald en kendsgerning. Statsretsligt vil det have sværere udsigter. Men hvis Vorherre virkelig har meninger om landkorts hensigtsmæssige udformning, har Danmark mere iøjnefaldende behov for en grænserevision, end Sverige engang havde.

Siden Roskildefreden har stakkels Bornholm ligget og flydt snart i det ene, snart i det andet hjørne af Danmarkskortet. Østersøens perle vil unægtelig være bedre på plads i et helhedsbillede med Skåne i den genskabte rolle som naturligt forbindelsesled mellem Jylland, øerne og Bornholm.

Der er tanker, man skal være varsom med at tænke højt, når vi går i gang med at slå bro over 300 års bedrøveligheder. Men ikke fordi vi skal være nervøse for, at de ikke vil finde genklang hos vore fordums landsmænd i Skåne.

Et lille drillende læserindlæg fra Dagbladet i Helsingborg kan tydeligere end noget bevidne, at skåningene har bevaret deres danske sans for humor:

»Hvis vi genopretter den dansk-svenske grænse fra 1645, kan vi tage diskussionen om broen til Danmark af dagsordenen. Broen over Brømsebækken fungerede som forbindelse mellem Sverige og Danmark. Den er ganske vist kun fire meter, men den er der endnu. Hvorfor så ikke flytte grænsen til Brømsebækken? For os i Sydsverige har det disse fordele: Vi kommer ind i EF. Vi får en inflation på kun to procent. Vi kan drikke en

pilsner uden at blive betragtet som forbryder, og vi slipper for den idiotiske rigsdag i Stockholm.«

Skål, skånske kammerat. Vi smutter med glæde over Øresundsbroen, så vi sammen kan tage på udflugt til Brømsebroen og hjælpe hinanden med at udfylde alle de huller, der findes i vort syn på livet og udviklingen siden den tragiske skilsmisse i 1658.

Det er ikke mindst vest for Sundet, vi har noget at rette op på i manglende historiekundskab. At vor manglende viden er selvforskyldt, gør ikke sagen bedre. Skåningene har den undskyldning, at de som så mange andre erobrede folkeslag har været udsat for hjernevask, undertrykkelse og påtvunget forvanskning af deres egen historie i århundreder. I Danmark har vi frivilligt fremelsket uvidenheden. Med det besynderlige, men typisk danske resultat, at vi fniser genert og afværgende, hvis en malmøbo siger, at han ikke er svensk, men skånsk.

Roden tog skade

En af de få, der har sagt rent ud, hvad tabet af Skåne har betydet for Danmark, er historikeren Vilhelm la Cour – en hædersmand, som man heller ikke under den tyske besættelse kunne lukke munden på. I sin Danmarkshistorie skriver han: »Det var ikke en gren på vor nordiske stamme, der huggedes bort, det var selve roden, der tog skade ... vi blev mindre i livsmulighed, i åndelig og politisk vitalitet, i selvtillid og i det vovemod, som intet folk kan undvære ... Det Danmark, som havde formet vore indre længsler, vor vilje og vore handlinger – gode og onde – gennem alle århundrederne før 1660, det var for bestandig gået tabt. Det har hverken krig eller fred, hverken bitterhed eller forsoning kunnet give os tilbage«.

Et parti som Det radikale Venstre, hvis navn og livsmål det tit er svært at forklare udlændinge, ville næppe have kunnet opstå, hvis det ikke var for 1658. Og 1864. Måske kan et lille tankeeksperiment omkring det sidste årstal fremme forståelsen for, hvad det er vi gør os skyldige i, når vi prøver at lægge Skånes danske fortid i en historisk dybfryser.

Hvis vi nu forestiller os, at Bismarck i 1864 ikke havde ladet sig nøje med Slesvig, men havde taget hele Jylland, som de

prøjsiske tropper allerede havde besat, havde sjællænderne så også evnet at fortrænge jyderne som landsmænd i deres bevidsthed?

Havde øboerne fortalt hinanden og jyderne, at Tyskland blot havde opnået sine naturlige grænser? Var fagfolk begyndt at skrive vikingetidens historie uden at nævne ringborgen i Fyrkat og runestenene i Jelling? Ville man forsvare afhandlinger om danske slotte og herregårde uden at medtage Spøttrup, Koldinghus, Gl. Estrup og Schackenborg? Kunne dansk kirkehistorie belyses uden at nævne domkirken i Ribe eller klosterkirken i Vestervig?

Uhyrlige tanker? Ja, men sådan har vi båret os ad i Skånes tilfælde. Fra lærde videnskabsfolk til uskolede lægmænd har vi på den vestlige side af Sundet formået at abstrahere helt ublu-

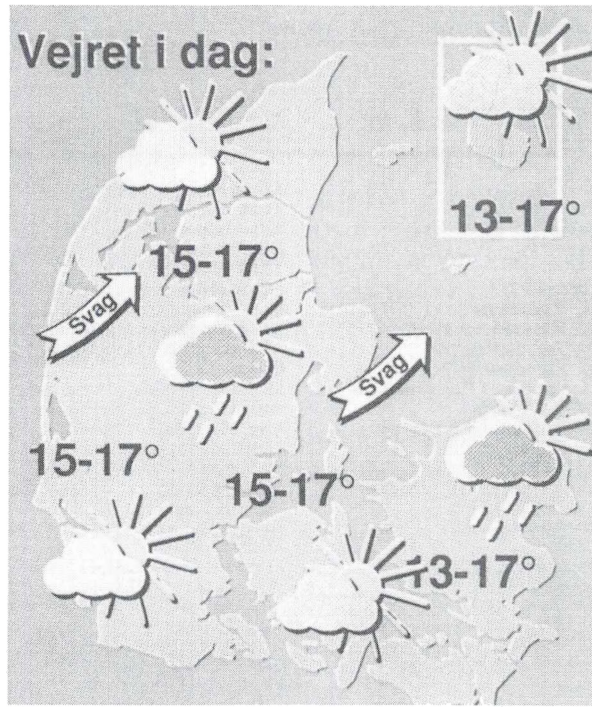

Sverige siger, at det fik de grænser, Gud havde bestemt, men kan det være Vorherres mening, at Bornholm skal flyde snart i det ene, snart i det andet hjørne af Danmarkskortet?

færdigt fra Ales skibssætning, Lunds domkirke, Landskrones citadel, Malmøhus fæstning og Herluf Trolles og Tyge Brahes fødegårde. Der er skrevet afhandlinger om danske kirker uden så meget som en fodnote om Helligkorskirken i Dalby eller Trefoldighedskirken i Christiansstad. Hvordan kan man overhovedet behandle et emne som danske herregårde og så smyge sig uden om Glimmingehus, Marsvinsholm, Bollerup, Bosøkloster, Vidskøvle og alle de andre?

Når vor sandfærdige fortid endelig en sjælden gang slår igennem det kunstige panser, sker det uafvidende for det absolutte flertal af dagens danskere. Et eksempel. Hvormange danskere aner, at Danmarks Radios klassiske og kendteste pausesignal er en skånsk folkevise?

Drømte mik en drøm i nat om silki ok ærlig pæl.

Folkevisen findes i den lundensiske Codex Runicus fra 1250-1280, som forvares på Universitetsbiblioteket i København. Visen er bemærkelsesværdig ved, at den byder på Nordens ældste kendte noder. Og den over 700 år gamle komposition er altså fra den skånske del af Danmark.

Det gør man ikke noget stort nummer ud af i dag, for det kunne jo opfattes som provokerende. Vi har udviklet den egenart, at den skadelidte og bestjålne må tage hensyn til tyvens følelser. Man kan såmænd sagtens frygte, at vi med en så sølle tilpasningsevne i ulykken og fornedrelsen havde været i stand til at præstere de samme fortrængninger med hensyn til andre landsdele som med Skåne.

Sønderjylland var vi faktisk for et par generationer siden på vej til at lade hånt om på samme vis. Vi tog imod kejser Wilhelm II, da den prøjsiske påfugl behagede at aflægge officielt besøg i København i 1904, selv om danske børn på det tidspunkt i skyggen af hans bajonetter blev hjernevasket i skolen til at kalde deres hjembyer for Hadersleben og Apenrade.

Var det et nøgternt offer på statsraisonens alter, eller var det almindelig dansk opfattelse af nødvendigheden af at drage konsekvensen af endnu et nederlag? Skal vi tiltro os så mange rester af anstændighed, at tilfældet Skåne, Halland og Blekinge trods alt er noget helt specielt.

Et lille, men talende vidnesbyrd om den forskel, der trods alt blev gjort mellem tabet af Skåne og tabet af Slesvig, er navngiv-

ningen af gader i København. Efter 1864 fandt den hovedkulds bebyggelse af Vesterbro sted, og der blev brug for nye gadenavne på stribe. Med navne som Istedgade, Dybbølsgade, Krusågade, Skelbækgade, Sankelmarksgade, Flensborggade, Alsgade, Broagergade, Bustrupgade, Ejderstedgade, Slesviggade og Dannevirkegade blev der draget omsorg for, at den historiske hukommelse blev holdt levende hos københavnerne.

Man kunne fristes til at tro, at der blev gjort det samme for Skåne med Malmøgade, Landskronagade og Lundsgade. Indtil man bemærker sig, at Malmøgade og Lundsgade ligger i nabolag med Stockholmsgade, Upsalagade og Visbygade. Det er med andre ord i magistratens øjne et kvarter med svenske bynavne. Og samme skrabud for arvefjenden har man gjort på Amagerbro. Her kan man glæde sig over Skånegade, Hallandsgade og Blekingegade. Indtil man forstår, at de skal opfattes som svenske stednavne, fordi de ligger i selskab med Vermlandsgade, Uplandsgade, Dalslandsgade, Nordlandsgade og Smålandsgade.

Det københavnske bystyre er åbenbart helt enig med magthaverne i Stockholm om, at Sverige har fundet sine naturlige grænser.

Vor sans for tilpasning og for at bide hovedet af al national skam har fejret triumfer i stort og småt. Men ingen steder er man sunket så dybt som i Høje Tåstrup. Den storkøbenhavnske omegnskommune er benovet over, at de bundtriste forhandlinger, som gik forud for fredsslutningen i Roskilde domkirke, fandt sted i præstegården i Tåstrup. Så benovet, at man har ment det på sin plads at hædre den ansvarlige for Danmarks nedtur, den tyske pfalzgreve Karl Gustav, ved at opkalde en vej efter ham.

Mindet om svenskekrigene må efter så lang tids forløb være rustet, behager gade- og navneudvalget i Høje Tåstrup at mene. Hvornår mon minderne er så tærede i Sønderjylland, at den blodige vej fra Sønderborg til skanserne i Dybbøl kan få navneforandring til 'Bismarck Chaussé?

Bystyret i Høje Tåstrup og andre med rustanløbne begreber om Danmarks historie vil i de følgende kapitler uden skånsel få gjort op med vor holdning til Skåne, siden dette stykke Dan-

mark blev flået ud af riget. Det er målet at råde bod på en del af den mere eller mindre selvforskyldte uvidenhed.

Den faste Øresundsforbindelse må være en passende anledning til at få slået bro over et gabende hul i vor viden om nære naboer og gamle landsmænd. Ellers bliver det tabte land ikke rigtig knyttet til os igen.

2. KAPITEL

Skåningene var sejere end sønderjyderne

Det gik forbløffende let at gøre Skåne svensk. Det kan vi læse selv i danske historiebøger, og det er rigtigt, at visse præster og adelsmænd havde forbløffende let ved at omstille sig. Men menigmand satte utrolig længe liv og velfærd ind på at få lov at forblive danske, og gøngerne leverede en frihedskamp, som vi ikke så mage til i Danmark under den tyske besættelse. Så sent som i 1811 fandt den sidste blodige opstand sted. Den står der bare ikke noget om i historiebøgerne.

Oradour-sur-Glane og Lidice er gået over i verdenshistorien. Ørkened har man aldrig givet ringeste plads i Danmarkshistorien. Og dog led denne skånske landsby samme skæbne som den franske og den czekiske martyrby. Men i danske historiebøger har man kunnet læse, at Skånes overgang til at blive svensk efter 1658 gik forbløffende let.

De arme indbyggere i Ørkened har umuligt kunnet mene, de havde det forbløffende let den 22. og 23. april 1678. Alle mænd mellem 15 og 60 år skulle myrdes, alle huse og gårde nedbrændes. Ørkened skulle ganske enkelt udslettes fra Jordens overflade.

Ordren udgik ikke fra en fanatisk SS-Sturmbannführer, som man senere kunne prøve at indkredse og tiltale for krigsforbrydelser. Det var den svenske kong Karl XI, der i egen høje majestæt udstedte ordren, og det var en oberst Nils Skytte, der satte hele sin militære fagkundskab ind på til punkt og prikke at føre den kongelige befaling ud i livet.

Obersten var ikke helt dygtig nok. Det lykkedes ham ikke at forhindre, at en del af byens drenge og mænd nåede at flygte ind i de omkringliggende store skove. Det skal man være forsigtig med at laste ham. En senere tids krigsforbrydere havde

heller ikke held med at være fuldkomne i deres blodbesudlede iver. Fra Oradour-sur-Glane undslap to øjenvidner, som siden kunne vidne om barbariet.

Ørkened var den danske konges personlige ejendom i et Skåne, hvor så mange byer var kirkegods. Byen skulle udslettes, fordi indbyggerne bevarede deres troskab mod det gamle fædreland. Snaphanerne i området gav erobrerne så mange kvaler, at der skulle statueres et advarende eksempel. Ikke alene Ørkened, men også den nærliggende Gemsø blev beordret udraderet. Men selv for Karl XI blev det for meget. Efter at massemordene og brandstiftelserne var gennemført i Ørkened, blev Gemsø godhedsfuldt benådet. Og Gammeltorp i Blekinge, som var udset til en lignende repressalie mod civilbefolkningen, blev også skånet.

Det advarende eksempel, som blev statueret i Ørkened, skønnedes at have virket stærkt nok. Nils Skytte lagde sig i selen for at føre sin konges meget detaljerede ordrer ud i livet. Han havde besked om at føre kvæg og viktualier ud af gårdene og overgive dem til fri plyndring, før han og hans 200 mænd satte ild på. På to gårde nær forsvandt Ørkened.

Som navnet Oradour i dag er knyttet til et helt nyopført bysamfund og det gamle henligger som manende, brandsodede ruiner, er Ørkened i dag stort set overgået til at hedde Lønsbod (Lönsboda). Ruiner er der ingen af. De ville være generende for svensk historieskrivning.

For ikke blot i Danmark blev der skrevet i historiebøgerne, at Skånes overgang til Sverige gik forbløffende let. Den svenske historiker Ingvar Andersson spørger i sin »Sveriges historie«, hvorledes »denna i världshistorien enastående omnationaliseringsproces har varit möjlig«. Han og andre historikere og pædagoger i Sverige har al mulig grund til at forfalske fakta eller gå på kattepoter uden om de mest penible kendsgerninger. Sæt nu, at der i nogle skånske familier levede nedarvede beretninger. Så ville børnene risikere at blive forbløffede. Ikke over hvor let, men over hvordan deres forfædre blev gjort til svenskere.

Mennesker på spid

Forbløffende let var det under ingen omstændigheder at dø på

Hesselholm har ligesom Lønsbod haft den finfølelse at sætte snaphanen et monument, hvor man i Malmø har fundet det på sin plads med en statue for Karl X Gustav, der styrtede Skåne i ulykke.

den raffinerede facon, svenskerne tog i anvendelse, når de henrettede fangne snaphaner. Til skræk og advarsel »spetsades« de. Den infame og sadistiske henrettelsesmetode kan så nogenlunde oversættes til, at de blev spiddet, men lad bare det svenske sprog bevare æren af at have en glose for en ondskab, som ikke engang nazisterne fandt frem til, da de genoplivede den mørke middelalder.

Når en snaphane blev »spetsat«, blev en træpæl, der var hugget og brændt sylespids, stukket op gennem hans endetarm og boret gennem tarme, mellemgulv og lunger ud gennem halsen. Og så blev pælen sat på højkant, og staklen fik lov at hænge, længe efter at han havde udåndet under svære pinsler.

De korsfæstede på Golgatha fik en let død sammenlignet med de skånske frihedskæmpere.

Somme tider var vejene i Skåne ifølge det samtidige øjenvidne, det erobrede Skånes generalguvernør Magnus De La Gardie, ligefrem kantet af spiddede partisaner, der døde langsomt af indre blødninger.

Blev en snaphane fanget, blev også hans far, hans brødre og hans sønner henrettet. Karl X Gustav og Karl XI var århundreder forud for Hitler og Himmler, når det drejede sig om at forsøge at kue befolkningen i et besat land ved at tage gidsler.

Hvis »spetsning« blev for triviel, havde man også en anden henrettelsesmetode. Man borede en spids stang gennem nakkemusklerne på ofret, fastgjorde et reb i begge ender af pinden og hængte staklen op med bagbundne hænder. På den måde kunne dødsprocessen trække ud i op mod en uge. Intet var for bestialsk i kampen mod de danske frihedskæmpere.

For frihedskæmpere var, hvad snaphanerne var. Siden har svensk historieskrivning prøvet at fornedre dem og mistænkeliggøre dem som de rene stratenrøvere. Hvis det ikke var, fordi Carit Etlar havde skrevet en udødelig røverroman om en af dem, Svend Poulsen Gønge, havde vi fra dansk side såmænd også nok slugt den udlægning råt.

Kongens krigskasse

Også i vore dages krige ser vi jo, at den, der er modstandsmand og frihedskæmper for den ene part, er bandit og urostifter for

den anden. Der var brådne kar også blandt gøngerne. Ingen tvivl om det. Man må bare ikke glemme, at livet som fredløs i skovene ved landegrænsen mellem Sverige og Danmark kunne være barsk i krigstid. Det nyttede ikke at være alt for sart, når det gjaldt om at bjerge føden.

Og af og til øvede gøngerne bedrifter, som ikke har kunnet mistænkeliggøres. En af dem overgår alt, hvad Carit Etlar har skabt af højdepunkter i »Gøngehøvdingen« og »Dronningens vagtmester«, når han lader dristige gønger lege røvere og soldater med svenskerne på Sjælland.

I Løsholt (Loshult) hørte bønderne i 1676 rygter om, at en kongelig transport var på flugt nordpå med hele Karl XIs krigskasse på 50.000 rigsdaler. Det samlede forsvarsbudget, som vi ville kalde det i vore dage, var fordelt på 250 hestetrukne vogne.

Man fik samlet en større skare bønder bevæbnet med alt fra høtyve til hjemmelavede bøsser. Nogle danske soldater kom til undsætning fra Christiansstad, og helt fra Landskrone blev der hentet forstærkning i form af kampvante snaphaner.

Kvinder og børn rykkede også med i felten, da hele skaren samledes ved en bro over Lerum å, som stadig kan påvises. Det svenske mandskab blev fuldstændig overrumplet, og gøngerne løb med kassen.

Nogle af guldpladerne vejede helt op til 20 kilo, og man fik travlt med at grave kostbarhederne ned. Den svenske konges pragttelt, som var med i transporten, blev skåret i småstykker.

En fisker på Kullen sejlede længe efter med et sejl af fløjl. Mange af snaphanerne faldt i den følgende tid i frihedskampen og tog hemmeligheden med sig i døden om, hvor de havde gravet det stjålne guld ned. Karl XI prøvede efter krigen at lade en kommission optrevle sagen og finde de skyldige, men alle holdt solidarisk tand for tunge. Derfor er der den dag i dag optimister, der går på skattejagt på Løsholt-egnen efter svenskernes krigsguld.

Gjort caput

Hvis man er skeptisk over for Carit Etlars romantiske fremstilling af gøngernes indsats på Sjælland, kan man læse om kamp-

indsatsen med gøngehøvdingen Svend Poulsens egne ord. Der er bevaret en indberetning fra ham til Frederik III: »Vi drog straks did om morgenen tidlig og kringsette gården og tog fangen 4 kvartermestre, 2 korporaler og 18 ryttere, som vi tog med os og gjorde caput i skoven. Og hvor vi kom, tog jeg alt an og antog efterhånden 56 karle. Drog så til Snesere præstegård. Der skød vi en regimentskvartermester og 6 ryttere. Og provianten, som de havde og skulle til lejren med, kom vi bønderne til at drage hjem med igen. I Kjøge skød vi en kvartermester og 3 ryttere, og i Torp skød vi 8 ryttere ihjel.«

Sådan skriver de rene stratenrøvere ikke indberetninger om deres banditstreger til landets konge. Gøngerne førte guerillakrig, og de satte livet ind på, at deres hjemegne i Skåne og det sydlige Halland skulle forblive danske. De ville have græmmet sig, hvis de vidste, at vi i dag går med til at benævne deres hjemegn på svensk som Göinge. Og de ville have taget deres død en ekstra gang, hvis de havde forudset, at jyske, fynske og sjællandske skolebørn skulle lære, at Skåne forbløffende let blev svensk.

Hver tiende hænges

Snaphanerne savnede ikke inspiration til at føre partisankrig mod den svenske besættelsesmagt. Hvis de ikke nedlagde så mange fjender, de kunne overkomme, risikerede de selv at ende som svenske soldater. Det er igen et af de oprørende led i Karl Gustavs krigsførelse, som vi skal lede godt i historiske beretninger for at finde. Svenskerne tvangsudskrev mandskab til svensk militærtjeneste i de erobrede områder. I Skåne, javist, men også på Sjælland, Møn, Lolland-Falster og Bornholm.

I den tid, Karl Gustavs tropper holdt Danmark besat, blev 14-15.000 våbenføre unge danskere tvunget ind i fjendens hær. Man satte dem forståeligt nok ikke ind på hjemmebane mod deres egne landsmænd, men de blev sendt til andre svenske krigsskuepladser i Polen, Litauen og Nordtyskland for at frigøre svenske styrker der. Man så dem aldrig siden.

Da Danmark flere måneder efter Roskildefreden var blevet befriet for svenske tropper, fortsatte deportationerne i Skånelandene. De tvangsudskrevne blev ført bagbundne til fæstnin-

gerne. Ingen ved, hvor mange der på den måde forsvandt, for de svenske krigsarkiver frigiver ikke den slags ubehagelige oplysninger. Men ingen behøver være i tvivl om, at snaphanerne havde god grund til at kæmpe.

Som vi på Sjælland har bevaret den militære indberetning fra partisanen Svend Gønge, er der i Skåne bevaret en ed, som Skånelandenes allerførste svenske guvernør, general Johan Gyllenstierna, på kong Karl XIs bud lod bønderne i de oprørske områder aflægge. De ærkedanske bønder skulle sværge på, at de ville fange eller skyde omstrejfende snaphaner.

»Skulle det nu så hænde, at dette vort løfte enten af ondskab eller forsømmelse ikke bliver efterkommet, så snaphanerne her gør nogen svensk mand fortræd på gods eller liv, da skal vi være forpligtede til at udrede af sognet 1.000 rigsdaler, og hver tiende mand af os skal hænges«.

Det er ikke historisk materiale, der mangler til at dokumentere, hvor hårdt svenskerne gik til værks. Det eneste forbløffende er, at det meste er blevet overført til glemmebogen. Også det, der gik forud for skåningenes opslidende frihedskamp og motiverede dem til at kæmpe for at bevare deres danskhed. Den skånske pater Bendt David Assarsson klager i en bog fra 1923 »Det skånska problemet« over, at skånsk skoleungdom intet som helst kender til landsdelens historie før 1658. Der er med gustent overlæg skabt et hul i deres viden om, hvordan deres hjemlands ældste kultur blev skabt.

Seje som sønderjyder

Det er helt urimeligt at hævde, at skåningene let lod sig presse til at opgive deres danskhed. Sønderjyderne holdt ud i 56 år i en tilsvarende situation efter 1864, før genforeningen i 1920 udløste dem af trængslerne. Men skåningene var seje og patriotiske længere endnu.

Både under Skånske Krig og Store Nordiske Krig blev danskerne hilst som befriere, da de vendte tilbage. Men så begik vi vort livs dumhed. Vi fulgte det svenske eksempel og begyndte at føre den brændte jords politik. Det bidrog mere end alt, hvad svenskerne formåede gennem løfter og trusler til at få skåningene til at falde til føje og affinde sig med deres skæbne.

Landsknægten Karl X Gustav, som kaldte så mange ulykker ned over Malmø, har fået sin statue på Store Torv, men Bartholomæus Mikkelsen, Jørgen Krabbe og andre martyrer, der blev henrettet her, har ikke fået så meget som en mindeplade.

Vi var landsmænd og ikke desto mindre stak danske soldater efter ordre ild på bøndergårde og købstæder.

Det kan sagtens bortforklares med, at det var et gængs led i den tids krigsførelse, fordi de svenske tropper ville miste livsvigtige forsyninger. Men det virkede snarere, som om Christian V opførte sig som et forkælet barn, da han gav ordre til at ødelægge mest muligt i Skåne, før de danske tropper trak sig tilbage. Hvis han ikke kunne få sit legetøj, skulle andre heller ikke have glæde af det.

I lang tid var det blandt jævne skåninge, moralen og trofastheden over for den danske samhørighed var højest. Det var priviligerede adelsmænd og fremtrædende gejstlige, som svigtede. Mennesker, som havde aflagt dyre løfter og svoret evig troskab til gengæld for en behagelig fortrinsstilling. Almuen, som ikke var forpligtet på andet end menneskelige kvaliteter, holdt ud.

I Gesse (Gessie) blev en svensk præst modtaget af sine nye sognebørn med den besked: »Vi er ingen tyrker eller hedninge, at I skal prædike svensk for os. I kan prædike dansk som vor gamle hr. Jens«.

Men der hjalp ingen kære Vorherre. Bønderne i Gesse blev tvunget til at høre på svensk fra prædikestolen, som beboerne i flere og flere nabosogne blev nødt til at godtage cirkulærer på svensk fra nye embedsmænd og affinde sig med, at deres børn blev undervist på svensk i skolerne. Den mørkeste Köller-periode i Sønderjylland var ikke værre, end hvad skåningene fra første færd blev udsat for.

Det var 6.000 sønderjyder, som måtte lade sig slå ihjel på slagmarkerne i Flandern og de Masuriske sumpe for en sag, som ikke var deres. Men 30.000 skåninge mistede livet alene i Karl XIIs russiske felttog, fordi de var tvangsudskrevet til den svenske hær. Så det er ufatteligt, hvordan vi har kunnet vedtage, at skåningene havde så meget lettere ved at tilpasse sig end sønderjyderne.

Som tyskerne systematisk prøvede at opkøbe gårde i Slesvig for at fortrænge de dansksindene, blev fast ejendom i Skåne i de første »fredsår« under Karl Gustav frataget de oprindelige ejere under meget brutale omstændigheder.

Karl Gustav beordrede sine ryttere indlogeret på bondegår-

dene. En sådan barsk landsknægt skulle have en fjerdedel af gårdens udbytte til underhold for sig og sin hest. Hvis bondemanden døde, voksede landsknægtens krav til halvdelen af avlen, og hvis enken også døde, eller han giftede sig med hende, skulle han overtage hele gården.

En landsknægt, som var vant til at leve af at slå ihjel, havde ikke altid tålmodighed til at vente på, at værtsfolkene døde en naturlig død. Det strømmede ind med klager fra landsognene over rytternes voldelige adfærd, men bønderne fik sjældent eller aldrig medhold i deres klager. Intet under, at danskerne blev modtaget som befriere i de første revanchekrige, indtil de også begyndte at plyndre og hærge.

Skånske kongemærker

Den generation, som kan huske, hvordan man gik med kongemærker under krigen som en stilfærdig demonstration af dansk sindelag over for besættelsesmagten, vil forstå en mode, som levede blandt skånske piger langt ind i 1700-tallet. De lavede danske mønter med billeder af Frederik III og Christian V om til smykker. Mønterne kunne de alligevel ikke mere give ud i deres hverdag, men så kunne de bruge dem til at vise, hvor de havde deres hjerter.

En national sangskat, som kunne samle og trøste i udlændigheden, måtte skåningene savne i modsætning til sønderjyderne. Tiden var endnu ikke moden til, at litteratur og digtekunst var tilgængelig for menigmand. Hverken Danmark eller Sverige havde nogen nationalsang, og skåningene var afskåret fra at styrke sig med fællessang, mens frø af ugræs føg over hegnet. Hvad frø af ugræs på forunderlig vis slet ikke gjorde, før den endelige nationale katastrofe blev fuldbyrdet. I grænseområderne mellem Skåne, Blekinge og Halland på den ene side og Småland på den anden var der enighed blandt småkårsfolk om, at hærgen og plyndren var noget, man overlod til de høje herrer og deres lejesvende. Der var sluttet bondefred mellem landbrugerne, så man i fred kunne dyrke jorden og skove træerne på begge sider af den næsten usynlige grænse. Den var så usynlig, at to sten var nok til at markere den lange grænse

mellem Skåne og Sverige. Siger og skriver fire sten markerede den endnu længere grænse mellem Halland og Sverige.

I dag er det skiltning mellem Kristiansstads len og Kronobergs len, som markerer, når man krydser den gamle landegrænse ad hovedvejen fra Malmø mod Växjö. Det er svært at fornemme ret meget af historiens vingesus ved at passere en amtsgrænse. Men man kan forlade hovedvejen og følge den gamle rigsgrænse nogle få hundrede meter ned til en bæk. Her står en stærkt nedslidt mindesten over et af de forsøg, som er gjort i eftertiden på at forsone de stridbare broderfolk.

Stenen er sat til minde om formælingen i 1766 mellem den danske prinsesse Sofie Magdalene og den svenske tronfølger, prins Gustav. Hvis man skal tage den kongelige alliance symbolsk, så blev den faktisk et nyt vidnesbyrd om, at dansk og svensk kan have svært ved at finde ud af det sammen. Der gik over ti år, før ægteskabet blev fuldbyrdet, og det skete endda først, da en kongelig staldmester blev beordret med ind i sovegemakket for at give majestæten hårdt tiltrængt seksualundervisning. Onde tunger ved hoffet ville vide, at han strakte hjælpen så vidt, at det i virkeligheden var ham, der var far til den lille Gustav Adolf, der blev frugten af forsoningen.

Quisling Vinstrup

Den slags indiskretioner om livet i de højere snirkler kan man grine mere eller mindre uærbødigt af. Men der var bestemt ikke noget fornøjeligt ved de højere klassers reaktion på Skånes tvungne overgang fra dansk til svensk efter panikfreden i Roskilde.

Lad os for en gangs skyld gå let hen over Corfitz Ulfeldt. Hans skamstøtte først på Gråbrødretorv og nu på Nationalmuseet sikrer ham lige til Danmarkshistoriens sidste kapitel den hæslige ære af at have været landsforræderen over alle landsforrædere, Danmarks Vidkun Quisling. Men synonymet for en »quisling« kunne på dansk ligeså godt være blevet en »vinstrup«. Hvis vi ikke var så forbandet gode til at fortrænge ubehagelige kendsgerninger fra historien.

I Lunds domkirkes krypt findes to fremtrædende gravmæler. Det ene er en stensarkofag med ærkebiskop Birger Gunnar-

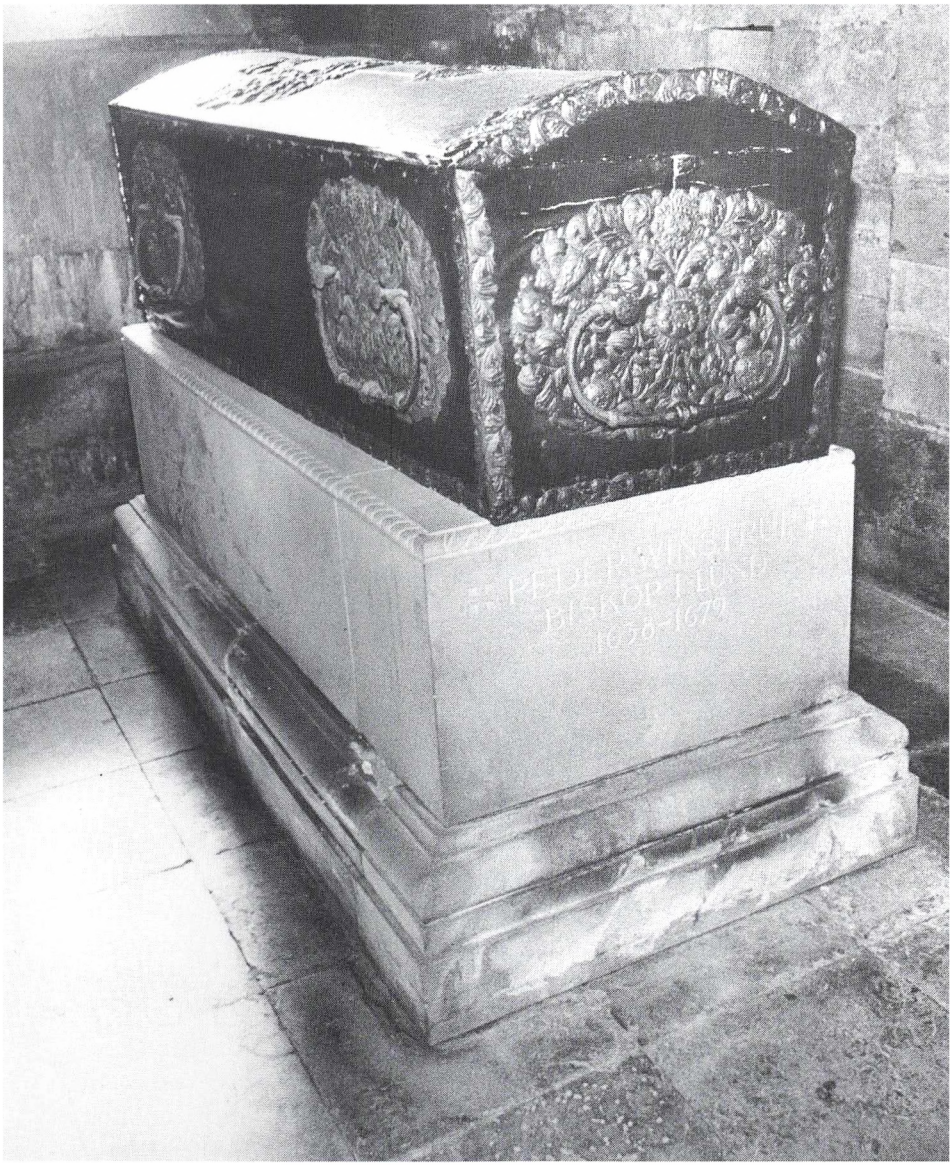

Peder Vinstrup, som skiftede bispekåben ud med en vendekåbe, har fået en fin plads i krypten i Lund få skridt fra jætten Finn, der prøver at knække en søjle — måske for at domkirken kan styrte ned over quislingen? Ærkebiskop Birger Gunnarsson fortjener bedre end overløberen Peder Vinstrup sin fine plads med en kunstnerisk set enestående sarkofag i Lunds domkirke.

sen hvilende både indeni og i legemsstor skulptur på låget. Det andet er en kostbar kiste, som rummer den sidste danske biskop i Lund, Peder Vinstrup. Han har gjort sig fortjent til den fornemme placering, men – som Palle Lauring skriver i »Danmark i Skåne« – »den kan næppe krænke danske følelser. Spørg tusind danske hvem han var, de aner det ikke. Måske den eneste form for eftermæle, overløberen trods alt ikke havde ventet.«

Da Karl X Gustav den 5. marts 1658 gik i land i Helsingborg og for første gang betrådte sine nyerhvervelser, blev han modtaget på kajen af biskop Peder Vinstrup og en delegation af stiftets præster i fuldt ornat. Med svulstige vers på latin blev erobreren budt velkommen. Peder Vinstrup havde ikke taget lignende ord i sin mund, siden han ti år forinden var med til at hylde Frederik III under kroningsceremonierne i København.

Karl Gustav forstod at lønne en landssviger efter fortjeneste. Han overrakte straks ved det første møde biskop Vinstrup en svær guldkæde, og han adlede ham under det tragikomiske navn Himmelstierna.

Måske var der levnet så megen dansk selvironi i den vindskibelige prælat, at han forstod, han skulle være varsom med at bruge det nye navn. Men ellers holdt han sig ikke tilbage. Han påbød stiftets præster at skifte alle danske navne ud med svenske i deres forbøn for det kongelige hus. Og da Karl Gustav allerede det følgende år fortrød, at han havde taget til takke med Danmarks østensundske provinser og besluttede at snuppe hele landet, velsignede biskop Vinstrup uden tøven de svenske våben. Han bad hærskarernes herre om at lyksaliggøre den »høivigtige krigsekspedition den kongelige majestæt til et højpriseligt navn og det ganske rige til velstand.«

Da Danmark gik sejrrigt ud af Karl Gustavs fornyede krig i 1660, havde Peder Himmelstierna god grund til at takke sin skaber for, at Danmarks hollandske allierede fandt det helt fortræffeligt, at Skåne forblev på svenske hænder, så Øresund var et internationalt farvand. Ellers havde forrædderen nok mistet den hals, han hængte svenskekongens guldkæde om. I stedet fortsatte biskoppen ufortrødent med at hjælpe med Skånes forsvenskning. Således var det ham, der fik overbevist Karl Gustavs efterfølger, den nye konge Karl XI om det formålstjenlige i at oprette et universitet i Lund.

Tro mod vanen fortsatte Skånes unge med at drage til universitetet i København, men hvis Skåne skulle være svensk, måtte landsdelen uddanne sine egne præster, mente biskop Himmelstierna. Intet blev så betydningsfuldt for de følgende årtiers forsvenskning som universitetet i Lund, for det er helt sikkert, at de fjerntliggende læreanstalter i Uppsala og Stockholm ikke ville have trukket mange skåninge til sig. Peder Vinstrup var sine nye herrer en nyttig mand, da han bestræbte sig på at give kejseren, hvad kejserens er, ligegyldigt hvad kejserens nationalitet var. Faktisk fik han først kolde fødder, da de svenske magthavere begyndte at lovgive på hans eget område. Han forsøgte faktisk at stritte imod, da der blev indført svensk præstedragt, svensk prædiken og salmesang og svensk katekismus i skolerne.

Men det var for sent. Skaden var sket. Peder Vinstrup havde lettet erobrerne den første vanskelige tid. Nu kunne de selv. Men de sagde pænt tak for hjælpen. I Helligkors-kirken i Dalby kan man, hvis man ellers gider, læse den højtravende ligprædiken, som den stedlige provst messede over forræderen Vinstrup på latin. Prædikenen er udstillet som et klenodie på linie med Veronikas svededug. Og Vinstrups kiste står altså på en hædersplads i Skånes fornemste katedral, selv om hæder vel egentlig er det sidste, han fortjener.

Tung omvendelse

Andre prælater fulgte ligeså skamløst deres biskops eksempel. Pastor Niels Sørensen i Malmø var ophavsmand til et af de hyldestdigte, Karl Gustav blev modtaget med ved landstigningen. Det var nok meget godt, at de fleste af hans sognebørn ikke forstod, at han på latin havde sammenstillet tirader som: Karl, du enestående, mægtig blandt Skånes konger. Karl, hvem Jorden, havet og stjernerne har udvalgt. Skåne hilser dig, storladne drot. Karl, vær hilset. Kong Frederik, farvel. Endnu en præst, som forstod at omstille sig, havde sit kald i Øster Sallerup. Han hed Jens Henriksen, men tog navneforandring til Jöns Hendriksson, mens han i sit ansigts sved slæbte sten sammen i præstegårdshaven, så man den dag i dag omend med besvær

kan finde en hyldest i den tilgroede skovbund til »Carolus XI – Monarcha Sveciae«.

Det er helt tydeligt ikke et overgangs-minde, vor tids skåninge er stolte af, for de gør ikke alverden ud af at vise vej frem til det. Men lige overfor Øster Sallerup kirke skal man krydse landevejen og køre tværs over en privat gårdsplads, og så finder man et af verdens mindste skilte, som viser vej til Carl XI »monumentet«. Der er slæbt ret mange tunge sten sammen, så i alt fald for den hurtigt omvendte sognepræst må Skånes overgang have været forbløffende tung.

Og så må vi da lige runde af med, at foruden de vindskibelige prælater var der også de trofaste, som blev hos deres sognebørn i en svær tid, selv om de kunne have søgt tilflugt i mindre problematiske embeder vest for Sundet. Mange af dem kom fra det vestlige Danmark, for de var håndplukket af Skånes adelsmænd i kraft af deres såkaldte patronatsret til at udnævne præster. De fortsatte med at prædike og synge på dansk og trøste menigheden i en overgangstid, som bestemt ikke var let. Ligemeget hvad senere tiders historieskrivere så finder det opportunt at berette.

Adelens svære valg

Let var det heller ikke at være adelsmand med gods i Skåne, efter at rigshovmester Joachim Gersdorff med skælvende hånd havde signeret traktaten i Roskilde og gjort Neros ord til sine: »Gid jeg ikke kunne skrive«.

Da rygterne om fredsvilkårene nåede frem over Sundet, blev de mødt med vantro rundt om på de skånske herresæder. Det var umuligt at forestille sig, at Danmark var tvunget så dybt i knæ. I Skåne havde man holdt fjenden fra døren. Det var på Sjælland, det var gået galt. Så hvorfor skulle arvefjenden pludselig have overdraget den fedeste danske jord?

Vi skal i vore dage passe på ikke at lade os narre af sprogbrugen i den historieskrivning, som er inspireret fra svensk side. At Skåne hørte til Danmark eller hørte under Danmark indtil 1658. Skåne hørte aldeles ikke under Danmark. Skåne var Danmark.

Intet land ville vel opføre sine stolteste herregårde og smuk-

keste kirker i en oversøisk provins med tvivlsom tilknytning til moderlandet. Skåneland fik broderparten af de monumenter, som dansk ånd, kultur og skaberkraft kunne sætte sig. Og nu stilledes Skånes rige godsbesiddere pludselig en iskold februar over for problemet, hvad der skulle ske med slægtens gårde og deres tilliggende af fed agerjord.

De gyldne kæder forpligtede over for en helt anden monark end ham, der nu kunne påberåbe sig overhøjhed. Måske blev man uden videre sat på porten, hvis Skånes nye konge havde sin egen adel at belønne med jordisk gods og guld.

Gradvis meldte den nye hverdag sig. Fra hoffet i København sansede man midt i nederlagsstemningen at sende bud om, at de adelsmænd, der ønskede det, kunne blive holdt skadesløse med andre godser i det bevarede Danmark. Fra erobrernes side kom der et modbud. De kunne blive siddende på deres godser med alle en svensk adelsmands rettigheder, hvis de ville overføre deres troskabsed til svenskekongen. Og endelig kunne de også bare blive siddende uden at aflægge ed, men i så fald uden adelsrettigheder.

De fleste valgte i første omgang så typisk dansk den bløde mellemløsning. De blev på deres herregårde uden den standsmæssige sikkerhed, der lå i at aflægge ed til svenskekongen. Beslutningen faldt dem så meget lettere, som de var helt sikre på, at der kun kunne være tale om at vente og se. Ingen kunne forestille sig andet, end at Skåne naturligvis ville blive dansk igen.

Adelen ændrede brat holdning, da Frederik III gennemførte sit statskup i Danmark og fik indført enevælden.

Det gik forbløffende forskelligt for de to konger i Danmarkshistorien, der har måttet lægge navn og årstal til de drabeligste indhug i riget.

Frederik III, som havde dummet sig umådeligt og trumfet sin mildest talt uheldige krigserklæring igennem på tværs af al besindighed i rigsrådet, lod sig belønne med enevælde, da riget var blevet mindsket med en tredjedel.

Men Christian IX, som måtte se det resterende Danmark amputeret med yderligere en tredjedel i 1864, blev lønnet med upopularitet og mistanke for at være tyskvenlig, skønt det var ham, der havde kviet sig ved at underskrive Rigsdagens vedta-

gelse af November-forfatningen og dermed udfordre Bismarck ved at bryde en international traktat. Først gradvis vandt kongen forståelse i folket og endte med at blive helt afholdt som Europas bedstefar. Men man kan undre sig over, at folkestyret, som i 1864 kun havde 15 år bag sig, overhovedet overlevede de tåbeligheder, som den skizofrene regeringschef, biskop Ditlev Monrad, hans uduelige krigsminister Madsen og andre medlemmer af den første generation af folkevalgte politikere lagde for dagen.

Det var lidt historisk filosofi i en indskudt parentes. Enevælden blev i alt fald gennemført i 1660. Nok var der ikke oven i Roskildefreden nogen umiddelbar grund til at belønne monarken med udvidede beføjelser. Men borgerskabet, som var beruset af de privilegier, der faldt af, fordi København havde holdt stand mod det svenske stormløb, ville gerne være med til at straffe adelen. Det var en udbredt opfattelse, at den havde svigtet under krigene.

Og adelen svigtede i alt fald, da enevælden først var indført. Det kan man kalde en ond cirkel. Stillet over for en enevældig konge i København gjorde de eksilerede godsbesiddere i Skåne op med sig selv, at de var bedre tjent med at være svenske adelsmænd end danske. Ikke alene blev de hjemme i Danmark sat uden for medbestemmelse i rigsrådet, men der blev åbnet for en import af tyske grever og baroner, der fik godser og embeder, som de før var selvskrevne til.

Danske adelsmænd i Skåne overførte altså deres troskabsed til kongen i Stockholm, så de fik hold på deres adelspatenter og skøder. Alligevel stolede hverken Karl Gustav eller hans søn Karl XI på den skånske adel, og det havde de nok heller ingen særlig grund til i overgangsperioden.

Da Karl Gustav brød Roskildefreden, udgik der besked fra København til de skånske adelsmænd. De havde værsågod at forny eden til deres gamle konge, fordi de nu juridisk var løst fra eden til den nye, der havde brudt fredstraktaten. De fleste prøvede igen at trække tiden ud og undgå at spille med åbne kort. Det var jo trods alt slægtens arv og eje, de dyre herresæder, som stod på spil. Og en bonde, også af det store hartkorn, er knyttet til sin jord.

Skudt i Malmø

Den jord kunne blive gloende. Det blev den i 1677 under Jørgen Krabbe. Hans skæbne er et eksempel på, at man såmænd godt kan have en smule ondt af en mand, der prøver at tjene to herrer. Jørgen Krabbe ejede Tosterup og flere andre slotte i Skåne, men hans hovedsæde var på Krageholm. Han havde aflagt ed til Karl XI, men han nægtede at lystre kongen, da Skånske Krig brød ud. Han ville ikke efterlade sine herregårde uden opsyn, da svenskekongen forlangte, at alle adelige flyttede op til det gamle Sverige, mens danskerne prøvede at generobre Skåne.

I stedet opsøgte Krabbe de danske invasionsstyrker, som modtog ham med en forståelig skepsis. Der er næppe tvivl om, at han i sit inderste hjerte ønskede dansk sejr, men det gik, som han kunne frygte. Karl XI vandt slaget ved Lund. Da Christian Vs revanche var gået i vasken, blev Jørgen Krabbe stillet for en svensk krigsret og anklaget for forræderi. Han blev dødsdømt, og Karl XI afviste pardon.

Eksekutionen var hjertegribende. Den foregik på torvet i Malmø foran Jørgen Kochs gård, der tilhørte hans mor. Han fik ikke lov at sige farvel hverken til hende eller til sin syge kone, som han måtte sende et brev til afsked. Han satte sig på en stol og gav den ventende svenske peloton på ti musketerer besked om at skyde, når han selv gav tegn.

Jørgen Krabbe gik i gang med at fremsige en bøn. På et tidspunkt slog han ud med hånden, og muskedonnerne bragede. Han faldt ned af stolen, mens han gurglede et sidste »Amen«. Hans ret prunkløse kiste står i Tosterup kirke. Oprindelig var den stuvet af vejen i et kælderrum, fordi synlige sarkofager i en åben krypt ikke kan tilstedes oprørere, selv om Jørgen Krabbe må siges at have været en af de mere ubeslutsomme af slagsen. Han ville blot bevare sine rige besiddelser. Skånes martyrium blev også hans.

Dødsdommen over ham tåler ikke nøjere eftersyn. Der lå stærke svenske pengeinteresser i at få ryddet ham af vejen. Andre adelsgodser kom på svenske hænder på mindre blodig, men ikke mindre infam måde. Nogle blev ganske enkelt konfiskeret. Somme tider med den motivering, at ejeren ikke havde villet aflægge troskabsed til den svenske konge. Herregårdene

blev så i stedet overdraget til folk i svenskekongens inderkreds, som havde gjort sig fortjent ved at forstrække ham med penge til hans krigsførelse. Det skete med Tosterup og Krageholm.

Tilværelsen blev forsuret på enhver tænkelig måde for de danske adelsmænd, som forsøgte at holde stand i Skåne. Når de bekvemmede sig til at opgive slægtens ejendom, var det umuligt at finde andre end svenske købere. Der blev indført en regel om, at den svenske stat ved ejerskifte skulle have en sjettedel af godset. I jord eller i penge. Men den afgift bortfaldt, hvis den nye ejer var svensk. Så eventuelle danske liebhavere var dårligt stillet i konkurrence med svenske, og det er klart, at det gik hurtigt med at få skiftet adelens slotte og jorder over på svenske hænder. Danske adelsmænd kom til at betale dyrt for, at de selv eller fædrene havde svigtet i den væbnede kamp om Skåne.

Forfejlet opstand

Navnet på en enkelt dansk adelsmand, som ikke svigtede, finder man i historien bag et par blodige henrettelser, der fandt sted på Malmøs torv allerede i 1658 på selvsamme plet, hvor Jørgen Krabbe en snes år senere blev arkebuseret.

I Limhavn boede i Roskildefredens år Bartholomæus Mikkelsen, der var svoger til biskop Svane og Hans Nansen i København. Selv om Karl Gustav på forlangende var blevet hyldet i Malmø, var byens sympatier uforandret på dansk side, og Mikkelsen rykkede gang på gang for støtte hjemmefra, så Malmø kunne befri sig selv ligesom Bornholm. Den svenske besætning i fæstningen Malmøhus var ret svag.

Fredsunderskriveren Gersdorff var valen, men endelig blev dragonkaptajn Mikkel Skov sendt over Sundet forklædt som bonde for at sondere mulighederne. Året efter fik kaptajn Skov tag i Karl Gustavs kappe på stranden i Dragør, da kongen måtte flygte efter det mislykkede stormangreb på København. Han fik ikke hugget til, før kongen fik hjælp af sine adjudanter. Skæbnen var os virkelig unådig i de år og ikke bare med hensyn til isens tykkelse på bælterne.

Mikkel Skov fik bistået Bartholomæus Mikkelsen med at opbygge en tilforladelig sammensværgelse. Den ugifte Johan Jør-

gensen påtog sig at lede gruppen af partisaner, som efterhånden kom til at tælle en borgmester, en tolder, et par præster, adskillige købmænd – plus adelsmanden Ove Thott. Efterhånden vidste det halve Malmø besked, men sammenholdet var så stærkt, at besættelsesmagten ikke opdagede noget. To nætter holdt man udkig fra Limhavnsgården efter den lovede hjælp fra København. Første gang gjorde isgang i Sundet sejlads umulig, anden gang satte skipperen landgangsstyrken på grund ved Saltholm.

Og så blev frihedskæmperne stukket. Det var en tysk student Johan Stemann, også en svoger til Bartholomæus Mikkelsen, som sladrede til svenskerne. Hvorfor ved ingen. Da svenskerne havde fundet frem til 47 sammensvorne, begyndte en helt uoverskuelig rettergang. Der var mange flere at anklage, men svenskerne var lorne ved ligefrem at føre bevis i retten for, at det faktisk var hele Malmø, som ønskede dem pokker i vold.

De endelige domme faldt først på retterstedet på det nuværende Stortorg. Først måtte Bartholomæus Mikkelsen strække hals for bødlens sværd. Ligesom præsteskabet havde bødlerne stillet sig til rådighed for de nye herrer. Når ens metier er liv og død, er det vel underordnet, om den jordiske arbejdsgiver hedder Karl eller Frederik. Siden blev Johan Jørgensen halshugget. Bødlen forfejlede hugget, så frihedskampens leder kom til at lide ekstra. Nr. 3 af de dødsdømte var Joakim Brun. En tilskuer stak af med hans afhuggede hoved, og det var ment som en vennetjeneste. Så slap han for at få det sat på stage. Resten af de domfældte blev benådet og slap med bøder. Flere blev belønnet for deres indsats sidenhen i Danmark.

Manglende mindeplader

Ove Thott reddede livet, men måtte sige farvel til sin herregård Mogenstrup i Øster Greve (Östra Grevie). I dag står den som ruin og er kendt blandt de lokale som Månstorps gavlar. Men man skal ikke tro, at Mogenstrup delte skæbne med landsbyen Ørkened. Det er ikke svenskerne, der har svedet den af som repressalie. Den ødelæggelse ordnede vi selv under Skånske Krig, da borgen blev skudt ned over hovedet på en svensk besætning i 1678.

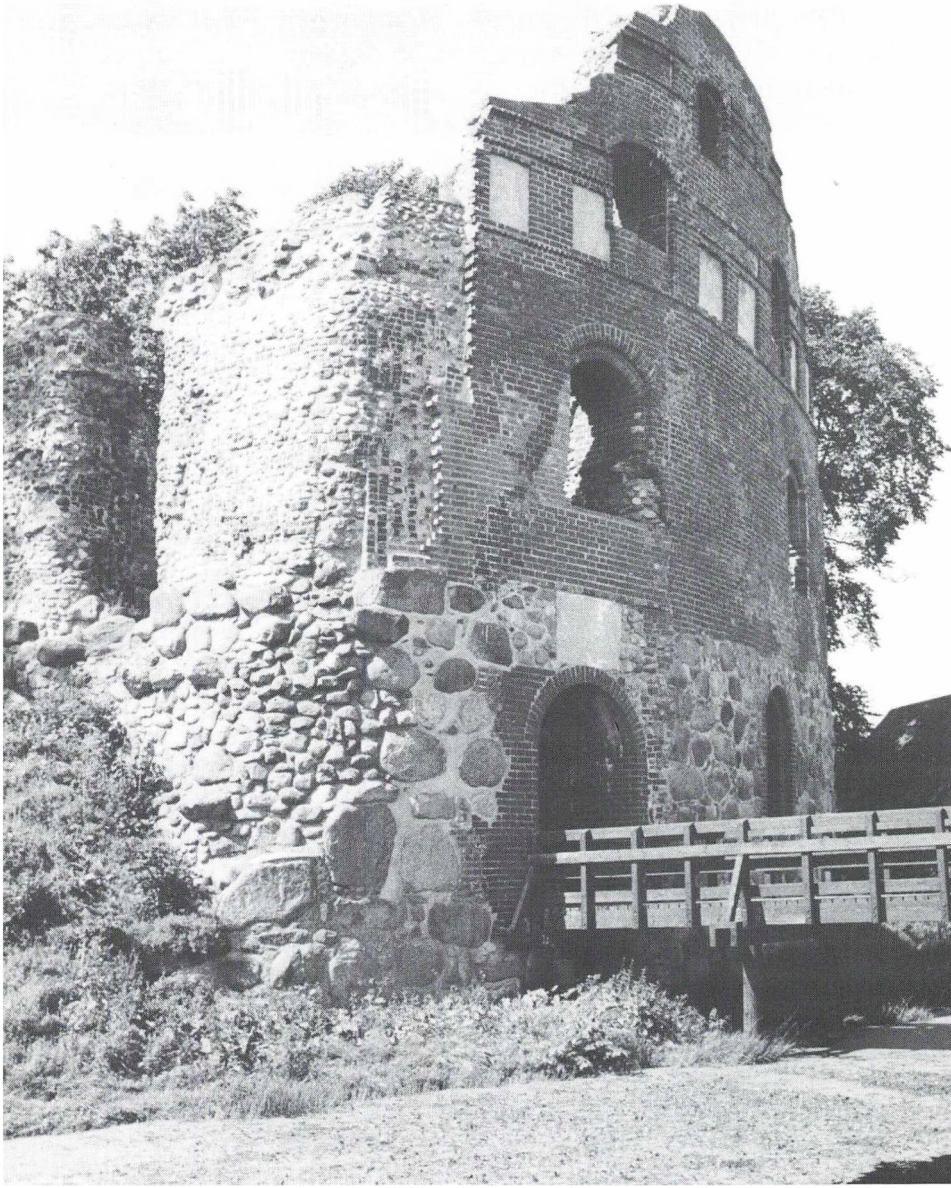

Ove Thott mistede sin herregård Mogenstrup, da Skåne gik tabt, og få år senere blev den skudt i grus af danske tropper, der søgte at generobre det tabte land, så beboerne i Øster Greve i dag taler om 'Månstorps gavlar'.

På det sted i Malmøs centrum, hvor Bartholomæus Mikkelsen, Johan Jørgensen, Joakim Brun og siden Jørgen Krabbe måtte lade livet, havde man i 1896 den taktfølelse at rejse en rytterstatue af Karl X Gustav.

I årevis har de københavnere, der tog over med færge eller flyvebåd, affundet sig med at blive modtaget med synet af den plumpe landsknægt, der bragte så megen ulykke ind over begge bredder af Øresund. Nu da den faste forbindelse vil gøre København og Malmø-Lund til et fælles byområde, kunne bystyret i Malmø gerne vise så megen finfølelse, at der også blev bevilget mindeplader på Stortorvet til ære for de henrettede skånske patrioter.

Mindetavlerne vil være et talende vidnesbyrd om, hvor forbløffende let det gik med at gøre Skåne svensk.

Blodbad på bønder

Og med skydning af fædrelandskærlige frihedskæmpere og »spettsning« af uforfærdede partisaner skulle man vel forvente, at det var slut med svenske bestræbelser på at drukne Skånes danskhed i blod. På ingen måde. Så sent som i 1811 blev der begået massakre på skånske bønderkarle, hvis forseelse var, at de ikke ville risikere at blive sendt i krig mod deres brødre vest for Øresund.

Massakren er gået over i historien som »Blodbadet i Klågerup«. Over i Skånes historie, bør vi nok sige. I Danmarks-historien kom der aldrig så meget som en fodnote. Vi var jo optaget af at lade, som om det gamle land ikke eksisterede.

Der var under Napoleons-krigene opstået uro i landbefolkningen i Skåne, fordi kongen truede med at udskrive op mod 50.000 bønderkarle som forstærkningsmandskab. Man vidste af sørgelig erfaring fra den finske krig i 1808, at bønder i det såkaldte landeværn var omkommet i tusindtal af sult, sygdom, vanrøgt og kulde. Så bønderne væbnede sig med høtyve, leer, økser og spader for at sætte sig til modværge.

14. juni 1811 samledes flere tusind bønder på herregården Klågerup. Herremanden Trolle havde i god tid søgt tilflugt i Lund. Hans godsforvalter sørgede for at beværte bønderne rigeligt med mad og drikke. De var blevet godt berusede, da

garnisonen fra Malmø ankom med rytteri, fodfolk og kanoner under ledelse af generalmajor, greve Hampus Mörner. En stærk bondekarl formåede at smide en af kanonerne på møddingen. Derefter blev der åbnet ild mod hele skaren i slotsgården. Mange blev dræbt på stedet, andre blev hugget ned, da de flygtede ud over moser og sumpe. Da soldaterne fra Malmø ikke havde nogen tab overhovedet, kunne det svenske militær notere sig en overlegen sejr.

En af de mindst glorværdige i svensk krigshistorie. Hvor mange skånske bønder, der mistede livet under nedslagtningen, vides ikke. Grev Mörner indberettede 30 dræbte og 60 sårede, men tallet var langt højere. Pårørende bortførte mange af ligene for at hindre, at de blev kulet ned i massegrave. Og præster undlod af en eller anden grund at indføre de bratte dødsfald i kirkebøgerne. Det vides, at der fandt en massebegravelse sted på Nevishøj kirkegård. Men kirkens personale må i dag med skam melde, at der ikke findes nogen optegnelser om, hvor graven skal findes.

Efter at de sejrrige krigere havde fået deres blodtørst tilfredsstillet, blev et par hundrede fanger slæbt med til Malmø. De blev bundet sammen med hænderne på ryggen tre og tre, og derefter blev grupperne lænket sammen i en lang kæde. De, som trods piskeslag ikke orkede at gennemføre marchturen til Malmø, blev slæbt efter heste.

I Malmø blev fangerne spærret inde i kældrene under Malmøhus. Her fik de lov at ligge i deres eget snavs lige til den 4. november, da de for at få deres dom blev ført til Stortorvet i Malmø, som således blev skueplads for endnu et sørgeligt drama i Skånes historie. Det berettes, at fangerne udspredte en sådan stank, at man ikke kunne komme dem nærmere end på halvtreds skridts afstand.

Den endelig dom, som blev stadfæstet af kongen, kom til at lyde på halshugning af tre og kagstrygning af 24 bønder. 27 fik fæstningsstraf, og 74 kom i fængsel på vand og brød. Mange af dem, der blev idømt fængselsstraf, var blevet sindssyge, da de endelig blev løsladt. Deres nerver var brudt sammen under den umenneskelige behandling.

Bønderne fra Klågerup blev de sidste i den lange række af skånske martyrer. Er det for meget forlangt, at vi i Danmark

kender og husker deres martyrium? Vi bidrog faktisk selv til at opmuntre dem til at vende sig mod de svenske indkaldelser. Frederik VIs lod sende balloner over Øresund med opråb til skåningene om at holde sig klar til at kæmpe for en genforening, når danskerne kom. De kom aldrig. Spørgsmålet er, hvad vi egentlig mente, der var at komme efter.

Da greve Otto Didrik Schack i 1919 affattede sit uforglemmelige afstemnings-opråb, indledte han det: »Sønderjyder. Dagen er kommet. Vi vil hjem«. Han rettede naturligvis ikke opråbet til »Kære medtyskere«. Frederik VI stilede kluntet sit opråb til »Svenske mænd og kvinder«. 150 år efter adskillelsen. Hvor dum kan man være som dansker og enevoldskonge?

3. KAPITEL

Skånes flag er Nordens ældste

Med en barsk storebror i Nord, som fortsat undertrykker tilløb til skånsk frigørelse, og en veg søster i Vest, som foretrækker glemslen som hovedpude, er Skåne ilde stedt — Dronning Margrethes hof har for statsræsonens skyld afskrevet Frederik IIIs dyre løfte til skåningene om, at de altid kan komme til deres monark i København.

I Skåne er befolkningen ved at vågne efter en lang kulturnat. Mørket sænkede sig over landsdelen i 1680'erne, da svenskerne trak et jerntæppe ned gennem Øresund. Erobrernes sprog blev tvangsindført i skoler, kirker og lovgivning. Samkvem med familiemedlemmer og fordums landsmænd vest for Sundet blev undertrykt. Import af danske bøger blev forbudt lige til 1857. Så først begyndte det så småt at lysne.

De mest vågne skåninger gned øjnene forundret i 1887, da en historisk interesseret kreds omkring professor Lauritz Weibull i Lund hejste et skånsk flag med gult kors på rød bund. Siden har flere og flere fået øjnene op for, at de nok er svenske statsborgere, fordi deres forfædre meget mod deres vilje blev tvunget væk fra Danmark. Men af sind er de skånske. For at sprede lys over den særlige skånske identitet efter den lange mørketid har hjemstavnsbevidste skåninge i de senere år stiftet flere foreninger og institutioner. I 1936 oprettede Ernfrid Tjörne, Falsterbo, og Anders Hedvall, Hør, Selskabet Skånsk Samling. I 1981 kom et skånsk akademi til verden. Senest har stiftelsen »Skånsk Framtid« set dagens lys. Og der har været talt og skrevet meget for at få virkeliggjort det skånske parlament i Malmø.

Selvskabt fortrængning

Hvad ved vi om alle disse rørelser vest for Øresund? Sandt at sige ikke meget. Vi må belave os på mange behagelige overraskelser, når den faste Øresundsforbindelse tvinger jerntæppet helt op.

At der er så få huller i den danske uvidenhed om udviklingen i Skåne kommer til gengæld ikke bag på forgrundsfigurerne i den skånske selvstændighedsbevægelse. De har vænnet sig til at leve med den danske ligegyldighed over for de gamle landsdele.

– Det er et ejendommeligt psykologisk fænomen, at mens skåningerne er blevet presset til at glemme fortiden, har danskerne gjort det samme ved selvskabt fortrængning, siger direktøren for det skånske akademi, arkitekt Peter Broberg i Landskrone. Jeg ved ikke, hvad der er værst, set med skånske øjne. Svenskerne har gjort det, som alle imperialister gør. De har underkuet en befolkning, frataget den dens kultur og påtvunget den en falsk identitet. Danskerne har frivilligt medvirket til at udrydde alt dansk og alt skånsk i Skåne.

Det danske grin, som stadig møder folk fra Skåne, når de siger, at de ikke er svenskere, men skåninger, er en uforståelig hån. Men det er også et mærkeligt fænomen i et land, der har så mange følelser, sange og penge til overs for Sønderjylland. For Skåneland, der har blødt for Danmark i århundreder, er der ikke en sang, ikke en tanke, ikke en krone.

Broen betyder alt

Hvad Øresundsbroen vil betyde for Skåne? Alt.

Så utvetydigt falder svaret fra Peter Broberg, der også er en nøgleperson i stiftelsen »Skånsk Framtid«. Indtil nu har Skåneland været en udkantprovins i Sverige, som har fået frataget sin dynamik. Stadig mere magt er flyttet til Stockholm, og Skåne har haft alvorlige problemer med sin kultur og sin udvikling.

Broen vil ændre det. For Skåneland er Ørestad ikke bare en mulighed, men den eneste redning. Det er ingen historisk tilfældighed, at Skåneland i 800 år tilhørte Danmark. Det er en

Med det skånske flag i hånden håber det skånske akademis præsident, arkitekt Peter Broberg, at bygherren Christian III får sit mindesmærke på Landskrones Citadel i stedet for Karl XI, hvis søjle på volden peger demonstrativt mod København.

geografisk selvfølge. Og en lykkelig fremtid for Skåne ligger i et frit og intenst samvirke med Sjælland. Det gælder trafik, næringsliv, kultur, forskning. Universiteterne i Roskilde-København-Lund vil udgøre et videnskabeligt kraftcenter, som vil kunne hævde sig i Europa og Verden.

Hvis Karl X Gustavs slæder var røget gennem isen i Storebælt, ville København og Malmø i dag have været et sammenbygget kraftcentrum i Øresunds-regionen. Skåneland havde været hovedlandet i Danmark. Nu forholder det sig ikke sådan.

I Svea-riget gør man alt for, at Stockholm skal blive Nordens hovedcenter. Øresunds-forbindelsen skal afhjælpe det dilemma, som Skånelandene er havnet i. Vi bliver geografisk og befolkningsmæssigt knyttet til København og Danmark og skilt fra Mellem-Sverige, erklærer Peter Broberg. Kulturelt og historisk er vi fast knyttet i vore rødder og vor fortid til en ikke-svensk egenart. Selv om man med bål og brand, med farver og med pæle har søgt at blande kortene anderledes, så er vi af nationalitet skåninger, blekinger og hallændere. At vi er svenske statsborgere er én sag. Men vi er ikke svenskere, kulturelt set.

Fortsat tragedie

En enlig røst? Så langt fra. Malmø-præsten Karl-Erik Weggerup, som i mange år har været en ildsjæl i dansk-skånsk foreningsarbejde, har udtrykt det således: »Vi lever i Skåne som svenske statsborgere. Men skåningene er i virkeligheden kærnen i den danske folkestamme. En sjællænder og en skåning er mere beslægtede end en sjællænder og en jyde.

Svenske skolebørn lærer, at Sverige i 1658 fik sin naturlige grænse i syd. Det er ikke rigtigt. Mod skåningenes vilje afbrød man Skånes forbindelse, ikke med moderlandet, for Skåne var Danmark, den allervigtigste del, men med resten af Danmark. For Skåne var Roskildefreden en tragedie og er det stadig.«

Og nogle betragtninger, som er gode at have med i bagagen, når turen over Øresund nu bliver lettere: »Man rejser ikke til Sverige, når man tager fra København til Malmø. Man rejser til et stykke land, som har været dansk i tusind år, svensk kun fra

1720, det år, da skåningene blev svenske statsborgere efter at have levet i et generalguvernement med egen rigsdag inden for det svenske rige.

Hvis vi blot kunne vende tilbage til de forhold, ville det være lykkeligt. Løsrivelse fra Sverige tænker vi slet ikke på. Tanken er urealistisk. Det er alene den løbende kulturnivellering, vi ikke vil være med til.«

Har det virkelig stået så galt til, at skåningene vendt mod Sverige kan tale om en kulturnat, som nordmændene vendt mod både danskere og svenskere taler om tusindårs-natten. Ja, det er en bevislig kendsgerning, at man i århundreder har ladet skånske børn vokse op uden kendskab til deres egen historie.

Silva Brodersen, som er gift med Spies-direktøren Erling Brodersen i København, er født og opvokset i Christiansstad. Hun mindes fra sin skoletids historietimer, at hun terpede kongerækker med Gustav Wasa og Gustav Adolf, selv om de aldrig har været konger i Skåne.

Men hvad så med Christian IV, som står som statue i en niche i Christiansstads rådhus-facade?

— Ja, han var der jo bare, smiler Silva Brodersen.

Vilhelm Moberg er en af de kendteste, som har søgt at gøre op med svensk historieforfalskning. Han fik kendskab til Gustav II Adolfs myrderier i skånske landsbyer i 1612 gennem en dansk beretning om Kalmarkrigen. Her kunne han læse et brev fra den 17-årige hærfører, der med velbehag beskrev, hvordan hans krigsfolk havde hærget, plyndret, brændt og myrdet af hjertens lyst blandt kvinder og børn.

Det var et uafviseligt vidnesbyrd om et svensk Song My i Skåne 356 år før amerikanerne udslettede Song My i Vietnam, skrev Vilhelm Moberg. Sveriges heltekonge, som endnu i vore dage er sakrosankt, indledte sin løbebane med folkemord. Men jeg har ikke set hans brev med beskrivelsen af massakren i Skåne gengivet i nogen svensk historiebog, konstaterer Moberg.

Brutal underkuelse

I Hans Wåhlins »Boken om Skåne« fra 1930 kan man læse: »I nästan alla avseenden är Skånes samhörighet med Sverige se-

dan långt tilbaka ett faktum, som av skåningarna uppfattas som en naturlig, självklar, orubblig och med djup tillgivenhet omfattad tingens ordning«.

I samme svulstige sprog står der senere: »Vår svenskhet är fast och trygg nog för att tåla, att det också talas något om de tider, då den var främmande för oss«. Ja så, noget må der tales. Men formentlig ikke for meget. Det ville sikkert falde Wåhlin svært at tåle, at forfatteren K.Arne Blom eksploderer af raseri over historieforvanskningen og erklærer, at man aldrig i overensstemmelse med sandheden kan hævde, at det var naturligt, at de østdanske provinser blev svenske i 1658.

Det forholdt sig aldeles ikke sådan, at menneskene i Blekinge, Halland og Skåne altid har følt sig som svenske, fordi de boede på den sydlige del af den skandinaviske halvø, siger K. Arne Blom. Det var politiske grunde, som førte til, at områderne blev svenske. Det var svensk ekspansionspolitik, som var drivfjederen. Det var den kendsgerning, at Sverige dengang var militært stærkere end Danmark, som blev det afgørende.

Menneskene i disse provinser talte dansk. Deres måde at leve på var dansk. De tænkte på dansk. Deres kulturelle og åndelige tradition var dansk. De gjorde modstand mod deres nye herrer, men de blev kuet af den tids meget brutale forsvenskning, som satte ind straks efter erobringen.

Blom fastslår videre, at det er forkert, sådan som skolebørn i de skånske lande undervises om »deres« konger før 1658. Gustav Wasa var ikke »deres« konge. Lund er ikke en af Sveriges ældste byer, så lidt som kirken i Dalby er Sveriges første stenkirke.

Gustav II Adolf hyldes i svensk historieskrivning som en lysende heltekonge. Blom har ligeså svært som Moberg ved at tage heltedyrkelsen. Vi æder bagværk, som bærer hans navn. Det er let at få det galt i halsen, når man tænker på, hvordan han hærgede i 24 skånske kirkesogne og afbrændte byen Væ. Han var Danmarks fjende, som ødelagde meget i Blekinge og Skåne.

Blom tager også fat på en anden historieskrivning, som kunne ophidse gemytterne i Danmark, hvis den ellers var kendt uden for fagfolks snævre kreds. Den svenske kong Erik XIV hjemsøgte under den nordiske Syvårskrig Blekinge på den

mest brutale måde. Han ville hellere have et mennesketomt og afbrændt landskab syd for sin grænse end et fjendtligt, det vil sige dansk.

I dag lærer skolebørn i Blekinge, Halland og Skåne om det frygtelige blodbad i Stockholm, hvor fire snese personer blev henrettet af en dansk konge, som af svenskerne kaldes »Tyran«. Men hvor i svensk historieskrivning kan man læse om det gruopvækkende blodbad, som Erik XIV anrettede i Ronneby 1564, hvor to tusind (2.000) børn, kvinder og mænd blev myrdet. Det var en massakre på civilbefolkningen, som var en krigsforbrydelse selv i den barske middelalder.

Mesterværker i løgn

Man finder betragtningerne i en »333 års bog« om Skånelandsregionen, som »Skånsk Framtid« har indsamlet bidrag til. Her kan man også blive klog af et bidrag fra skibskaptajn Göran Hansson: De første 40 år af mit liv forløb, uden at jeg skænkede min skånske baggrund en tanke. Ingen i min nærhed nævnte nogen sinde noget om det, som jeg nu har hørt tale om som »det skånske problem«.

I skoletimerne berørte man aldrig forholdet mellem den historie, der blev undervist i, og de daglige skånske kulturfænomener som sprog, spisevaner, bindingsværkshuse og vittigheder. Det stod mig uklart, hvorfor vi skåninger adskiller os fra andre svenske statsborgere.

Men Uno Röndahls bog »Skåneland utan förskoning« vækkede mig. Jeg forstod med ét, at skånske skolelærere havde stået og rablet den svenske historie af sig, som om virkeligheden ikke fandtes uden for deres lærebøger. De svenske historiebøger, forstår jeg nu, er mesterværker i løgn og undertrykkelse af sandheden.

Desuden opdagede jeg snart, at danskerne, vore naboer og fordums landsmænd, helt og holdent har klippet de kulturelle bånd til folk i deres gamle landsdele over. Kulturel udveksling over Øresund og over Østersøen til Bornholm er lig nul. Erkendelsen af, at skåningene stod helt uden venner var deprimerende. Ingen i min omgangskreds røbede noget kendskab til den fælles skånske baggrund. Reaktionerne var almindeligvis

negative. »Rod ikke op i gammelt skidt, der bliver bare problemer«, siger nogle. »Skal vi høre til Danmark? Aldrig i livet med al den arbejdsløshed, de har«. »Flage med skånsk flag? Det tør jeg ikke, hvad vil naboerne sige«. Og så videre.

Ærkebispens farver

Det skånske flag er vi endnu ikke særlig fortrolige med i Danmark. Det vakte en del nyfigenhed, da det dukkede op på Amalienborg slotsplads i 1980, da en titusindtallig folkemængde hyldede dronning Margrethe på 50 års dagen. Her ville skåninge også være med. Helt i overensstemmelse med de kongeord, som Frederik III udtalte ved den smertelige adskillelse, at skåninge altid skulle kunne komme til deres konge på linie med andre undersåtter.

Vi skal nok blive fortroligere med det skånske banner, når samkvemmet over Øresund nu lettes. Og når flaget vinder voksende anerkendelse i Skåne.

»Forlægget til flaget med gult kors på rød bund er symbolet for ærkebispedømmet i Lund, hvis primas netop havde Skåne, Halland, Blekinge og Bornholm som sit embedsområde«, forklarer Peter Broberg. »Dette symbol var et gyldent kors på rød bund, og eftersom bispedømmet blev oprettet i 1100-tallet, er der en vis baggrund for, at en del skåninge opfatter det som Nordens ældste korsflag.«

Det himmelfaldne Dannebrog kom først til i 1219 ifølge sagnet. Og vi skal helt frem til 1500-tallet, før svenskerne stjal Revals blå-gule handelsflag, som de stjal så meget andet, de gjorde til deres eget.

For hjemstavnsbevidste skåninge vil det være helt oplagt, at det rød-gule korsflag bliver anerkendt på linie med de senest tilkomne nordiske korsflag fra Færøerne og Ålandsøerne.

Hvis man ud fra ukendskab til Lunde-bispernes processionsflag opfatter farverne som hentet dels fra det danske, dels fra det svenske flag, er der jo også symbolik i det. Og faktisk er der også en omvendt symbolik i de skånske farver, idet Erik af Pommern gjorde et gult flag med et rødt kors til det nordiske unionsflag i 1430. Foreningen Norden har med vanlig mangel på gennemslagskraft taget unionsflaget til sig, men derved

kommer det vel mest til at vaje over torneroseslotte. Det nyder større opmærksomhed på Erikstorps Kongsgård i Erik af Pommerns by Landskrone. Kongsgården, som blev skænket til byen af kong Hans i 1505 og svært medtaget under Skånske Krig, har i dag en spisesal, hvor man kan nyde en ubrudt række kongeportrætter. Også portrætter af dem, der virkelig var konger i Landskrone før 1658.

– Få kulturfænomener har fået en så blandet modtagelse som det skånske flag, erkender Peter Broberg. Det kom i brug i slutningen af 1800-tallet, da Weibull lancerede det som et tidssvarende hjemstavnssymbol for Skåneland. Han kunne henvise til, at et eksemplar af den skånsk-nordiske kirkefane hænger i domkirken i Uppsala.

Omkring Første Verdenskrig gik en bølge af konservative, storsvenske stemninger over Skåneland, og flaget forsvandt. Man satte statuer op af erobrerne, og meget af den skånske selverkendelse blev fortrængt. Men i 1960'erne begyndte flaget at dukke op igen på biler og på flagstænger. Det blev måske opfattet som lidt provokerende mod det bestående, og det var i tidens ånd. Ligeret med det svenske flag gør, at mange opfatter en akcept af Skåne-flaget som ensbetydende med afstandtagen til det svenske rigsflag, siger Peter Broberg. Det vil sige, at man ikke kan klare en situation som på de britiske øer, hvor »Union Jack« er rigssymbol, mens de kulturlande, som indgår i United Kingdom, England, Wales og Skotland, har hvert sit flag.

Man er stødt på mange argumenter for ikke at bruge det skånske flag. »Vi är ju svenskar nu«, »Vi vill inte skapa konflikter« eller »Vi vet inte hur grannar, vänner eller affärsbekanta kommer att reagere«. Helt i modvind kom det skånske flag, da Skånepartiet tog det til sig, og det blev ubrugeligt for partiets mange modstandere. Men partiet skaffede sig et nyt flag, så når det skånske flag nu ikke vinder hastigere udbredelse, forstår man på Peter Broberg, at det skyldes, at mange intellektuelle, akademikere og politikere mangler mod til at gå i brechen for det skånske.

Så meget desto mere bemærkelsesværdigt er det, at erhvervslivet har haft mod og mandshjerte til at bruge flaget som symbol på skånsk kvalitet. Skånsk brød, skånsk kaffe og andre skånske produkter sendes på markedet i rød-gul emballage.

Idrætsklubber og foreninger har også taget farverne til sig, og Skånes største dagblad SDS brugte flaget på en helside som baggrund for en programerklæring om, at Skånes røst skal være stærk og klar.

Rødt som brændte byer

Skånes rød-gule farver fik et hyldestdigt allerede i 1923, da den katolske pater Berndt David Assarsson i Helsingborg skrev sin bog »Det skånska problemet«. Her blev der endelig rådet bod på den omstændighed, at skåningene ikke fik en sangskat med sig i landflygtigheden ligesom sønderjyderne. Et par vers fortjener at gengives. Også så vi kan vænne øret til det sprog, man er tvunget til at bruge omkring Øresunds-forbindelsens østlige brofæste.

Rött er återglans av Dannebrogen,
röd som vallmoprakt i gyllne rågen.
Röd er korstågsflagg i stridens vimmel,
rosen i vår folksangs örtagårdar,
helig altareld som Eskil vårdar,
ryktets sol från Tyge Brahes himmel.
Rött er dystert sken från brända städer,
blod som Skånejord i purpur kläder.

Guld är korsets stam på Sveriges fana,
gyllne hoppet på vår framtidsbana.
Guld strör marssol ifrån himmelsbranten
över hästhovsört vid dikeskanten.
Gul står pil vid vägen. Gullregn faller
rikt från mörkgrönt löv bak trädgårdsgaller.
Och när höst vår sommars guld har bärgat,
ren på Skånesätt vår skog sig färgat.

Berndt David Assarsson efterlyste allerede dengang i århundredets barndom en løsning på det skånske problem. Han opstillede fire muligheder.

1. En fremtid alene med Danmark.
Det ville kun være et forsøg på at borteliminere den ene af de to kulturmagter i skånsk historie, kommenterede han denne løsning. Den svenske periode kan man ligeså lidt komme uden om som den danske. Man kan ikke slette hele århundreder i et folks historie. Selv om også Skånes tilbagevenden til Danmark nu kunne ske på den mest fredelige måde, ville den svenske indflydelse gennem mere end 200 år aldrig kunne bortforklares. Det skånske problem ville blot være uløst på en anden måde end før.

2. En fremtid alene med Sverige.
Det er klart for enhver historisk tænkende og følende skåning, at den udvej endnu mindre er en virkelig løsning på hans lands vanskelige kulturproblem. Det ville være at udslette den længste og mest ærefulde periode i vor historie. Det ville være at bortkaste tusinder og atter tusinder af værdifulde minder. Det rige Skåne ville blive fattigt, hvis det gjorde sig af med sin fortids kulturskatte.

3. Hverken Danmark eller Sverige.
Det er en løsning på vor gordiske knude, som ikke finder mindste berettigelse i Skånes historie, for Skåne har aldrig i historisk tid været et selvstændigt rige, men altid del af en større enhed.

4. Både Danmark og Sverige.
Skåne er et barn af Danmark og Sverige i forening og er kaldet til at være båndet, som forener begge lande i al fremtid. Mange skånske patrioter har slået det skånske problem ud af tankerne, fordi de ikke kunne se en tilfredsstillende løsning på de historiske vanskeligheder. De var bange for ufrugtbare skænderier. Men det sidste alternativ løser Skånes nationale problem med respekfuldt og finfølende hensyntagen til hele Skånes historie. Og det vil måske være det stærkest tænkelige hjælpemiddel i den aktuelle skandinavismes tjeneste.

Man kommer ikke uden om, at det var svært for Assarsson at vinde genklang for sine tanker. Da bogen om »Det skånske

Ved de sørgelige rester af Sankt Gertruds kloster i Væ kan man på svensk og engelsk læse en oplysning om, at bygningen blev brandhærget i 1500- og 1600-tallet. Ikke et ord om, at Sveriges heltekonge Gustav II Adolf var blandt brandstifterne. En fortielse, som også faldt Vilhelm Moberg for brystet.

problem« blev velvilligt omtalt i 'Politiken', fór professor Bertil Ohlin, den senere formand for Folkepartiet, i blækhuset. Han forsikrede, at der ikke var nogen i Skåne, som delte denne bogs tanker, og at studenterne i Lund brugte den som morskabslekture. Så var man mere rolige på det københavnske blad, der dengang forsvarede det radikale venstres holdninger.

Løgn og fortielse

Magthaverne i Stockholm havde kun lyst til at fremme løsningsmodel nr. 2, og det kunne efter deres mening bedst ske ved fortsat undertrykkelse af de historiske kendsgerninger. Løgn og fortielse har været god latin lige til allernyeste tid. Først med den forestående virkeliggørelse af den mangeårige drøm om en stærk Øresundsregion opstår der en ny situation i Skåne.

Danmark vil så nødig tro, at skåningene har døjet med statscensur og selvcensur, for det passer så dårligt med det glansbillede, vi har af det idealistiske Sverige.

Det, som altid har været blandt de første til at anvise ophøjede løsninger på alverdens problemer.

Man kan bare se, hvordan det gik med den mest grundige og mest nøgterne fremstilling af Skånes historie, som nogen sinde er udarbejdet. Den historiske sandhed er aldrig blevet bedre fremstillet end af professor Knud Fabricius (1875-1967). Han tog sin doktorgrad i 1906 på de to første bind af værket »Skånes overgang fra Danmark til Sverige«, siden fulgte to bind. Det sidste så sent som i 1958, da professoren var blevet 83 år.

Ikke alene er den samvittighedsfulde faghistorikers uangribeligt videnskabelige værk aldrig blevet oversat til svensk. Man har gjort sig alle tænkelige anstrengelser for at hemmeligholde dets eksistens for skåningene. En mur af tavshed blev bygget op østensunds om Knud Fabricius' belysning af Skånelands historie i nyere tid.

Nej fra Amalienborg

Dr. techn. Peter Broberg har et blomstrende arkitektfirma i Landskrone med 25 ansatte. Men han er ikke i tvivl om, at firmaet ville have været tre gange så stort, hvis han havde undladt at befatte sig med skånsk selvstyre-politik. I mange år har embedsmænd og folkevalgte ikke turdet eller ikke villet give ham offentlige opgaver, skønt hans ekspertise som byplanlægger ikke kan anfægtes. Først for ganske nylig er der sket en ændring i det, og det tager Peter Broberg som et opmuntrende vidnesbyrd om, at der blæser nye vinde i Skåne, efterhånden som Øresunds-regionens virkeliggørelse rykker nær.

Da Skånska Akademien, som blandt sine stiftere talte navne som Sten Broman og Hasse Alfredson, i marts 1991 fejrede sit ti års jubilæum med en stilfuld fest på Grand Hotel i Lund, var Skånes to landshøvdinge og rektor magnificus fra Lunds universitet æresgæster, og ambassadør Gunnar Jarring blev hædret med et diplom for fremragende indsats for den skånske kultur. Professor F.J. Billeskov-Jansen repræsenterede Det danske Akademi og udtrykte i en festtale glæde over de fornyede kulturelle forbindelser over Øresund.

Så man skulle tro, at Peter Broberg som det skånske akademis »director« kunne være fuldt tilfreds med den almindelige anerkendelse. Lidt malurt var der dog hældt i glædesbægeret. Af hofmarskallatet i København. Det skånske akademi ville gerne i anledning af jubilæet henholde sig til Frederik IIIs dyre løfte til skåningene om, at de altid i fremtid som i fortid kunne komme i audiens på slottet i København. Man mente, at den intellektuelle dronning Margrethe ville være interesseret i at høre om den skånske kulturkamps fremskridt. Og om et akademi, der som motto har »Kultur og humor«, og hvis medlemmer kalder sig »de 21 ustrafbare«.

Men den følelseskolde statsraison bryder sig fejl om humor. Den barslede med et afslag, som hofmarskallen prøvede at gøre lidt mere spiseligt med en forsikring om, at det danske akademi formentlig også ville være blevet afvist.

I forvejen rugede Skåne-akademiets medlemmer over en nagende skuffelse over Margrethe. Dronningen luftede sit fineste Stockholms-svenske i Lund, da hun kastede glans over et 1000 års jubilæum i bispebyen. At høre den danske monark tale svensk i Skåne, det var for skåningene et brud på dronningens ellers så berømmede situationsfornemmelse.

Skånsk fremtid

Foruden sin ledende position i Skånska Akademien er Peter Broberg også forgrundsfigur i stiftelsen Skånsk Framtid. Sammen med Helge Fronstedt, Helsingborg, Uno Rondahl, Næsum, Göran Hansson, Marieholm, Werner Persson, Lund, og Franz Lenz, Vellinge, underskrev han i maj 1991 en programerklæring for den nydannede stiftelses mål.

Fyldige uddrag vil være på sin plads, for i danske aviser har man set lidt eller intet. Mon ikke danske dagblade, som har redaktioner i de større provinsbyer og korrespondenter i London, Moskva, Paris, Bonn, Washington, Tokio, Stockholm og Oslo, snart skulle bekvemme sig til at lave lokalredaktioner i Skåne. Det vil være en naturlig følge af, at København får sit østlige opland tilbage, og der kommer ikke til at mangle stof nu, da Øresunds-jerntæppet gennemhulles.

Den nye europæiske arena med dens ændrede tekniske, økonomiske, organisatoriske og kulturelle forhold har fremtvunget en debat om, hvordan det svenske samfund skal organiseres, fastslår Skånsk Framtid. Mange bedømmere mener, at regionale enheder passer bedre ind i en kontinental samordning.

Det regionale perspektiv begynder også at vokse frem i det svenske rige. Det er helt klart, at Sveriges forskellige dele har forskellige udgangspunkter og derfor forskellige fremtidsmuligheder. Hvordan skal Sverige opdeles i regioner? Talsmænd for en ny lens-inddeling opfører sig ofte som de gamle kolonimagter, der trak streger med lineal gennem Afrika, Asien og Mellem-Østen med dagens katastrofer til følge.

For 333 år siden blev det skånske folks fremtid bestemt, uden at nogen spurgte om folkets mening. Spørgsmålet om Skånelandsregionens fremtid må ikke igen løses hen over hovedet på folket. Denne gang må politikerne, folkets repræsentanter, se til, at kulturelle, historiske og identitetsfremmende vurderinger kommer i forgrunden, hedder det videre i programerklæringen.

I Sverige er den urgamle landskabs-opdeling det stærkeste og folkeligt set mest relevante identitets-mønster. Sverige er desuden sammensat af territorier med samiske, norske, danske, gotiske og andre baggrunde. Disse rødder har på ingen måde mistet deres betydning. 333 år har ikke udvisket skåningenes følelser for deres helt specielle historiske baggrund, selv om det er så som så med det almene kendskab til den. Respekten for de historiske enheder må ligge til grund for al fremtidig regional udvikling.

Med respekt for landskabernes identitetsmønster og folkenes historiske baggrund mener SSF (Stiftelsen Skånska Framtid) at en regionalisering af Sveriges sydlige del må indebærer, at

Skåne, Halland og Blekinge for fremtiden skal udgøre en enhed. Det er historieforfalskning ud over alle grænser har de samme skånske patrioter fastslået i anden sammenhæng at tale om de gamle danske landsdele som Södra Götaland. Det er et af de seneste storsvenske forsøg på at forvirre begreberne og udviske Skånelandenes identitet. Kan vi i Danmark i det mindste lade være at hoppe på den limpind. Det er slemt nok, når vi går med til at omtale Skånelandene som Syd-Sverige.

Den naturlige grænse

Skånelands-regionen har en tusindårig ikke-svensk historie, fastslår SSF videre. Et faktum, som ikke kan fornægtes. Befolkningens rødder er skånske, og dens historie er dansk-skånsk. Regionens orientering er sydvestlig, og nærheden til Danmark og kontinentet er betydningsfuld.

Øresundsforbindelsens etablering og den befolkningsmæssige hældning mod Øresund og København gør, at Skåne, Halland og Blekinge har en mulig regional fremtid sammen med Sjælland. Som udgangsprincip for en ny regional lens-inddeling bør den gamle rigsgrænse mellem Sverige og Danmark respekteres. Denne grænse har altid i historisk tid været anset for naturlig, og den afgrænser kyst- og slettelandet mod det smålandske højland. Et område, som iøvrigt har sin egen kulturelle identitet og historiske baggrund.

Der har været talt meget om et skånsk parlament i den senere tid. Måske bør man i stedet tale om et parlament for regionen Skania (Skåneland) i det svenske rige. Denne region har i dag cirka 1,5 millioner indbyggere.

Det regionale parlament bør have ansvar for overordnet planlægning, transport, industri og næringsliv, boligbyggeri etc. Det indebærer, at alt, som kan decentraliseres, bør flyttes ud til delstatsparlamenterne. Måske kan vi en dag se det skånske kulturflag vaje i repræsentative sammenhæng, og måske kan Skånelands-regionen optræde som f.eks. Wales på egen hånd i international idræt.

Denne nærhed til det politiske arbejde kan være løsningen på det udbredte problem med menneskers manglende politiske interesse.

Skamfilet rygte

Den svenske statsmagt har et noget skamfilet rygte i Europa, når det gælder menneskerettighederne. Ikke sådan, at den svenske centralmagt gør sig skyldig i vold og overgreb mod sine minoriteter. Snarere sådan, at den nægter dele af befolkningen de kulturelle friheder, som FN, UNESCO og Europakonventionen forudsætter. De svenske våben mod folkelige mindretal er ikke maskinpistoler, men tavshed og latterliggørelse.

Sverige må ikke have lov til at isolere sig fra den voksende, regionsbaserede etik i omverdenen ved at stå tilbage som en minoritetskrænkende centralstat. Det burde være fuldstændig indlysende, at der i Skåne, Halland og Blekinge findes en kulturbevidsthed, en historiekundskab og en identitetsfølelse, som udgår fra områdets meget specielle baggrund. Det burde også være sådan, at man i Sverige – med alle dets proklamationer om demokrati og lighed, om mindretals-støtte og frihed – står vagt om den kulturelle mangfoldighed inden for rigets grænser.

Sverige må erkende, at de internationale proklamationer om menneskelige rettigheder også er skrevet for os og ikke bare for afsides liggende stater. SSF har udarbejdet et 11 punkters handlingsprogram, som kan være et første skridt til at lade Skånelands-regionen vende tilbage til en udviklingslinie, så den igen kan virke for sin egen folkelige identitet.

1. Oprindelige mindretal inden for Sveriges grænser, som det skånelandske og det samiske, skal anerkendes af staten og dens organer som etniske minoriteter med alt, hvad det indebærer af særlige hensyn.

2. Tesen, at medborgerskab og nationalitet ikke er en og samme sag, skal snarest godtages af alle parter. En stat kan bestå af flere nationer og kulturlande. I Storbritannien er medborgerskabet britisk, men nationaliteten knytter sig til kulturlandene England, Skotland og Wales.

3. Regionernes folk skal snarest muligt have lov at få deres helhedssyn på deres historiske og kulturelle baggrund tilbage. Den stedfindende forsvensknings-propaganda gennem centrale statslige væsener og medier må straks ophøre.

4. For at sikre regionernes folk øget forståelse for deres nu-

værende historiske situation må Sverige gøre op med sin fortid ved at tilfredsstille et dobbelt regionalt behov for oplysning. Befolkningen skal tillades et helhedssyn på sin egen historie og samtidig oplyses om, at den tidligere er blevet påført et andet folks historie.

5. Den svenske stat skal aktivt arbejde for, at alt kulturelt samvirke over de skandinaviske grænser fremmes. Særlig gældet dette de samiske og skånelandske folk med deres flere hundrede år gamle relationer over de norsk-finske respektive danske grænser.

6. Den svenske stat skal ophøre med at negligere det skånske sprog i et iøvrigt rundhåndet undervisnings-program for mindretals-sprog.

7. Regionernes heraldiske og ceremonielle symboler skal have officiel status. Det gælder også det rød-gule skånske kulturflag, som skal anerkendes og repræsentere regionen på offentlige steder.

8. Lunds Universitets historiske fakultet skal have til opgave og tildeles midler til at udforske og offentliggøre Skånelandsregionens hele og samlede historie set fra en skånsk synsvinkel og gøre den til hvermands eje.

9. Skånelands-regionen skal frigøres fra det kulturpolitiske misgreb at benævnes »Södra Götaland«. Götaland er en særlig kulturel og historisk region, som statsmagten i forsvensknings-politikens navn har tilladt at »ekspandere«. Den har kulturelt og historisk intet med Skånelands-regionen at gøre. De gamle rigsgrænser mellem Skånelandsregionen og det øvrige Sverige skal respekteres.

10. Regionens befolkning skal opmuntres til at rejse statuer og andre mindesmærker over de personer og begivenheder, som har haft betydning for det historiske forløb i regionen, da sådanne mindesmærker udgør vigtige støttepiller for et folks fælles minder og identitetsskabelse. Dette krav omfatter naturligvis også fjernelse af allerede eksisterende mindesmærker i det omfang, de opfattes som krænkende for den regionale folkesjæl.

11. Et program skal omgående udarbejdes for tilbageførelse til det dansk-skånske kulturområde af kunst- og kultur-genstande, som hører hjemme i Skånelands-regionen og Danmark.

Inden for rammerne af dette hjemtagnings-program skal hele museumssektoren i regionen bevilges midler til at tilføre genstandene en sådan betydning, at de bidrager til genskabelse af den skånelandske kulturelle identitet.

Verdenssamfundet behøver forbilleder nu, da gamle strukturer styrter sammen og fordums imperier omformes til selvstændige regioner, der er baseret på historiske og kulturelle grundlag. Mange steder udløser spændingerne vold og krig. Hvis ikke vi i Norden kan skabe forudsætninger for, at Nordens forskellige folkegrupper kan leve side om side med bibeholdelse af de forskellige særegenheder, da er vi dårligt rustede til at møde det nye Europa. Hvis ikke vi i Norden kan klare det, er der sandelig ikke meget håb for mindre bemidlede regioner andre steder i verden.

Ætsende ironi

Fes den ind på lystavlen? Der er ingen tvivl om, at den skånske stiftelses programerklæring har fremkaldt dybe panderynker højt mod nord i Stockholm. Men de elleve programpunkter er også gode at få forstand af i det nærliggende København.

Hvert og et fortæller noget om, hvad det er, der er påført Skånelandene af afsavn og lidelser i den lange skilsmissetid, hvor vi følelseskoldt har vendt den gamle partner ryggen. Til skåningenes voksende bekymring over vor moralske habitus.

Peter Broberg er et fortræffeligt vidnesbyrd om, hvordan skåninge har bevaret deres danske sind. Svenske politikere ved ikke rigtig, hvad de skal stille op, når han bruger ironi eller drillerier. Hvad gør man for eksempel, når Diskriminations-Ombudsmanden — en ny institution, som Sverige har opfundet for at sætte en officiel myndighed ind i kamp mod racisme — nægter at behandle en klage over diskrimination af skåninge. Anmelder ham til ham selv.

Det er også ætsende, når Peter Broberg åler den nationale selvoptagethed i Stockholm-miljøet. Man gad nok vide hvor mange steder i verden det er muligt at hive en af 1600-tallets største skibsbygningsfiaskoer op fra bunden af Mälaren og gøre resterne af skibet til et nationalt prestige- og storheds-projekt, lyder et af hans stiklerier. Eller hvor kan man ellers indsamle

Christian IV skuer ud over sin by fra en niche på rådhuset i Christiansstad, men skånske skolebørn bliver holdt uvidende om hans rolle i deres hjemstavns fortid.

en række repræsentanter for almindelige borgerlige, udenlandske familier og gøre dem til et kongehus med den opgave at være et udtryk for det mest svenske af alt svensk. Der skal en særlig ufølsomhed over for omverdenen til for at gøre sådanne ting, mener han.

Men der er ingen ironi i det, når Peter Broberg beklager, at uniformitetspolitikken stadig er Storebror Sveriges politiske linie, mens glemslen stadig er Danmarks bløde hovedpude. Med Storebror i Nord og Glemme-Søster i Vest er Skåne i vanskeligheder, sukker han.

At der er mange udmærkede forhold i Sverige, gør det ikke lettere at gennemskue det storsvenske fænomen. Det er svært at vide, om en skånsk kulturopvågnen vil kunne klare denne storebror, som er en barsk fyr for dem, der ønsker et mangfoldigt samfund. Det er svært at forestille sig et brud med Sverige, men det er nemt at se alle de muligheder, der ligger i en bred folkelig, erhvervsmæssig og kulturel kontakt med Danmark. Danmark er meget mere kulturtæt og hverdags-socialt gedigent end Sverige, så for skåningene ville der være store fordele.

Stiftelsen Skånsk Framtid står ikke alene med sine ønsker om at se Skåne som en selvstyrende region. SSF formulerer bare fremtidsmålene lidt stærkere end folkevalgte politikere. Men socialdemokratiske partispidser i Skåne er gået åbent ind for at få regionens to amtsråd erstattet af et direkte valgt parlament for hele Skåne.

Det er ikke mindst den tyske partifælle Björn Engholm med den svenske familiebaggrund, som har virket inspirerende med de selvstyre-vilkår, han som ministerpræsident har i delstaten Slesvig-Holsten.

Repræsentanter for Centerpartiet, Folkepartiet og de konservative Moderaterna er også indstillet på at tage politiske konsekvenser af, at svensk medlemsskab af EF vil sikre Skåne flere forbindelser med det storkøbenhavnske område og med Nordtyskland end med Stockholm. Via EF og Øresundsbroen lempes Skåne hjem til Danmark. Landsdelen kan se enden på 300 års skyggetilværelse som sydsvensk lydland for Mälarregionen.

Skal vi lytte endnu engang til den gæve søkaptajn Göran Hansson, en af medunderskriverne på Skånsk Framtids 11

punkts programerklæring. Han kan finde adskilligt flere end en halv snes anstødsstene i sin skånske hverdag.

Får vi nogen sinde lov at slippe for at se svenskernes krigssymboler på vore pengesedler i form af billeder af deres gamle, barske konger? Med tanke på de lidelser, de har forårsaget folk i provinserne, er det både arrogant og provokerende af magthaverne at afbilde dem i stedet for fredelige motiver, vi alle kan leve med.

Hvorfor blev ingen skånske bygningsværker taget med på en svensk FN-liste over bygningshistoriske monumenter, som burde skånes i tilfælde af krig. »Skånske mindesmærker er af en art, som der findes så mange af på kontinentet«, udtalte man i Riksantikvarieämbetet.

Når den svenske centralmagt stik mod den regionale udvikling i Europa gør Flagets Dag til en nationaldag, er den på glat is. En kulturelt og historisk bevidst skåning kan af fuldt hjerte fejre det svenske flags dag. Men det er sværere for den samme skåning at fejre Sveriges nationaldag. Han er svensk medborger, men ikke af svensk nationalitet.

Skånelands-regionens folk har ikke bedt om at blive annekteret af det svenske rige. Det blev tvunget ind under store sociale omkostninger. Hvis det skånske folk fortsat skal tilhøre det svenske rige af egen fri vilje, kræver det, at den svenske majoritet opgiver sin nationalistiske og centralstatsorienterede politik og respekterer alle svenske mindretals ret til at udvikle deres særegenheder.

Göran Hansson slutter med en sidste reflektion: Svenskerne har i århundreder med deres vanlige mangel på respekt for andre folk kaldt os skåninge for »halv-danskere«. Når Øresundsbroen nu bliver bygget, og vi møder danskerne på broen i et åbnere Skandinavien eller Europa, vil vi så af dem blive kaldt »reserve-svenskere«?

Den var grim at få stukket ud. Spørg for himlens skyld ikke bornholmerne, som i 1658 på mindre end et år fik gjort sig fri af det svenske kvælergreb, om hvad dansk folkevid kan svinge sig op til.

4. KAPITEL

Fra Bråvalla, alle kriges mor, til operette-fejden om Hesselø

Der er mange årstal og mange valpladser at holde styr på, hvis man vil opgøre de mange krige, der har været ført om Skåne — Af egentlige krige i historisk tid er dusinet fuldt, men der har flydt blod og vanket brådne pander i Skåne også under diverse opstande, for skåningene har ikke altid bare været de føjelige og sagesløse ofre for krigshandlinger.

Det første offer for en krig er altid sandheden, sagde en klog politiker. Og i de mange blodige opgør om Skåne, der har været mellem Sverige og Danmark, har sandheden ofte ligget hårdt medtaget tilbage på valpladsen, når våbenbulderet døde hen.

Et par sandheder bør måske fastslås nu, så længe efter at blodet er holdt op at flyde i Skåne. Det er for eksempel en misforståelse at tro, at kampene altid har været ført hen over hovedet på de stakkels sagesløse skåninger. Der er en tilbøjelighed til at opfatte den runde og vennesæle Edvard Persson som prototypen på en skåning gennem alle tider, og der går man nok galt i byen.

Skåningene gik i gamle dage aldrig af vejen for et rask slagsmål. Skånske bønder er i århundredernes løb fløjet i harnisk og har grebet til høtyve og muskedonnere hyppigere end selv vendelboerne. De fandt sig aldrig uden videre i overgreb fra kongemagt og klerikale ærke-pampere. Og i dumdristig og heltemodig partisankrigsførelse overgik de skånske snaphaner langt de jyder og øboere, som indlod sig på folkelige rejsninger. Det var nok meget heldigt for Hitlers Værnemagt , at Gønge-

herrederne ikke hørte med til det tyskbesatte Danmark i 1940-45. Det havde peppet sabotagen og frihedskampen yderligere op, hvis gøngerne af i dag havde levet op til arven fra forfædrene.

En mere ubehagelig kendsgerning, som ikke skal skjules nu så mange år efter det sidste slag, er, at svenskerne ikke var alene om at hærge og ødelægge i Skåne. Danske soldater opførte sig under nogle af revanchekrigene som nogle højst besynderlige landsmænd, der selv spredte sorg og ødelæggelse omkring sig blandt skåningene. Med den brændte jords bedrøvelige strategi skubbede de danske befriere mange skåninge fra sig, så de til sidst foretrak at blive svenske, hvis det var prisen for at leve i fred. Hellere rød end død, som et ligeså svært valg lød indtil fornylig i Øst-Europa.

Men der var ingen fast linie i den danske strategi med at svide alt af for næsen af de svenske erobrere, og det ville vel egentlig også have undret, hvis vi havde vist os faste og konsekvente på noget tidspunkt af historien.

Christian V gav sin overkommando lov at ødelægge mest muligt under tilbagetog i Skåne. Men Frederik IV indskærpede under Store Nordiske Krig, at befolkningen skulle behandles mildt i Skånelandene. »Det er kun vore børn og vort land«, sagde majestæten. Forholdet mellem de danske tropper og skåningene var endnu på dette sene tidspunkt godt, og grev Christian Ditlev Reventlow håndhævede som overgeneral streng mandstugt, så soldaterne opførte sig godt. Det kan aflæses af en svensk præsts stærkt farvede dom: »De danske smigrer for den gemene hob«, var hans udlægning af, at det gamle landsmandsskab fortsat blomstrede.

Der har været ført tolv egentlige krige i historisk tid mellem Sverige og Danmark. Men når ufredens blodige regnskab skal gøres op, er det ikke det endelige facit, at dusinet nåede at blive fuldt af svenskekrige. Der må også gøres plads i den historiske opregning til de mange bråvallaslag, skåningene selv har ført for at få det, som de ville have det. Enten det var hjemlige eller udenlandske magthavere, de var utilfredse med.

Det giver mange slagmarker og mange årstal at holde styr på. Så der er ikke noget at sige til, at gennemsnits-danskeren på stående fod ikke kan huske meget andet end, at Niels Juel

engang har givet agt på stormens brag, og Medel-Svensson ved, at Magnus Stenbocks kurer vaklede ind på Stockholms slot med mudderet væltende ud af støvlerne for at melde om den sidste og afgørende sejr i det langstrakte opgør om himmerigsmundfulden Skåne.

Kongens krigsdans

Hvad angår nogle af de bedrifter, som er gledet i baggrunden i den nationale hukommelse på den vestlige side af Sundet, kan man somme tider undre sig over prioriteringen af stolte minder. Hvorfor er landgangen i Rå i 1676 for eksempel ikke værd at gøre mere ud af?

Der hænger en gobelin på Rosenborg med et vævet mylder af skibe, men den ses sjældent gengivet i historiebøger. Og dog var der tale om en maritim operation, der for sin tid kunne stå mål med invasionen af Normandiet i 1944.

Flere hundrede skibe var mobiliseret til at sejle en landgangsstyrke på 14.000 mand over Sundet. Men de mange små og store handelsskibe, smakker, fiskerbåde og færger var vel at mærke ikke trommet sammen i Helsingør, Humlebæk eller København. Så ville det have været for nemt for svenske spioner at varsko, at en invasion var under opsejling.

Landgangsoperationen blev bygget op på bagsiden af Sjælland og i fynske og jyske havne med en enestående sans for »timing«. Hemmeligholdelsen lykkedes til fuldkommenhed. Da den samlede flåde af landgangsbåde beskyttet af en snes orlogsskibe løb ind under den skånske kyst syd for Helsingborg, kunne en skikkelig kone meddele, at der ikke var svenske tropper i miles omkreds. Så ublodigt kom invasionsstyrkerne ikke i land på Omaha Beach, selv om det også her lykkedes at hemmeligholde valget af landgangssted til det sidste.

I Rå var der mod al forventning så fredeligt, at man besluttede at lade kongen få den ære at gå i land først af alle. Christian V er den sidste danske monark, som personlig stod i spidsen for en hær. Han blev kun forskrækket et kort øjeblik i Rå, da mandskabet på krigsskibene klatrede op i ræerne og begyndte at råbe hurra eller hvad man nu råbte dengang. Da det gik op

for kongen, at råbene var lykønskninger, trådte han en lille krigsdans på stranden.

Sejrsglæden fortsatte, da den svenske kommandant på Kernen i Helsingborg overgav sig uden sværdslag, og borgmesteren strålede af henrykkelse, da byens råd overrakte den genvundne stads nøgler til majestæten.

Desværre vendte den kongelige feltherrelykke sig ved det efterfølgende slag uden for Lund. Det vil sige, han vandt faktisk kampen. Og der var allerede ved at blive dækket op til sejrstaffel inde i Lund.

Men kongen forlod slagmarken, fordi hans rådgivere overbeviste ham om, at den sidste oprydning kunne han roligt overlade til sine underordnede. De satte det hele over styr og tabte en oplagt mulighed for at vinde Skåne tilbage.

Skånske krige

Men det er at foregribe begivenhedernes gang. Tanken var at give en ligeså kortfattet som kronologisk oversigt over alle skånske krige og ikke bare Skånske Krig. Idet vi dog går let hen over alle dansk-svenske kriges mor, Bråvallaslaget. Det kan man læse om hos Saxe, men uden årstal, og man må ikke glemme, at Saxes saftige krigsreportage er stykket sammen adskillige århundreder senere. Rolf Krakes besøg hos en svensk konge, som prøvede at gøre ham det hedt, hører også til blandt myter, som Saxe griflede uden at have samtidige øjenvidner at støtte sig til. Men som han alligevel gjorde så levende, at vi alle synes, vi kan se situationen for os, da kong Rolf med et kraftspring satte handling bag smarte ord om, at man ikke flyr ild, fordi man springer over den.

Men fra omkring år 1000 er vi inde i historisk tid, og vi har de første samtidige vidnesbyrd om strid. To skåninge får nemlig deres navn indristet med runer i krigshistorien. Tyge og Asbjørn hed de, og de var med, da Harald Blåtand førte krig mod den svenske Erik Sejrsæl. På begges sten står der, at de »ikke flygtede ved Uppsala«. Tyges sten står i Hellested (Hällestad) ved Lund, Asbjørns i Sørup (Sjörup) ved Ysted.

År 1025 får svenskerne støtte af den norske kong Olav til en krig mod Knud den Store. Den danske styrke sejlede op ad

Helge å, som fjenden lumsk havde dæmmet op. En større mængde træstammer blev sluppet løs mod de danske skibe, men kong Knud klarede både den krigslist og fjenden.

1100-tallet. Venderne hærger de skånske kyster såvel som de sjællandske og falsterske. Der bliver først sat effektiv stopper for disse togter, da Valdemar Sejr og biskop Absalon 1169 indtager Arkona på Rügen.

År 1134 falder kong Niels' søn Magnus, der havde dræbt hertug Knud Lavard i Haraldsted tre år forinden. Det sker i slaget ved Fodevig, der ligger i nærheden af Falsterbo. Fem bisper fik deres bekomst ved samme lejlighed, og sejrherren Erik Emune kunne lade sig hylde som konge. Vejen var banet for Valdemarernes storhedstid.

År 1139 gør Oluf Haraldsen byen Lund til sin hovedstad med støtte fra ærkebiskop Eskild, men allerede i 1143 mister byen den værdighed. Erik Lam vinder over Oluf ved Glumstrup (Glumstorp), og Oluf bliver dræbt i en efterfølgende træfning ved Tudebro (Tjutebro).

År 1181 rejser skånske bønder sig til oprør mod biskop Absalon, der havde indført kirketiende i Skåne. En sur skat på ti procent af al afgrøde. Desuden havde han raget mange godser til sig og også skaffet en bror og Valdemartidens vordende stormænd store ejendomme i Skåne. Og han havde indskærpet de skånske præster at leve i cølibat, hvad de havde stigende lyst til ikke at gøre.

Hele Skåneland blev lyst i band, da befolkningen ikke ville makke ret, men det hidsede kun bønderne yderligere op mod den magtfulde biskop. I slaget ved Dysie bro (Dösjebro) blev bønderne nedslagtet, men Absalon kunne eller turde ikke følge sejren op, så præsterne slap for afholdenhed. Det meste af 1200-tallet var fortsat præget af uroligheder. Konger dystede med bisper og bønder med brutale fogder.

Smek af Sverige og Skåne

År 1318 bryder den svenske rigsforstander Mats Ketilmundsson ind i Skåne, fejer Erik Menveds forsvarsstyrker til side, hærger Lund, Skanør og Falsterbo og tvinger Malmø til at betale en større brandskat for at slippe for plyndring.

År 1360 tager Valdemar Atterdag Skåne tilbage som sidste led i sine bestræbelser på at befri og samle det pantsatte rige. Den holstenske grev Johan, som havde taget Skåne, Halland og Blekinge i pant for lån til kong Christoffer, var en hård negl, værre end den kullede grev Gert, som var blevet panthaver i Jylland. Så skåningene bad den svenske kong Magnus Smek om hjælp. Han indløste det skånske pantebrev hos grev Johan og ændrede sin titel til konge af Sverige og Skåne.

Formuleringen er vigtig, for den viser, at Skåne ikke blev en del af Sverige. Det hævdede svenskerne 300 år senere. De påberåbte sig også som moralsk ret til landet et brev fra 1343, hvori Valdemar for sig og alle efterkommere gav afkald på Skåne, Halland og Blekinge »med alle borge og fæstninger, med mønt, markeder, vasaller og andre mænd, såvel gejstlige som læge, og med alle kongelige rettigheder og alle tilliggender, slet intet undtaget«.

Det må siges at være et letsindigt tilsagn at nedfælde på pergament, hvis man ikke mener noget med det. Men Valdemar havde brug for at have ryggen fri, mens han kæmpede for at samle de øvrige landsdele. Så snart det var overstået, viste han hvor lidt respekt han havde for sine løfter og for Magnus Smek, hvis tilnavn ikke altid medtages i svenske historiebøger, for det fortæller om tilbøjelighed til at kæle for små drenge. Det blev atter dag også i Skåne, og med en blodig erobring af Visby i 1361 tog Valdemar Gotland med i bestræbelserne for at genvinde magten i Østersøen.

År 1367 gik Sveriges tyske kong Albrecht af Mecklenburg i forbund med Hansestæderne, som invaderede København, Skåne, Møn, Falster og Lolland, så Valdemar måtte give Hansaen store privilegier for at få fred.

År 1397 begynder Erik af Pommern at opkræve told af ethvert skib, der sejler gennem Øresund. For at sætte magt bag kravet byggede han fæstningen Krogen i Helsingør, som senere blev til Kronborg, og fæstningen Kernen i Helsingborg foruden borgen i Malmø. Øresundstolden irriterede svenskerne, men skaffede dem til gengæld betydningsfulde forbundsfæller mod Danmark.

År 1452 er Kalmarunionen gået i opløsning, og svenskernes nyvalgte kong Karl Knutsson rykker ind i Skåne med kanoner,

som for første gang tages i brug i dansk-svenske krige. Da isskruninger i Øresund hindrede Christian I i at sende hjælp, fik han nogenlunde frit slag til at afbrænde Helsingborg og Lund og slagte et opbud af bønder ved Dalby. Malmø holdt stand, men under tilbagetoget nåede Karl Knutssons landsknægte at brænde Åhus og Væ.

1471 lider Christian I nederlag til Sten Sture på Brunkeberg ved Stockholm. Sønnen Hans slog til gengæld Stures dalkarle ved Rotebro i 1497, men ufreden fortsatte i hans regeringstid. Lybækkerne gik sammen med svenskerne om at hærge Bornholm, og den svenske rigsråd Åke Hansson Thott brød hærgende ind i Skåne både i 1506 og i 1510. I dalen Fantehullet fik adelsmanden Tyge Krabbes rytteri bremset denne invasion og aflivet den besværlige Åke Thott.

I 1525 finder man Tyge Krabbe i spidsen for en hær, som støtter Frederik I, mens Søren Norby rejser skåningene til kamp for deres højt elskede Christian II, som var drevet i landflygtighed. Det er ufordøjeligt for skånske skolebørn, at de i dag skal lære om denne konge som »Christian Tyran«, for hans stjerne stod højt i Skåne, og den omstændighed at han havde kappet hovedet af nogle svenske adelsmænd og bisper skadede ham bestemt ikke i skåningens omdømme.

Den tro våbendrager Søren Norby nåede at indtage både Åhus og Helsingborg, Tyge Krabbe trak sig tilbage til Malmø, men rykkede 28. april 1525 ud mod en bondehær på 20.000 mand ved Lund. Bønderne mistede 3.000 mand, og slagterierne blev fulgt op med et blodbad på Lunds borgere. Nogle uger senere led bønderne et nyt nederlag ved Bunketofte. Ifølge gamle beretninger blev 2.000 lig kastet i Tyvemosen i Frillested.

Konge gennem isen

1563-70 står Syvårskrigen. I Blekinges hovedstad Rønneby blev der anrettet blodbad på indbyggerne. I Halland blev Varberg jævnet med jorden som hævn for fem forgæves stormløb, så den by, der i dag bærer navnet, er en helt anden. I 1559 gør hertug Karl et indfald i Skåne. Åhus plyndres på ny, og denne gang går det også ud over Ysted. For første gang hører man om

snaphanerne – guerillakrigere, som snapt spændte hanerne på deres ofte hjemmegjorte bøsser.

År 1611 finder den såkaldte Kalmar-krig sted. Gustav II Adolf brænder det meste af Gønge og Villands herreder af. Fra Ysted galopperer 600 danske ryttere til undsætning. Ved Vidsø kirke møder de svenskerne og driver dem på flugt ud over den islagte sø. Gustav Adolf og hans hest går gennem isen, men kongen reddes desværre. Så Trediveårskrigen følger efter, og skåningene får kun et kort pusterum, mens blodsudgydelserne flytter til Tyskland.

1643 beslutter et svensk krigsråd under rigsforstanderen Axel Oxenstierna at tage Christian IV og danskerne på sengen. De angriber uden krigserklæring, og i 1644 må Skåne igen holde for. Mens Torstensson spreder død og ødelæggelse i Jylland, vælter Gustav Horn i spidsen for andre svenske tropper over grænsen fra Småland. Han indtager hele Skåne på nær Malmø, som altid har vist stort talent for at holde stand. (Senere desværre også mod danske belejrere.) Horn farer hårdt frem mod bønderne, så den danske øverstbefalende, Ebbe Ulfeldt på Ovesholm, har ikke svært ved at få frivillige i almuen til at melde sig til forsvar for hjemstavnen. Snaphanerne udmærkede sig igen. Særlig blev Bent Mogensen fra Fagerholt frygtet af Horns hær.

Christian IV deltager selv i søslaget på Kolberger Heide og taber et øje, men ikke slaget. Men svenskerne får støtte af en hollandsk hjælpeflåde, og Christian må meget modstræbende gå med til freden i Brømsebro 1645, der koster afståelse af Gotland og Øsel, Jæmtland og Hærjedalen samt Halland for 30 år.

Halland helt tabt

1658 er skæbneåret i Skånelandenes historie. Frederik III fik den tåbelige idé at erklære Karl X Gustav krig, mens denne tilsyneladende var ved at komme til kort over for en russisk hær i Polen. Karl Gustav trak sig med glæde ud af den klemme, han faktisk var kommet i, flyttede sin kampvante hær i ilmarch gennem Tyskland og op i Jylland. Videre gik det over såvel

Lillebælt som Storebælt, da også vejrguderne lod Danmark i stikken. Snart stod han uden for Københavns porte, og Frederik måtte betale dyrt for at få fred. Skåne, Halland (der endnu kun havde døjet halvdelen af de 30 år under svensk styre), Blekinge, Bornholm, Bohuslen og Trondhjems len blev afstået, og Danmark måtte betale for yderligere et par måneders besættelse.

Frederik III prøvede at give rollen som den gode taber og 8000 flasker vin blev trukket op til tre dages fredsgilde på Frederiksborg slot, før Karl Gustav med salutskud fra Kronborg sejlede over til Helsingborg for at tage sit nye land i besiddelse.

I Skåne var budskabet om den katastrofale fred i Roskilde domkirke blevet modtaget med forfærdelse og med vantro. Krigen var gået godt for de danske farver på skånsk område. Man havde holdt sig arvefjenden fra døren. Nu troppede han pludselig op med papir på magtovertagelsen og med en sværm af nye embedsmænd i sit følge. Mere end nogen sinde fik snaphanerne travlt, og de kom ikke til at savne opbakning fra befolkningen. Man kunne ikke være dansk den ene dag og svensk den næste.

Blækket var endnu ikke tørt på fredstraktaten fra Roskilde, før Karl Gustav i sensommeren 1658 fortrød, at han ikke havde taget hele Danmark, mens det var i knæ. Men stormen på København slår fejl i februar 1659, og kort efter blev en svensk hovedstyrke slået ved Nyborg. I Malmø afsløres sammensværgelse mod det svenske styre omkring årsskiftet 1658-59, og Bartholemæus Mikkelsen fra Limhavn og to af hans nærmeste hjælpere halshugges på Malmø torv. Gøngerne fejrer nye triumfer både i Skåne (Åge Mogensen, kaldet »Hare-Åge«, Eskil Nielsen og Casper Due) og på Sjælland (Svend Poulsen, der forfremmes til major).

Efter de sviende nederlag trak Karl Gustav sig tilbage til Sverige, hvor han døde i Göteborg kun 38 år gammel. På så kort tid havde han nået at lave så mange ulykker for Danmark. Og ulykkerne overlevede ham, for ved den fred, som blev

Et hæsligt monument blev rejst på 200 års dagen for det blodige slag ved Lund, som danskerne faktisk havde vundet, indtil Christian V tog hjem for at forberede sin sejrsfest. ▷

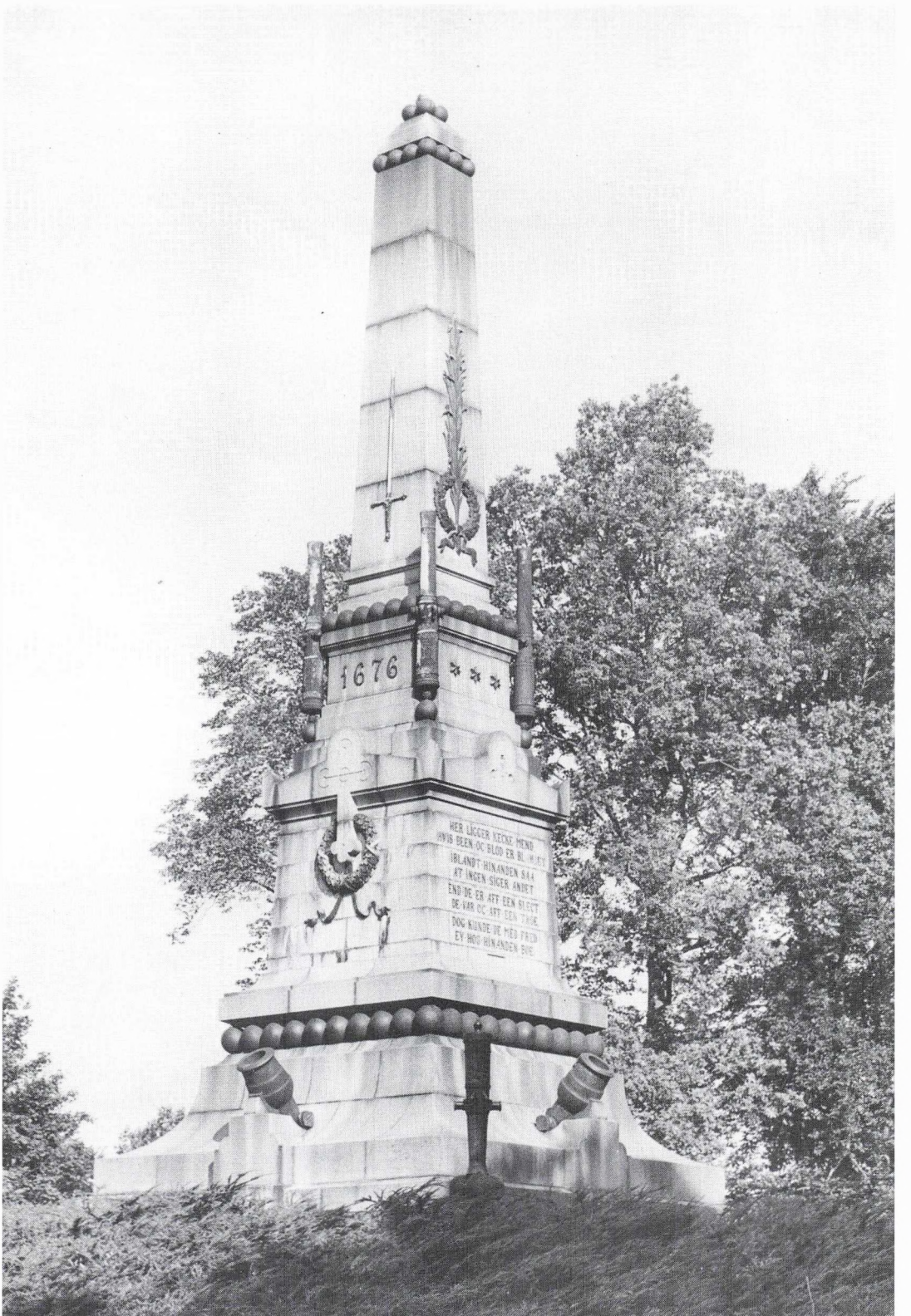
1676
HER LIGGER KECKE MEND
AVIB BEEN OC BLOD ER BL
IBLANDT HINANDEN GAA
AT INGEN SIGER ANDET
END DE ER ATT EEN SLECT
DE VAR OC ATT EEN TRÆ
DOG KUNDE DE MED FRID
EY HOG HINANDEN BYE

sluttet i 1660, fik Sverige lov at beholde Skåne, Halland og Blekinge. Det sørgede søfartsnationen Holland for med andre stormagters fulde billigelse. Vi fik allernådigst lov at beholde Bornholm som vidnesbyrd om, at vi trods alt havde vundet denne omgang.

Brændt jord

1675-76 udkæmpedes Skånske Krig, da Christian V gjorde et forsøg på at få sine tabte landsdele, en tredjedel af riget, tilbage. 14.000 danske soldater blev udskibet i Rå efter den stort tænkte landgangsoperation. Den danske flåde indtog Gotland, den danske hær gik i land i Ysted.

Efter seks ugers felttog var Helsingborgs slot, Landskrones kastel og Christiansstads fæstning på danske hænder. Kun Malmøhus modstod belejring. Svenskerne trak sig tilbage mod Småland for at få forstærkning.

I Løsholt fik snaphaner fingre i Karl XIs krigskasse. En bedrift, der overgår alt, hvad man kunne grine af i filmen »Kelly's helte«.

Da Karl XI vender tilbage til Skåne med en forstærket hær, leverer snaphanerne mange bagholdsangreb og forsinker fremrykningen. Men 4. december 1676 forvandles markerne omkring det gamle tingsted Sankt Libers høj nord for Lund til en gruopvækkende valplads. Alle odds var med danskerne, for den svenske hær var plaget af sult og sygdom. En dansk fortrop blev ganske vist kastet tilbage, og Karl forfulgte den i spidsen for en del af sin hær langt bort fra slaget. I mellemtiden fik danskerne overtaget. Overgeneral Frederik Arensdorf lod fyre sejrssalut fra Sankt Libers høj og overtalte kongen til at overlade den endelig oprydning til ham. Men netop som svenskerne skulle have dødsstødet, vendte Karl XI tilbage med sine ryttere i ryggen på danskerne, som nu måtte tage flugten.

Det var sørgelige rester af den danske hær, der i nattens løb nåede i sikkerhed bag Landskrones volde. 8.933 lig lå tilbage på slagmarken. Danske og svenske mellem hinanden. De blev lagt i fælles grave. Nederlaget var endnu ikke gået op for Christian V. Han holdt triumf-indtog i København med erobrede faner og beordrede takkegudstjenester.

I skorstenen til den gamle præstegård Åhus lykkedes det desværre Karl XI at gemme sig for Gønge-herredernes frihedskæmpere.

Konge i skorsten

Alt var ikke tabt endnu. Ganske vist holdt svenskerne i Malmø stand, men det gjorde danskerne i Christiansstad også over for en svensk belejring. Og Niels Juels sejr i Køge bugt sikrede dansk herredømme i Øresund, så hærens stilling i Skåne ikke blev kritisk. Men et stormangreb på Malmøhus mislykkedes

totalt. De danske soldater blev kastet i den voldgrav, vi selv havde anlagt. 3.000 af dem døde, blandt dem mange af de højeste officerer. Og helt galt gik det, da Christian V og hans generalstab var for længe om at få undsætning frem til det belejrede Christiansstad. Christian IVs fæstningsby holdt tappert ud, men til sidst måtte den kapitulere. Under tilbagetoget til Landskrone ødelagde den danske undsætningsstyrke alt, hvad den kunne overkomme i det sydlige Skåne. Taberen fra Lund, general Arensdorf, havde bedt om kongelig tilladelse til »at ruinere landet«. Beboerne, som så gårde og slotte blive ødelagt af deres egne landsmænd, blev opfordret til at flytte over Sundet.

Den brændte jords taktik kostede danskerne en masse af den velvilje, der stadig var tilbage hos skåningerne trods skuffelserne. Det ændrede ikke noget, at Karl XI havde været den første til at bruge den brændte jords taktik. Selv snaphanerne var ved at miste lidt af forståelsen hos menigmand. Fribyttere blandede sig i friskytternes rækker. Folk, der benyttede sig af den almindelige ufredelighed og lovløshed til at berige sig, og som ligeså gerne stjal fra skånske bønder som fra svenske soldater.

Man må på den anden side huske, at snaphanerne var erklæret fredløse, og at de mange gange måtte bjerge sig føden, som de bedst kunne. Og det er helt sikkert, at gøngerne også under Skånske Krig var en plage for den svenske hær. Karl XI selv var i flere tilfælde ved at blive ramt af deres kugler. En gang undslap han kun stratenrøverne, som de hed i svensk sprogbrug, ved ynkeligt at gemme sig i en skorsten i præstegården i Åhus. Det før så rige Skåne var blevet et fattigt land, da freden endelig blev sluttet. Og freden, som blev underskrevet i Lund, ændrede intet. Den franske solkonge Ludvig XIV dikterede, at Roskildefreden skulle stå ved magt. Han var Sveriges forbundsfælle. Alle den begavede Griffenfelds bønner om ikke at åbne noget felttog, før man havde diplomatisk forståelse netop hos Frankrig, var prellet af på Christian V. Han fandt tid under krigen til at dødsdømme den klarsynede Griffenfeld, som først blev benådet med livsvarigt fængsel, da det begavede hoved allerede lå på bødlens huggeblok.

1684 blev den sidste snaphane, Ugle-Per, henrettet uden for Løsholt kirke. Snaphanerne fortsatte deres heroiske friheds-

kamp, efter at freden var underskrevet i Lund. For det var kun jyder, fynboer, sjællændere og bornholmere, som havde fået fred. Skåningene blev udsat for forsvenskningens hårde pres. Skånske Lov blev sat ud af kraft og afløst af svensk lovgivning, og svensk sprog blev påbudt i kirker og skoler.

På museet i Kristiansstad kan man se en dansk soldat i den uniform, som blev brugt under 1600-tallets skånske krige.

Nu eller aldrig

1710 står det sidste slag om Skåne på skånsk jord. Karl XII lagde ud med en uerklæret krig og gik i land ved Humlebæk, hjulpet over Øresund af en engelsk og hollandsk flåde. Men han mistede denne støtte, da Frederik IV gik med til at indstille et mindre felttog mod Karls ungdomsven, hertugen af Gottorp, og en svensk styrke på 15.000 mand, som stod klar til at angribe København, måtte til Karls skuffelse trækkes tilbage. Men efter at Karl havde tabt hele sin hær ved Poltava, var det den danske konge, som så sin chance. »Nu eller aldrig« stod der malet på de vogne, som hæren baksede ned på stranden efter at have gjort landgang i Skåne. Også denne gang i Rå.

I starten gik alt strålende. Skånes generalguvernør, Magnus Stenbock, talte indtrængende til de nybagte »svenskere« i Skåne om at stå sammen om fosterlandets forsvar, men han talte for døve øren og valgte hurtigt at trække sig tilbage med sine få pålidelige styrker.

Helsingborg og Christiansstad blev straks indtaget, Landskrone og Malmø indesluttet, og den danske hær nåede i lyntempo helt frem til den nye svenske krigshavn Karlshamn i Blekinge, hvor den svenske flåde lå indefrosset. Men så gik der rygter om, at Stenbock var på vej tilbage med forstærkninger, og det var kun alt for sandt.

Stenbock havde måttet skrabe bunden. I stedet for uniformer havde hans soldater en halmvisk i hatten som kendetegn. Men moralen var høj. Lige uden for Helsingborg stod det slag, som skulle blive afgørende for krigens udfald og for Skånes fremtid. Den slagne danske hær måtte trække sig ind i Helsingborg. Mens soldaterne forberedte retræten over Øresund, slagtede de 6.000 heste, som de ikke kunne tage med tilbage. Stanken var kvalmende, da soldaterne efter ordre sprættede bugen op på hestene, så indvoldene væltede ud. Kadaverne blev smidt i byens brønde. Proviant, som der heller ikke var mulighed for at tage med over Sundet, blev spredt i gaderne, så Helsingborg blev forvandlet til en stor stinkende losseplads.

Det var sidste gang, danskerne kom over Sundet som fjender. Og med den kvalmende afskedssalut var der muligvis ikke blevet tale om en helt så kærlig modtagelse hos skåningene næste gang. Men der blev ingen næste gang.

Storebælts-grænse

Dog stod Skånes fremtid også på spil i en udløber af Napoleonskrigene. Endnu engang blev der erklæret krig mellem Danmark og Sverige. Men skåningene slap denne gang selv for død og ødelæggelser. Bortset fra en enkelt blodig episode, massakren på bønderkarlene i Klågerup.

Danmark havde længe fastholdt sin neutralitet, men den kluntede balanceakt, som førte til Englands bombardement af København og rov af flåden, tvang Danmark til at blive Napoleons forbundsfælle. Vi blev forpligtet til at deltage i et fransk-russisk angreb på Sverige, og et heldigt udfald ville have gjort det af med svensk imperialisme. Danmark ville have fået Skånelandene tilbage, og russerne havde lagt billet ind på Finland samt Sverige nord for Motala.

I overensstemmelse med planen, som var lagt i Tilsit, gik russiske tropper ind i Finland den 21. februar 1808, og den 14. marts fulgte den danske krigserklæring til Sverige. Angrebsplanerne gik ud på, at når de russiske tropper havde nået Åbo, skulle den franske marskal Jean-Baptiste Bernadotte sætte fra Sjælland over til Skåne med en dansk-fransk hær på 36.000 mand.

Den russiske del af felttoget gik som planlagt, og tsaren kunne annektere Finland, da Åbo var faldet. Men en stærk engelsk flåde hindrede marskal Bernadotte i at komme over til Skåne. Den vordende svenske konge måtte nøjes med at se over på Helsingborg, og med søslaget ved Sjællands Odde sank de sidste danske forhåbninger om at kunne gennemføre en landgang i Skåne.

Sverige sluttede fred med Rusland den 17. september 1809 og afstod Finland og Åland, og 10. december samme år blev der sluttet fred mellem Sverige og Danmark i Jönköping, uden at nogen af parterne havde vundet eller tabt noget som helst. Gustav IV Adolf, som havde bragt Sverige i alliance med England, blev tvunget til at abdicere, og Sverige så sig om efter en ny Karl XII. Hvad kunne være mere lovende end en af Napoleons sejrrige generaler. Valget faldt på Bernadotte, som ikke havde set andet af Sverige end den bid af det annekterede Skåne, som han havde kunnet se fra sin udkigspost i Helsingør.

Han blev valgt til tronfølger efter den barnløse Karl XIII i

1810 og fik straks den virkelige magt, selv om han først kom på tronen i 1818. Magten brugte han til en intrigant aftale med Rusland, der fik frie hænder i Polen mod at Bernadotte fik frie hænder mod Danmark. Han ville have Norge og Sjælland. Måske også resten af Danmark. Ja, han drømte faktisk om at blive konge af Frankrig også, så han kunne få et imperium fra Nordkap til Pyrenæerne.

Norge fik han som bekendt, men Karl X Gustavs drømme om at skubbe Sveriges grænse fra Øresund til Storebælt eller længere endnu, gik ikke i opfyldelse for Bernadotte heller. Det sørgede stormagterne for. Norge klarede sig også bedre ud af det svenske favntag end Skånelandene. Først sikrede Norge sig i Eidsvold en fri forfatning meget mod hvad Bernadotte, som nu hed Karl Johan ønskede. Siden gjorde Norge sig i løbet af mindre end hundrede år helt fri.

Fra 1914 findes der rygter om underhånds-forhandlinger mellem Stockholm og Berlin. Hvor svært det end kan være at tro på, spøgte Storebælts-grænsen endnu engang. Sverige skulle have Sjælland som belønning for at gå med i krigen på tysk side. Den svenske hær var mobiliseret og havde taget Sjælland under observation, som det hed. I de skånske kaserner trak det op til mytteri. De værnepligtige ville ikke bære våben mod danskere. Hvis den svenske regering virkelig plejede så vidtgående forhandlinger med kejser Wilhelm i overensstemmelse med den tyskgifte Gustav Vs sympatier, blev regeringen i alt fald styrtet kort efter. I stedet blev verden vidne til trekongermødet i Malmø i 1915, hvor man kan undre sig over, at kong Christian ikke foretrak at mødes med sine to kolleger i det følelsesmæssigt mere neutrale Göteborg.

Men der var blevet fred om det skånske problem. Så fredeligt, at Sverige rimeligt nok ikke havde nogen betænkeligheder ved at udruste en dansk styrke på svensk jord mod slutningen af sidste verdenskrig. Den danske brigade skulle med garanti ikke sættes ind i en befrielse af Skåne, men i en befrielse af Jylland og øerne fra tysk besættelse. Våben blev der først raslet med, da selveste fredsapostlen Olof Palme i 1983 begyndte at pille ved Roskilde-fredens landafståelser. Som om Danmark ikke havde tabt nok, luftede Palme den idé, at Hesselø i Kattegat også hørte til det svenske krigsbytte. Det havde ingen

tænkt på i 300 år, før olieboringer begyndte at gøre spørgsmålet om havsokler interessant.

Men endnu vajer Dannebrog da over Hesselø. Og det skånske flag ses hyppigere og hyppigere som dets afløser i Skåne. Der har svenske imperialister fået et helt nyt patriotisk symbol at slås med.

5. KAPITEL

Gud hjælpe deres sjæle, men de ligger i London

Skånes seværdigheder har overvægt til den danske tid, og det er kun i vestlige byer som Malmø, Landskrone og Helsingborg, at danskerne får revet monumenter for erobrerne i næsen — i det øvrige Skåne mindes man fortiden med mindesmærker for Christian IV og snaphanerne. I første omgang mistede Danmark den mest værdifulde af Øresunds to øer, men det med værdien kan ændre sig.

Det forholder sig med seværdighederne i Skåne som med det særlige skånske flag.

Helhedsindtrykket er mere dansk end svensk.

Naturligvis er udviklingen ikke gået i stå i Skåne de sidste tre hundrede og nogle og tredive år. Det ville være at undervurdere vore gamle landsmænds skaberkraft.

Der har været lagt mangen en dæmper på skåningenes udfoldelsesmuligheder. Det har ofte været småt med bevillinger til de landsdele som fra at være naturligt opland til en hovedstad blev tvunget ind under myndigheder i en fjern hovedstad, der så dem som en randprovins.

Ikke desto mindre er der skabt mange seværdigheder i Skåne siden Roskildefreden. Men da denne bog først og fremmest vil minde vestdanskerne om alt det, de havde lod og del i før den skammelige adskillelse, må det være på sin plads at lægge hovedvægten på det, som blev skabt i Skåne i den danske tid. Og det er som antydet uden falsk selvfølelse og uden oppustet chauvinisme såre let.

Over 300 kirker, over 200 herregårde er noget, der vejer til i vægtskålen, når en dansk turist søger fortidens kulturrødder i Skåneland. Det er derfor, man kan sige, at det forholder sig med attraktionerne som med flaget. Man skal se godt til for ikke at forveksle det skånske flag og dets gule kors med Danne-

brog. Den røde farve gør sig betydelig stærkere gældende end den blå. Og det er vi velkomne til at mene ifølge dem, der kæmper under det skånske banner.

Kirkernes og herregårdenes rigdomme er så overvældende, at de får hvert sit kapitel. I dette afsnit skal der gøres et forsøg på at opsummere, hvad der ellers er af seværdigt i Skåne for de danske pilgrimme, der vil bruge den nye faste Øresundsforbindelse. Opgaven havde været mere overskuelig, hvis den gik ud på at beskrive Sjælland eller Fyn. Al respekt for disse perler. Skåne var – det kan ikke gentages for ofte – den rigeste af de danske landsdele.

Men rigdommen er samlet på et overskueligt område. Også det har Skåne fælles med Danmark. Det hele er indrammet af Kattegat og Øresund mod vest og Østersøen mod syd og mod øst, og der er sjældent over hundrede kilometer fra kyst til

En skånsk nutidspige dyrker sin egen sol-kult lænet mod en af Ales sten i skibssætningen på Kåsbjerg, hvor hendes viking-forfædre har tilbedt den samme sol eller andre guder.

kyst. Mens man oppe nordpå i Sverige skal køre i timevis for at komme fra det ene bysamfund til det næste, er der i Skåne som på Sjælland, Fyn og Jylland aldrig over 30-40 kilometer mellem byerne. Alt er inden for rækkevidde. Også for gående og cyklende. Idylliske fiskerlejer, frodige sletter, vildsomme skove, forrevne klipper, skønne sandstrande, fiskerige søer, slotte, herregårde, kirker, bindingsværkshuse, fortidsminder, golfbaner, ridebaner, museer, spisesteder, forlystelser. I Skåne er begrænsningens kunst særlig svær.

Ales sten

Lad os begynde med forhistoriens og vikingetidens minder. Den ældste boplads er 11.000 år gammel og fundet uden for Malmø. Det ældste menneske, som er fundet, er Barum-pigen, der levede for 8.000 år siden ved Ivøsøen. Hende skal man – til hjemstavnsbevidste skåninges harme – helt til Stockholm for at finde i en glasmontre. Egtved-pigen, der er flyttet til Nationalmuseet i København, er kun halvt så gammel.

Vi har i det bevarede Danmark små skibssætninger ved Østerild i Thy og et masseopbud af skibssætninger på Lindholm høje ved Aalborg. Skibssætningen i Bække ved Kolding er 45 meter lang, skibssætningen i Glavendrup på Fyn har engang været 60 meter lang, og skibssætningen i Lejre ved Roskilde er hårdt medtaget. De kommer alle til kort over for Ales sten. En imponerende 67 meter lang skibssætning, som en høvding har fået rejst i tidlig vikingetid ved Kåsbjerg (Kåseberga).

Smilet kan ikke undgå at blive lidt anstrengt, når man ser den omtalt i diverse brochurer som de svenske fortidsminders flagskib. Vi ved intet som helst med sikkerhed om Ale undtagen lige det ene, at svensk var han minsandten ikke.

Måske var denne sammenstilling af kæmpesten ikke blot en grav, som skulle symbolisere, at den døde høvding sejlede strunk og stolt til dødsriget. Måske skulle skibsætningen på Kåsbjerg, der rejser sig brat af Østersøen, tillige tjene som sømærke for de efterlevende søfarende. Vi ved det ikke, men intet steds er det så fristende at lade tankerne og fantasien få fri flugt som i den friske vind på Kåsbjerget.

I Barsebæk kan man studere det mægtige atomkraftværk, som trods alle hønsestrikkede protester fra den anden side Sundet leverer kærkommen strøm også til danske forbrugere. Men når man så har set sig mæt på, hvad nutiden formår, skal man tage til den nærliggende Gildhøj (Gillhög) og beundre en jættestue. Helt op til 15 tons tunge klippeblokke er føjet sammen, uden at der stod de samme kraner til rådighed, som da kraftværket blev bygget.

Gravkammeret på Gildhøj ved Barsebæk er imponerende, for vore forfædre i yngre stenalder havde ikke samme hjælpemidler til at løfte de svære sten på plads, som man havde ved bygningen af det nærliggende kærnekraftværk.

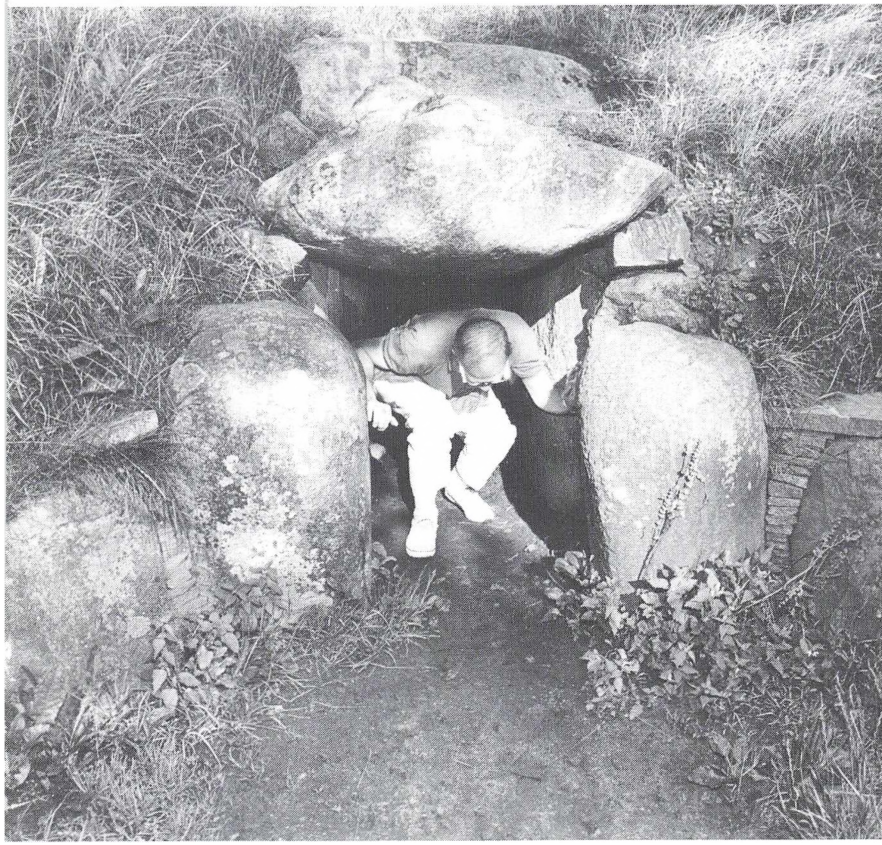

Kongegraven i Kivig er omgivet af mystik, for man ved ikke, om det er en fønikisk konge eller en vikinghøvding, til hvis ære man har slæbt de mange sten sammen.

Knuds dreng

Kivig (Kivik) på østkysten nævnes mest i forbindelse med sit årlige marked, som det kan anbefales enhver at undgå. Noget mere menneskefornedrende er det svært at opdrive. Et omrejsende dansk Tivoli er et kulturtempel i sammenligning. Men ved Kivig findes også kongegravene i Brederød.

Igen står vi over for uløste gåder. Der er helleristninger i gravkamrene, som ikke ligner andre nordiske helleristninger. Det kan man hurtigt forvisse sig om ved at sammenligne med helleristningerne i det nærliggende Simrislund og i Frenderup (Frännarp) nord for Christiansstad (Kristiansstad).

Noget kunne tyde på, at den danske Skåne-provins har haft nære kontakter med kulturlandene omkring Middelhavet allerede i bronzealderen. Der har været luftet den teori, at Kivig

ligefrem har været en fønikisk handelsstation ved Østersøen. Et par særlig underholdende runestene bør nævnes. I Vester Strø nordvest for Esløv står en sten med denne knappe oplysning: »Far lod hugge disse runer efter sin bror Asser, som ejede skib med ham«.

Vallebjerg-stenen fortæller, at Svend og Thorgot gjorde kumler efter Manne og Svenne – »Gud hjælpe deres sjæle, men de ligger i London«. Eskil satte sten efter Toke Gormsøn, der »ikke flygtede ved Upsala«, og Saxe ristede nøjagtig det samme eftermæle over sin fælle Asbjørn, Tokes søn. To sten med svensk inskription kan findes ved landsbyen Simris, og det vil formentlig sige, at de er bragt til stedet i 1700-tallet. Bjernger lod den ene sten rejse efter sin bror Ravn, der var svend hos Gunulv i Svithjod, og Sigrev satte den anden efter Forkun, der var far til Knuds dreng Asulv, Gud hjælpe hans ånd. Palle Lauring gør i »Danmark i Skåne« opmærksom på det usædvanlige i, at en mand nævnes som »far til«, for det er bagvendt for en tid, hvor man var kendt som »søn af«. Men Asulv var noget så fint som Knuds dreng, og det vil sige, at han var medlem af Knud den Stores hird. Dreng står i den betydning af ordet, som det bevarede på svensk. Tyende eller tjenestekarl, hvor det på dansk er blevet kælenavn for noget så dyrebart som en søn.

Absalon lod rejse en runesten ved Nørre Åsum kirke for at fortælle, at han byggede den sammen med Asbjørn Mule. Og nok blev Saxe beordret til at skrive danernes historie på latin, fordi berømmelsen af ikke mindst arbejdsgiverens bedrifter godt måtte nå ud over grænserne. Men Absalons runesten i Skåne er på dansk.

Libers høj

Lidt uden for Lund på vejen mod Kævlinge står et bombastisk monument, som i sin stil ville høre bedre hjemme uden for en prøjsisk kaserne. Det er rejst til minde om slaget ved Lund i 1676. Nok det blodigste slag, der har stået i Norden. 9.000 blev dræbt, danskere og svenskere mellem hinanden, som der også står i den velmente inskription af Henrik Gerner: »Her ligger kecke mend – hvis been oc blod er blandet – iblandt hinan-

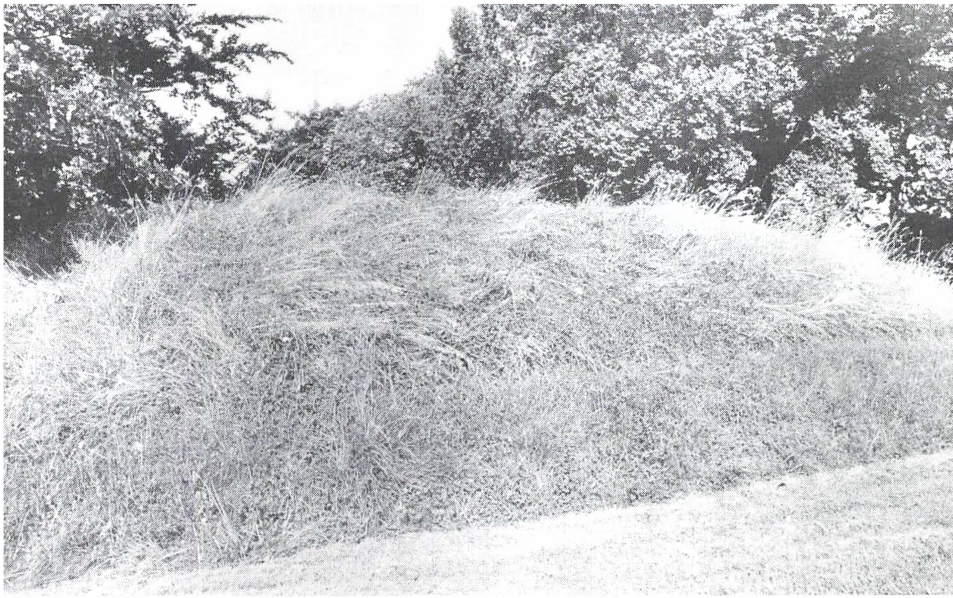

Denne græsklædte høj nord for Lund ser ikke ud af meget, men her har alle middelalderens danske konger passeret revy for at modtage skåningenes hyldning.

den saae – at ingen siger andet – end de er aff een slect – og de var oc aff een troe – dog kunne de med fred – ey hos hinanden boe.«

Ingen af de kanoner, som er muret fast i monumentet, har noget med sagen at gøre. De er alle støbt efter slaget. Men de »forsonede efterkommere«, som rejste mindet på 200 års dagen, skulle have lidt krigeriske og lidt kristelige dekorationer at røre sammen. Det blev gjort med en smag, som mange nutidige vil have svært at forsone sig med.

Man gør klogt i hurtigt at vende ryggen til monumentet og i stedet lade tankerne dvæle ved en nærliggende lille høj i den selvsamme lund af løvtræer. Det ligner en gravhøj, man har høvlet toppen af, og den gør sig ikke stærkt gældende i landskabet, efter at man har bygget en himmelstræbende jernbaneviadukt lige ved siden af lunden. Men i Danmarks historie rager denne tue højt.

På Sankt Libers høj har alle Danmarks konger stået for at modtage de skånske undersåtters hyldest. En stribe af mere eller mindre våbenføre mænd fra vikingetidens hærdebrede høvdinge til renaissancens mere blødagtige herrer i hermelin, alle har de passeret revy her afbrudt af et enkelt fruentimmer, Margrethe, som måske var det skrappeste mandfolk af dem alle. Ingen var rigtig konge i Danmark, før han var udråbt på tinge i Viborg, i Ringsted og i Lund.

I dag kaldes stedet Sliparebacken. Er det en misforstået sammentrækning af Sankt Liber? Det nytter ikke at spørge vore dages beboere i den nærliggende landsby Vallekær (Vallekärra).

Man får indtryk af, at de kender ligeså lidt til navnet som til den historiske kendsgerning, at på denne beskedne forhøjning i landskabet blev der øvet ret og skel i dansketiden. Her blev tvister afgjort efter Skånske Lov, ganske som der dømtes efter Jyske Lov på landstinget i Viborg og efter Sjællandske Lov i Ringsted.

Hvad skal skånske bønder også med en sådan viden? Landets undervisere har i de sidste tre århundreder ment, at det er meget bedre for dem at skønne på, at de hurtigt efter erobringen blev bragt ind under svensk lov og ret.

Sæd er hos skåninge

Skånske Lov lærer man lidt eller intet om i skånske skoler i dag. Danske børn kan næsten i søvne citere de stolte indledningsord til Jyske Lov »Med lov skal land bygges«. Det skulle være overkommeligt at huske de ligeså stolte ord fra Skånske Lov: »Sæd er hos skåninger, de ærlige mænd, de tog mod uret aldrig end«. Men det er jo middelalderdansk og således ikke en kulturarv, det i svenske skolemyndighedernes øjne er værd at lade skånsk ungdom slæbe rundt på.

Det er ret forunderligt, at i Malmø, Lund og Landskrone, hvor man har det gamle moderland lige uden for vinduerne, har man gjort mest for at udslette sporene af fortiden. Måske skyldes det, at sejrherren har sat kraftigst ind der, hvor tilknytningen til det gamle land logisk set måtte forventes at være stærkest.

I Malmø må man bære synet af Karl Gustav til hest, i Landskrone har man plantet en obelisk med Karl XIs monogram på et fremspringende hjørne af Christian den Tredjes citadel. Og i Helsingborg rider Magnus Stenbock, som druknede de sidste dansk-skånske forhåbninger om genforening i blod. Men længst mod øst i Skåneland er man sine rigtige rødder bekendt. I Christiansstad er det Christian IV, der fra en niche i rådhusets facade skuer ud over sin gamle stad. Og selv om man sidenhen har valgt at stave bynavnet med K, har man dog sat det kongelige C4 monogram i de kommunale lygtepæle.

Danske turister af i dag vil med god appetit kunne sætte det festmåltid til livs, som man i fem samfulde dage fejrede Christiansstads grundlæggelse med i 1614. I »Kippers kælder« prøver man i sæsonen efter gamle opskrifter at genskabe »fundationsmiddagen«. Bugnende fade bydes rundt af herrer og damer i dansketidens middelalder-dragter, er man rigtig tidssvarende spiser man med fingrene, for gaffelen hører en senere tid til. Ligesom motboken og mellanøllet. Så menneskefjendske opfindelser havde renaissancemennesket Fjerde Christian bestemt ikke tiltænkt sin bys beboere.

Når man er styrket på legemet, kan man lade sjælen vederfares nye lidelser. På sletten sydvest for Christiansstad finder man i Væ (Vä) gavlen af Sankt Gertruds kapel. Det er opkaldt efter Knud VIs dronning, som blev begravet her i 1197. Af et stort præmonstratenser-kloster står kirken tilbage med visse ligheder med domkirken i Lund. Men ellers er Væ af i dag nogle kælderhvælvinger samt klosterruinen.

Den driftige by, der har sit navn fra det oldnordiske »vi«, en helligdom, blev gang på gang hærget af svenske kommandoraids. Karl Knutson hærgede Væ i 1452, Svante Sture i 1509, hertug Karl, senere Karl IX, i 1559 og Gustav Adolf i 1612.

Gustav Adolfs bedrifter i Væ var det, der faldt Vilhelm Moberg for brystet, da han fandt dem i en dansk historiebog. I det svenske rigsarkiv havde Moberg det største besvær med at få adgang til en beskrivelse, som heltekongen ifølge danskerne selv havde affattet den 13. februar 1612 om sine ugerninger. Den patriotiske arkivar mente ikke, at kongens brev var tjent med at blive taget ud af sin sammenhæng.

Når man står ved ruinerne af Sankt Gertruds kloster, som

den 16-årige kronprins Gustav Adolf sved glansen af, kan man ikke forestille sig en bedre sammenhæng for til fulde at forstå den fromme stridsmands svendestykke: »Vi har været inde i Skåne og afbrændt størstedelen af landsdelen, så 24 kirkesogne samt byen Væ ligger i aske, og Vi har ingen modstand mødt, hverken af ryttere eller fodfolk, så Vi har kunnet grassere, plyndre, brænde og slå ihjel, som Vi lystede. Vi havde tænkt Os på samme måde at besøge Åhus, men da Vi fik kundskab om, at der lå danske ryttere i byen, begav Vi os hjem over Markaryd, og Vi kunne ødelægge og fordærve, hvor vi drog frem, og alt gik meget heldigt«.

Til lykke, Sverige. Der var sandelig stof til en heltekonge allerede i teenageren Gustav Adolf. Fra dansk side må man indrømme ham det format, at det var ham, der fik Christian IV til at give op. Stillet endnu engang over for indberetningerne om rygende ruiner, lemlæstede mænd og voldtagne kvinder gav Christian IV indbyggerne i Væ ordre til at flytte til den nye fæstningsby Christiansstad, som skulle værne Skåne mod de ubudne gæster. Uden at Blekinge blev afskrevet til fjenden. Her byggede han en anden fæstningsby Christianopel.

Man må beklage, at trofastheden i Christiansstad mod minderne fra byens skaber ikke altid har været så udtalt som i dag. Christian IV sikrede byen den formentlig smukkeste af alle de bygninger, han lagde navn til, Trefoldighedskirken. Desværre slap pengene op for den ihærdige bygherre, så han fik ikke gjort tårnet færdigt. Det blev først smækket på i 1865 og blev af en tungere, carolinsk stilart, fordi man åbenbart fandt det under svensk værdighed at følge forbilledet fra Helligåndskirken i København, som Christian IV havde ønsket. Byens forsvarsværker har en eftertid også faret hårdt frem imod. Hvis man vil se en bevaret fæstningsby, må man til Fredericia. Christiansstads volde er stort set sløjfede, og vor tids turistbrochurer vigter sig med, at man i stedet har fået parisiske boulevarder. En noget søgt trøst.

Snaphanernes statuer

I Fjælkinge lå tingstedet for Villands herred, og ved indgangen til kirkegården finder man en bastant fæstningsport med solide

mure og spidst tag. Nær grænsen til Blekinge kan man syd for Bromølle ærgre sig over Danmarks mangel på storpolitisk klogskab. Herregården Arup har en allé, som kaldes Koalitionsalleen. Det var her på skånsk grund, Gustav IV Adolf i 1805 i en samtale med den engelske gesandt lovede at lade Sverige indtræde i koalition mod Napoleon. Et valg som den importerede marskal Bernadotte med svigefuldt og gustent overlæg gjorde til sit eget som tronfølger.

Danmark valgte gal side og fik efter Waterloo på ny ikke Skåne tilbage, men mistede tilmed Norge. Man kan tale om rænker af verdensformat, og det har vi så digterens ord for, at det forstod vi os aldrig på.

Snaphanerne er helte og dumdristige frihedskæmpere i danske øjne, uromagere og samvittighedsløse stratenrøvere i svenske. Hvis vi vil vide, hvordan de tager sig ud i skånsk bedømmelse, kan vi hurtigt få syn for sagn. Der er rejst monumenter for de dødsforagtende partisaner fra Gønge herred såvel i Hesselholm som i Lønsbod.

Hesselholm eksisterede knap nok som bysamfund, da Svend Poulsen Gønge og Mikkel Pedersen Gønge førte deres friskytter frem til dåd. Byen skylder jernbanen sin opvækst. Men som alle unge samfund søger byen en fortid, og i Hesselholms Gøngepark har byen ladet billedhuggeren Axel Ebbe gøre en skulptur af en snaphane. Nøjagtig sådan som man kan forestille sig en af disse stridbare beboere fra de dybe skove, som havde svært ved at affinde sig med deres hjemstavn i svensk besiddelse.

Snaphanen står også i Lønsbod, og bedre plads kunne ikke vælges, for Lønsbod er tvillingby til Ørkened, martyrbyen, som blev slettet fra jordens overflade som repressalie mod gøngernes frihedskamp. At Præstø har sikret sig en kopi af Axel Ebbes statue, er helt på sin plads, da gøngerne udbredte deres guerillakrig til Sydsjælland. Efter fredsslutningerne blev hele kompagnier fortsat overført til Sjælland om vinteren, når skovene i Skåne ikke ydede skjul. Friskytterne fra Blekinge søgte til Bornholm for at komme i vinterkvarter.

Endnu et vidnesbyrd om en vågnende skånsk erkendelse af, at snaphanerne var gode danske frihedskæmpere finder man i Tulsager (Tullsagra) i Vester Vrams sogn. Her er rejst en minde-

sten med inskriptionen: »SIMON SNAPPHANE Friskyttekapten 1676-79 Frejdig frihetskämpe Här föddes han, och här har förr hans starka blockhus stått, men stängd för honom blev dess dörr, och landsflykt blev hans lott.« Simon Andersen, som havde officersrang i den danske hær og var fører for friskytterne i det østlige Skåne, deltog allerede i kampen mod svenskerne under Horns krig. Siden var han med i belejringen af Christiansstad. Hans far, Simen Jepsen, byggede et bemærkelsesværdigt blokhus af 16 alen lange og 28 tommer svære egestammer, som tjente gøngerne som fæstningsværk. Under en nådeløs menneskejagt var svenskerne ved at få ram på Simon Snaphane, men han sprang ud fra en klippetop og bjergede sig helskindet til København med sin berømte hvide hest.

Mod nord og mod øst i Skåne er det den slags minder om fortiden, man foretrækker frem for at sætte erobrerne monu-

Ysteds beboere må trækkes med mindeplader, fordi Karl XII tilbragte en nat eller to i dette hus, mens han med halen mellem benene luskede hjem fra sit russiske felttog, der kostede mindst 35.000 tvangsudskrevne skåninge livet.

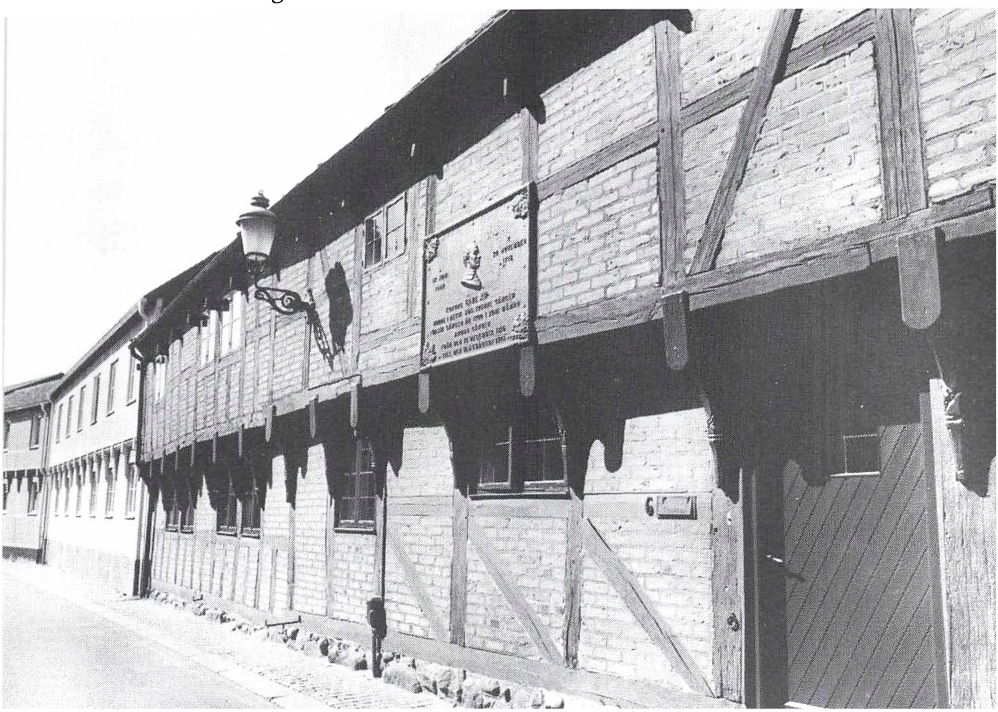

menter. Den slags torne skal danskerne kun have i øjet, hvis de drister sig til at kikke over Sundet til Malmø, Landskrone og Helsingborg.

Svenskerne har gjort regning uden vort nationale immunforsvar. Som følge af, at vi frivilligt har fortrængt Skåne af vor begrebsverden, ved ni ud af ti danskere overhovedet ikke, hvem Magnus Stenbock var. Fortrængningen er så komplet, at de ikke engang aner, at han døde ynkeligt som krigsfange i Kastellet i København, fordi vi senere fik ram på ham i Tønning. Og faderen, Gustav Otto Stenbock, bankede vi ved Nyborg, men har der stået andre slag i Nyborg end det om Storebæltsbroen?

Det er såmænd ikke, fordi vi nøjes med at fortrænge mørke minder. Vi har gjort os konsekvent historieløse i forbindelse med Skånelandene.

Skånes åse

Lad os slippe historien lidt og glædes over at nyde naturen. Også på det punkt har vi med stor grundighed gjort os uvidende om Skåne. Hvis det ikke lige var for Kullen, som vi mange af årets dage slet ikke kan undgå at se fra Nordsjællands kyst, ville mange danske være parat til at sværge på, at Skåne er flad som en pandekage. Helt galt. I retning fra nordvest mod sydøst er landsdelen krøllet dekorativt af åse.

Det begynder i nord med Hallandsåsen. Et navn, man engang var så fortrolig med i den danske hovedstad, at københavnerviddet kaldte den plørede og opkørte Bredgade for Hallandsåsen. Den vittighed ville udløse spørgende miner i dag. Videre nedefter på Skåne-kortet afløser parallelle banker hinanden, Sønderåsen, Nævlingeåsen, Linderødåsen og Rommelåsen. Nogle slår så store buler i landskabet, at hverken Himmelbjerget eller Yding Skovhøj ville være rekordhøje, hvis vi havde beholdt Skåne. Kysten, der smiler ligeså fagert på den skånske som på den sjællandske side af Øresund, går mod øst over i klitlandskaber som i Vestjylland.

Skåningene er ikke lette at lokke til skisportssteder oppe nordpå. De er selvforsynende, for de har »Frostavallen« i udløberen af Sønderåsen lige nord for Hør (Höör). Det er sværere at

forklare, hvorfor danske skiløbere i så stor udstrækning undlader at bruge så nære muligheder. Stedet er også til glæde for friluftsmennesker om sommeren.

I umiddelbar nærhed ligger Skånes dyrepark. Har man børnene med, kan man fornøje dem med en attraktion på højde med Knuthenborg eller løveparken i Givskud. Skånes dyrepark har nemlig den samme finesse, at dyrene ikke er lukket inde i trange bure. De har masser af plads at røre sig på i det 200 tønder land store område. En passende spadseretur gennem området er på 2,5 kilometer. Så har man set både elge, hjorte, rensdyr og bjørne foruden husdyr som geder, får og grise. Man spejder forgæves efter tigre og giraffer. Dyreparken er kun for nordiske dyr.

Børn og barnlige sjæle kan også have glæde af at besøge rædselsøglernes dal (Skräcködlornas dal) i nærheden af Røstange (Röstånga). Her dukker grumme fortidsuhyrer frem af underskoven. Nogle af dem er 25 meter lange og fire-fem meter høje og således fuldt på højde med forhistoriske dinosaurer. Heldigvis er de af plastic, men såre virkelighedstro.

Fem-seks kilometer øst for Hesselholm ligger Tykarpgrotten. Det er et gammelt kalkstensbrud, hvor man begyndte at bryde byggematerialer allerede i 1100-tallet, så her stammer mange af Skånes danske kirker fra. Og her fandt snaphanerne tit et skjulested for deres forfølgere, så her kan man virkelig tale om, at det var undergrundskrig, gøngerne førte.

Måske var snaphanen Per Reuter en af dem, der gemte sig her. Han kom på sporet af en kvægtransport til den svenske hær. Gøngerne dræbte svenskerne og drev på bedste cowboymaner 1.400 stykker kvæg ned til en skrupsulten dansk hær i Landskrone. På egen hånd bliver man ikke sluppet løs i det fire tønder land store underjordiske område i grotterne, for risikoen for at fare vild er for stor. Til gengæld kan man få arrangeret bryllup i de spændende omgivelser, og så må man bare håbe, at det ikke er en vildfarelse.

Poul Anker og de andre brave bornholmere, som befriede deres ø, må man sende en særlig kærlig tanke, når man færdes på Kullen. Hvis vi ikke havde Løvehovederne og Helligdommen under dansk flag, ville det være endnu sværere at bære, at Hovs haller og de pittoreske fiskerlejer med naturlige stenbassiner er taget fra os.

Engelholm (Ängelholm) er et trafikknudepunkt for veje, jernbaner og indenrigs flyveruter. Samt for laksefiskere. Rønneå har været berømt for sit laksefiskeri siden dansketiden, og to glade laks springer fortsat i byvåbnet. Byen blev grundlagt i 1516 af Christian II, som beboerne nødig efter svensk anvisning omtaler som Tyran. Han flyttede bebyggelsen fra Luntertun ude ved kysten, fordi den var svær at forsvare både mod sandflugt og mod svenskere. Af Luntertun er der i dag kun en gammel kirkeruin tilbage.

Blandt sent tilkomne attraktioner skal vi undtagelsesvis gøre opmærksom på Nordvigens haver (Norrvikens trädgårdar) som ifølge Lasse Holmqvist ikke kan sammenlignes med Versailles eller Schönbrunns, for de er meget flottere. Og et vist indtryk gør også et pudsigt mindesmærke i Vegeholmskoven ved Engelholm. Det er rejst af skåningen Gösta Carlsson, for hvis ingen andre vil tro, at han så en flyvende tallerken lande på dette sted i 1946, så er han selv så fast i troen, at landingspladsen er markeret i solid beton. Og hvorfor skulle rumvæsener ikke også vælge Skåne, når de kan udse sig det bedste på hele jordkloden? Immelen og Ivøsøen oppe i det nordøstlige Skåne mod grænsen til Blekinge skal vi til de naturskønne Silkeborg-søer for at finde magen til i det bevarede Danmark. Man kan lade sig færge over til Ivø. Det gjorde Lunds navnkundige ærkebisp Anders Sunesen, og man kan finde rester af bispeborgen Ivøhus. På den lille klippeø endte han sine dage med en blændende udsigt som trøst under de lidelser, som spedalskhed eller gigt – diagnosen har aldrig kunnet stilles – gav ham at trækkes med i den sidste svære tid.

Man må ikke gå forbi de skånske bondegårde, så lidt som man må overse købstædernes gamle huse. De skånske bønder byggede ikke deres gårde af træ som svenske bønder. Som andre danske bønder klinede de deres gårde af ler, og mens der endnu var lidt skov tilbage på de skånske sletter, brugte de bindingsværk. Siden klarede de sig helt uden træ.

Sten var der rigeligt af, når man gjorde de frodige marker ryddelige for ploven, så det der forbavser en dansker i de skånske landskaber, er, at der intet som helst er at forbavses over. Skånes firlængede bondegårde er bygget efter en tradition, som er ældre end den tid, da de skånske sletter blev

tvunget til at være Sveriges kornkammer. Byggeskikken hviler på samme tankegang som hos vestdanske landmænd. Man ville have læ for den svidende blæst og have sine dyr og sine afgrøder hos sig så nært som muligt.

Byernes huse

I købstæderne er der masser af historiske huse fra dansketiden, og vi skal nævne en del af dem. Men ligeså tankevækkende som gamle bindingsværksmure er mødet med de idylliske gader i en by som Simrishavn. Her er husene bygget i 1700-tallet og senere, men det er ikke til at se. Simrishavn ligner Skelskør eller Nibe eller Fåborg eller en hvilken som helst dansk købstad, man kan komme i tanker om. Man lod sig forsvenske i sprog, fordi der ikke var nogen vej uden om, men ikke i vaner og nedarvet dansk sans for, hvad der var godt og hyggeligt.

I Malmø er det værd at se Kocks gård, en trelænget bygning som blev opført omkring 1525 af borgmester Jørgen Kock. Det Thottske hus i Østergade er fra 1558 og beskedent af størrelse, for bygherren Tage Thott skulle kun bruge det, når han var på vej fra sine skånske godser til hovedstaden. Kompagnihuset syd for rådhuset var magasin for et dansk handelskompagni.

Trappetårnet er rekonstrueret, men resten af huset er Malmøs bedst bevarede fra 1500-tallet.

Der er flere uforlignelige bindingsværkshuse fra 1600-tallet i Ysted – eller måske skulle man sige Isted, men så forveksles byen for let med et andet historisk navn, som ved skæbnens ugunst er havnet uden for dagens Danmarkskort. Per Helses gård (fordi der engang blev tappet kurvand i gården), Pilledigehuset (i dag Pilgrändshuset, fordi man har glemt, at der oprindelig fandtes et apotek med pilletrilleri i huset), Englehuset (med udskårne engle og djævle) og Borgmesterhuset (som er flyttet fra den oprindelige plads). Mange turistbrochurer fra Ysted går højt op i at diskutere, om Karl XII sov i det ene eller det andet hus, da han luskede hjem fra Tyrkiet efter sit mislykkede Ruslands-felttog. Kors, hvor er vi ligeglade med, hvor han lå med de moralske tømmermænd, som tilsyneladende ikke plagede ham synderligt.

Kodiaka
P
15 min
JÄNEMURARNA
070-9889167
XX 7372B
BUDBILAR

I Christiansstad er Prytz' hus på Vestre Storegade bygget 1641 af voldmester Hans Prytz. Garvergården har en svalegang fra Christian IVs tid. Væ-husene i Østre Voldgade blev opført i 1600-tallet i to etager, hvad der var ret usædvanligt dengang. Men man skulle ikke solde med den sparsomme plads inden for voldene.

I Lund var der meget andet gejstligt byggeri end domkirken. Kannikehuset ved Kiliansgade blev opført til beboelse i første del af 1200-tallet. »Stäket« fra slutningen af 1400-tallet er i dag restaurant i historiske omgivelser. Rigsråd Lave Brahe ejede gården i 1500-tallet.

Brahes ø

Skal vi runde af med et par ø-besøg. Hallands Vejrø (Väderö) hører trods navnet til Skåne. Det er et naturreservat, men man kan røre sig frit over store områder. Og man kan også frit føre sig frem som naturist, hvis man vil bade uden generende klude.

Der er sjældent nyfigne inden for synsvidde.

Der ligger to øer i Øresund, og der er ingen tvivl om, hvem der fik det bedste, da Saltholm gik til Danmark og Hven (Ven) til Sverige.

Saltholm, der er hullet som en si, har aldrig været tillokkende for andre end køer, gæs, måger og sæler samt højst en halv snes hårdføre mennesker af eneboernatur.

Hven er paradis på jord. Får jeg ikke Hven, så bryder jeg freden, sagde Karl Gustav. Han brød freden alligevel, men han beholdt øen, da han tabte sin nye krig, og det kan være svært at forstå.

Tyge Brahes Uraniborg og Stjerneborg er ikke meget mere end rids i jorden. De ses bedre i model på museum i Malmø. Men den stjernekikkende adelsmand, som faldt så dybt i unåde hos Christian IV, har fået en kraftfuld granitstatue i sin

Jørgen Kocks gård på Store Torv i Malmø er en hustype, som København mistede mange af under den store ildebrand og englændernes bombardement.

gamle park, og den er bedre end den statue, han må dele med Kepler i eksilbyen Prag.

I St. Ibs kirke bærer stolegavlene endnu hans adelsvåben, men selv overrendte han ikke kirken. Det var kun himlens stjerner, der interesserede ham. Og et familiegravsted havde han heller ingen tanker om. Hans søn Klaus har en gravsten i Væsby kirke i Skåne, hans datter Kristina ligger i Mariakirken i Helsingborg, og hans forældre er begravet i Kågerød. Selv er han begravet i Tein-kirken i Prag, og nok stod han på den kongelige lønningsliste som hof-astrolog, men han har næppe evnet at læse alt i stjernerne. Slet ikke, at Hven en dag skulle finde det på sin plads med et monument over den skelsættende begivenhed, at Sveriges kong Oscar den Første en dag besøgte øen i nogle timer.

Der var mange Tycho Brahes-dage i hans liv med landflygtighed, videnskabelige skuffelser og en tåbelig død for en sprængt blæres skyld. Men noget blev han skånet for. Han havde været død i 57 år, da Danmark oplevede sin nationale Tycho Brahes-dag ved fredsslutningen i Roskilde.

Måske står det skrevet i stjernerne og hen ad vejen også i Øresunds-regionens udviklings-projekter, at Saltholm endelig langt om længe kan blive mere værdifuld end Hven. Øen, som umådelig let med inddæmning af lavvandede områder kan gøres fire gange så stor, er et indbydende ingenmandsland mellem Malmø og København. Kun fantasien sætter grænser for, hvad der kan skabes til fælles gavn for de to søsterbyer på den flade og øde ø, efter at en fælles storlufthavn ikke kunne blive til noget.

Intet skabes let i Øresunds-regionen. Det kostede kamp at få broplanerne virkeliggjort efter 100 års ønskedrøm om at få gjort Skåne landfast med Danmark. Der vil blive ny modstand at overvinde med henblik på at udvikle Saltholm til København-Malmøs fælles bykærne.

I første runde vandt de fodslæbende nej-sigere en omgang. Saltholm blev ikke det naturlige brofæste for Øresunds-forbin-

I Skanør findes en sandstrand, som ikke har sin lige noget steds på den sjællandske Øresunds-kyst.

delsen. De »miljøneutrale« opnåede den teknisk set besynderlige løsning, at den østlige bro-del forsvinder ned i et hul i en kunstig ø. 1968-oprørets marxistiske modstandere af enhver form for erhvervsbetonet samfundsudvikling har skiftet farve, men ikke sind. De har iklædt sig en ham som grønne naturfrontkæmpere, men den udviklingsfjendske kamp er den samme.

Det vil være Danmarkshistoriens blodigste ironi, hvis vi, der først nedvurderede skåninge i forhold til sønderjyder, nu skal presses til at gøre sæler mere betydningsfulde end skåninge. Lad naturens alt andet end muntre sønner i Øresundsregionen stille sig tilfreds med det uovertrufne naturreservat Hven. Til gengæld må de lade Saltholm slippe for yderligere palaver og give øen fri til byudvikling, selv om det vil medføre undergang for en koloni på siger og skriver tolv sælhunde, som alt for længe har været gjort til en krampagtig mærkesag.

Skåninges og sjællænderes fælles fremtidsmuligheder må trods alt være vigtigere end sælernes.

6. KAPITEL

Jesus lærte at gå blandt snaphaner

Blandt de kostbarheder, som Karl Gustav fik med i rovet, var en splint af Jesu kors, et af Jomfru Marias hovedhår, et af apostlen Peters skæghår, en helbredende sølvøkse, en domkirke som har været ramme om danmarkshistoriske optrin, en anden domkirke, hvorfra de genstridige bornholmere skulle omvendes, og Christian IVs kønneste kirke, som blev indviet for næsen af majestæten — I dag kan danske turister dvæle ved altertavler, som svenskerne har øvet hærværk og billedstorm imod, og skammebænke, hvor herrefolket satte skåninge, som ikke ville lære svensk.

Hvordan kan forskere og kunsthistorikere forsvare over for deres videnskabelige samvittighed at skrive afhandlinger om danske kalkmalerier og så begrænse sig til kirker i Jylland og på øerne? Sådan er det emne stort set blevet skåret til i de sidste tre århundreder.

Bevares, vi har da en umådelig rigdom af kalkmalerier og fresker i de kirkehuse, som forblev inden for kongerigets grænser efter beklipningerne i 1658 og 1864. Men selv om vi har apostle i pæneste middelalder-stads og hekse, som rider omvendt på fanden selv, så har vi ingen steder et Jesusbarn, som lærer at gå ved at støtte sig til et 3-hjulet stativ.

Ham skal vi til Brøndsted (Brönnestad) kirke syd for Hesselholm i snaphaneland for at finde. Og der er ingen ende på de klerikale rigdomme, som dansk kultur har givet en anden nation at vigte sig med. Skåne var i enhver henseende Danmarks rigeste landsdel. Men ikke mindst med henblik på, hvad der blev ofret af penge og skaberkraft på kirkerne, var Skåne rigt, fordi det var sæde for ærkebiskoppen. En kort overgang var der endda ærkebisper såvel i Lund som i det nærliggende Dalby.

I Brøndsted kirke kan man på et prægtigt kalkmaleri se, hvordan Jesus lærte at gå ved hjælp af en trehjulet gåstol — I 400 år var en hel 'tegneserie' om Jomfru Maries liv skjult under reformationstidens overkalkning.

Blandt de rariteter, som den danske folkekirke og nationens middelalder-historie har måttet efterlade uden for landets grænser, er en splint af Jesu kors og et brudstykke af klippen ved hans grav. For slet ikke at tale om et af jomfru Marias hovedhår og et af apostlen Peters skæghår. Alle disse herligheder befinder sig i Gumløse kirke øst for Hesselholm.

Kirken blev opført af arbejdere fra Sorø kloster og bekostet af Trugot Ketilsen. Den blev indviet 26. oktober 1191 af ærkebiskop Absalon i nærvær af den norske ærkebiskop Erik fra Nidaros og den svenske biskop Stenar fra Växjö. I ni ud af ti afhandlinger om danske kirker må man i dag savne så meget som en fodnote om Gumløse kirke, selv om den er Skånes ældste teglstenskirke.

Når videnskabsmænd og fortidsforskningens fagfolk kan tage en så gusten konsekvens af en national katastrofe og indlade sig på enøjet historieskrivning, er der vel ikke noget at sige til, at lægmænd kan dumme sig.

Som optakt til en transmission af højmessen i Åkirkeby blev det i Danmarks Radio sagt, at byens kirke var i familie med de store svenske kirker i Skåne.

Det fik en behjertet mand, Chr. Vestergaard-Pedersen i Hillerød, til at fare i flint i et læserbrev. Hvilke store kirker byggede svenskerne i Skåne i 1100-tallet, ville han gerne vide.

Med ætsende ironi spurgte han videre: Var Eskil ærkebiskop i Danmark med bopæl i Sverige? Eller var Christian IV konge over Sydsverige? Han tilføjede, at han på Bornholm året før havde kunnet læse i en artikel, at Bornholms befrier var svensker. Jo, for han var født i Skåne i 1630. Hvorfor ikke behandle Skånes indbyggere før 1658 som landsmænd, hvad de jo er, og ikke som sydsvenskere, hvad de jo ikke er. Og hvorfor ikke ganske enkelt respektere historiske kendsgerninger?

Svensk billedstorm

Et udmærket spørgsmål at have på læben, når man starter en rundgang til skånske kirker. For her vil man af og til støde på historiske kendsgerninger, som er søgt udvisket. Der er hist og her foretaget forsvenskninger i inskriptioner fra før 1658 på

prædikestole og epitafier, og det er jo værre end stalinistisk historieskrivning.

Man behøver ikke tage længere end til Sankt Petri kirke i Malmø for at se et eksempel på det svenske hærværk. I dette gotiske pragtværk fra Erik Menveds tid, som er bygget efter samme skabelon som Frue Kirke i København, er den store altertavle en væsentlig del af udsmykningen. Den blev sat op i 1611 i Christian IVs regeringstid og bar kongens velkendte C4-initial. Men det er væk.

Det er blevet offer for en primitiv billedstorm. Det synlige minde om Christian Firtal blev overmalet med Karl XIs navnetræk og det svenske våbenskjold i 1672. Og samme vandalisme blev begået mod kirkens prædikestol, som blev bekostet af borgmester Engelbrekt Friis i 1599.

Men i det store og hele kan man med smerteblandet fryd konstatere, at kirkerne og deres udsmykning er bevaret uændret, siden den dag, da fromme bønner for kongen og hele hans hus gjaldt Frederik III og Sophie Amalie og den lille kronprins Christian.

Voldtægt på kirker

Værre er det, at mange af kirkerne har lidt under mere eller mindre velmente restaureringer. I Skåne har man i svensketiden haft en ulyksalig hang til at smøre de oprindelige kvadre og munkesten over med pissoir-puds.

Palle Lauring er elskværdigere. Han kalder murermesterkalken i smørerierne for rismelsvælling. Til gengæld er han meget lidt elskværdig og meget lidt overbærende over for en vis Helgo Zettervall. Han var arkitekt i sidste halvdel af forrige århundrede, og han led af en sygelig kærlighed til gamle kirker. Han voldtog dem og lod ligene bag sig, skriver Palle Lauring.

I Trelleborg rev han i 1881-83 det meste af den gamle danske kirke ned og byggede den op igen i en hjemmelavet gotik, der forekom ham pynteligere.

Om muligt værre er det, at han også fik lov at forgribe sig på selveste domkirken i Lund. I dag er en af Danmarks ældste kirker en svagere afglans af det bygningsværk, som blev påbe-

gyndt under Svend Estridsen og fuldført under Knud den Hellige. Tårnene blev revet ned og genopført fra grunden. Ydermurene blev fornyede med maskinhugne kvadersten i stedet for de gamle håndmejslede.

Man skal være varsom med at kaste med sten. Også maskintilhugne kampesten. Vi har ikke været for gode i gamle Danmark, hvad kirkerestaureringer angår. Se til dobbeltdækkeren i Ledøje-Smørum eller til Valdemarernes begravelseskirke i Ringsted. Eller se til Lunds søsterkirke i Jylland. »Vi, der rev Viborg domkirke ned til grunden og byggede den modelkarton, der overtog den gamle kirkes navn, skal tale lavmælt«, siger Palle Lauring om ødelæggelserne i Lund. »Det er blot mere tragisk, at det begge steder skulle gå galt.« Kun domkirkens apsis slap uskadt gennem restaureringen. Tillige med sideportalernes udsmykning og enkelte andre detaljer i kirkens ydre. Men man skal være varsom med at nyde dem i sammenhæng med omgivelserne, for mange har ændret plads, som det passede arkitekt Zettervall.

Historiske kulisser

I Lund er det også ham, der fik betroet at bygge universitetets hovedbygning i 1881 i såkaldt græsk stil, så han har haft forbindelserne i orden her på jorden. Men med hensyn til domkirken i Lund har han noget at stå til regnskab for, hvis han i det hinsidige bliver stedt til ansigt med de stenmestre og kunstnere, som blev indkaldt fra hele Europa for at yde det bedste, som kunne købes for kirkens rigelige midler. I en tid, hvor så mange EF-skeptikere har travlt med at udtrykke frygt for vor nationale egenart, kan man anbefale en pilgrimsrejse til Lund. Her har det meste af Europa arbejdet sammen for at skabe noget, som vi med stolthed fremhæver som Skånes superdanske kultur.

I kirkens halvmørke indre har modearkitekten ødelagt mindre, og scenen er sat for, at Eskild og Absalon kan vende tilbage og føle sig stedkendte. I kirkens højkor har dramatiske episoder i Danmarkshistorien udspillet sig, for her var ikke bare mødesal for domkapitlet, men også for topkonferencer mellem kongen, adelen og gejstligheden.

Her er Valdemar Sejr i 1202 blevet kronet af ærkebisp Anders Sunesen. Her blev ærkebisp Jens Grand i 1294 arresteret af Erik Menveds bror Kristoffer. Kunne disse mure tale, ville man blive indviet i mange hemmeligheder om Danmarks middelalder.

Domkirkens ur – Horologium Mirabile Lundense – kom til i 1380. Men før man falder helt i svime over forfædrenes formåen, skal man lige vide, at det er en rekonstruktion fra 1920'rne.

Jætten Finn undgår man ikke at høre om, hvis man bliver guidet rundt i domkirken, og det kan da også være meget pudsigt med en legende, der er udødeliggjort i en stensøjle. Men tiden er bedre anvendt, hvis man dvæler foran ærkebisp Birger Gunnarsons sarkofag, for det er en velbevaret tumbagrav uden sidestykke, fordi de legemsstore figurer, vi har bevaret på kistelåg vest for Øresund er mere eller mindre skamferede eller genskabte.

I krypten står også kisten med den sidste danske biskop i Lund, Peder Vinstrup, som i levende live skiftede bispekåben ud med en vendekåbe og beholdt sit embede ved at lefle for den sejrende svenskekonge. Den nok så hæderværdige bisp Anders Sunesen må nøjes med en mere beskeden grav i kirkens tværskib.

Blandt de mange indskrifter, der er mejslet uforgængeligt i domkirkens sten, findes også et minde om »den store jammer, der skete ved Lund år 1525 fredag efter Sankt Marcus' dag. Der blev over 1500 skudt til døde og slagne, det monne de skånske enker vel klage over.« De klagende blev enker efter brave skånske bønder, der under ledelse af Søren Norby, som forblev Christian II evigt tro, kæmpede mod en adelshær under anførsel af Frederik Is holstenske general Johann Rantzau.

Palle Lauring igen: »Rantzaus skånske bondekrig er den blodigste bondefejde i Danmarks historie. Her lærte de danske bønder, hvad oldenburgerne og deres tyske venner mente om bønder.

Det var den tyske feudalisme, der skyllede ind over grænserne, for ikke at skylle endeligt ud igen før 1849, det var jyske,

Jætten Finn i Lunds domkirke.

sjællandske og skånske lov og Danmarks magna charta, håndfæstningen af 1282, der blev nedsølet i blod. De danske bønders og de danske fri mænds dødssaga. Her ved Lund. Det monne de skånske enker vel klage over.«

Selv om Dalby kun ligger en snes kilometer fra Lund, var begge byer en tid hjemsted for ærkebisper, og Dalby kirke med Harald Heins forsvundne grav har været langt større, men svenskerne brugte dens sten til fæstningsværker i Malmø.

Ivrig missionær

De tolv kilometer fra Lund til Dalby er hurtigt tilbagelagt i en tid, hvor hestekræfter er indbygget i bilmotorer. Det tog lidt længere tid, da hestene blev spændt for vognen. Alligevel ligger Dalby så tæt på Lund, at man kan undre sig over, at også Dalby blev sæde for en ærkebiskop. Forklaringen skal man finde uden for rigets grænser, hvor en engelsk og en tysk ærkebiskop rivaliserede om at udvide deres respektive indflydelsessfærer.

Udadtil var det naturligvis lutter fromhed, der drev dem til at smede planer for, hvordan de hedenske nordboere skulle omvendes.

I 1060 blev der gennemført en ny stift-inddeling i Danmark som led i kappestriden mellem ærkebisperne. Til Lund kom biskop Henrik fra Orkney-øerne, og til Dalby sendte ærkebispen i Hamborg-Bremen sin håndgangne mand, biskop Egin fra Hildesheim. Han skulle udbrede evangeliet ikke alene blandt skåningene, men også blandt de forstokkede hedninger i Blekinge og Bornholm og siden døbe og slå afgudsbilleder i stykker langt op i Sverige.

Selv satte han sig den hedenske offerlund i Uppsala som det endelige mål, men gode venner fik ham overtalt til at nøjes med lidt mindre, hvis han ville slippe levende fra forehavendet.

Han kastede sin energi af i de lidt nærmere krav, og efterhånden som han udvidede sit stift, øgede han også Hamborgærkebispens magt. Ærkebisper var ikke mindre ivrige end konger efter at udvide deres territorier.

Egin fandt en færdig bastion for sin missionerende virksomhed, da han kom til Skåne fra Hildesheim. Svend Estridsen (1047-74) havde ladet en kirke bygge i Dalby. I en notits i dødebogen Necrologium Lundense skriver kannikerne ved Sct. Laurentii kloster i Lund, at kongen var den første, der byggede kirke i Dalby, og det giver menigheden i Helligkorskirken føje til at hævde, at deres kirke er Nordens ældste bevarede stenkirke.

Hvor er Hein henne?

Allerede år 1066 blev Egin udpeget til at efterfølge sin kollega

Henrik i Lund, så Dalby var kun bispesæde i seks år. Harald Hein og Knud den Hellige byggede videre på Sven Estridsens kirke, som i 1200-tallet nåede helt på højde med konkurrenten i Lund med tvillingtårne. Siden gik det tilbage. På kirkegården markerer et kors, hvor langt kirken nåede, da den var størst.

Under krigen 1645 blev meget brændt ned. Der blev aldrig rigtig tid og kræfter til at bygge op igen, og det benyttede Karl XI som undskyldning for at beordre kirkens apsis revet ned i 1686. Han havde mere brug for stenene i Malmø til fæstningsarbejder.

I 1758 blev det menigheden for meget, og den tog sig sammen til at restaurere for egen regning, så kirken fik sit nuværende afsnuppede og korløse udseende. Men indendørs er minder om fortids storhed bevaret. Døbefonten er hugget i midten af 1100-tallet af en gotlandsk mester, og den er enestående i Norden. Det dåbsfad, som ligger fremme til hverdag, er fra 1654, men udskiftes til dåb med et fad fra 1500-tallet. En søjle, som er delvis indmuret i en pille i kirkeskibet, findes mage til i domkirken i Hildesheim, så derfor må man tro, at biskop Egin fik stenmestre med sig til Skåne for at pynte på Svend Estridsens kirke.

Af det oprindelige inventar er bevaret to korstole og nogle alterskulpturer fra 1400-tallet. En af Skånes ældste kirkeklokker »Fredericus« fra 1300-tallet kalder stadig til gudstjeneste. Takket være optegnelser fra de lundensiske kannikers dødebog har man kunnet sætte navnene på samtlige præster i dansketiden på en tavle.

Mere umuligt har det været at udpege Harald Heins grav. Måske har den velbevarede forhal fra 1100-tallet, som kaldes krypt, været passende sted for den kongebegravelse, som myterne taler om. Men overleveringerne udpeger også to steder på Sjælland, hvor Harald Hein skal være begravet. Mere spændende er det at forestille sig Harald, hans bror Knud (den Hellige) og hans far Svend Estridsen siddende på balkonen under orglet. Der havde kongerne og deres følge plads, når de for snart tusind år siden fulgte gudstjenesterne i Dalby. På Det kongelige Bibliotek i København finder man et illustreret evangelium på latin, den såkaldte Dalby-bog. Der hører den sandelig også bedre hjemme end i Stockholm.

Gumløse kirke er Danmarks ældste murstenskirke, som Trugot Ketilsen fik selveste biskop Absalon til at indvie og begave med udsøgte relikvier.

Mariakirken i Helsingborg er en af de danske kirker, der mest uberørt har overlevet at være prisgivet svensk bevågenhed. Altertavlen er betagende gotik, prædikestolen et mesterværk af træskærerkunst. Ligstenene på gulvene mellem de rå stenmure er et studium værd. To rådmænd, der døde 1672 og 1674, bevarede værdigheden i døden. Deres gravskrift er affattet på dansk. En tavle minder om, at Diderik Buxtehude var organist i denne kirke. Det var han indtil afståelsen. Så sejlede han over og spillede sit postludium i Sct. Olai i Helsingør.

På skammebænk

Klosterkirken ved Bosø (Bosjö) udgør en del af det nonnekloster af Benediktinerordenen, som i 1100-tallet blev lagt på det, som i dag er en odde mellem Østre og Vestre Ringsø, men som dengang var en ø. Kirken blev bygget i romansk stil, men den blev ganske hårdhændet restaureret i 1856-57.

Nej, det var ikke Zettervall. Han var endnu for ung, så hærværket står en kollega ved navn Brunius for. Men Helgo Zettervall vendte tilbage til Bosø i årene 1875-79, hvor han personlig tog sig af klosterbygningerne, så de aldrig bliver de samme igen. I dag kan vi ikke helt se, hvor godt en af de adelige ejere efter reformationen har haft det på stedet. Men han har haft det bedre, end han fortjente, for hans navn var Corfitz Ulfeldt.

Vester Sallerup kirke er som den nærliggende kirke i Fjele (Fjelie) bygget i 1100-tallet. Vester Sallerup har ganske enkelt den kirke i det vestlige Skåne, som er beriget med flest kalkmalerier fra middelalderen, men Fjele kirke er heller ikke forsømt. Den har tillige en herskabs-balkon fra kirkens allerførste tid.

Bosted (Båstad) fik en flot kirke i 1400-tallet, da sildefiskeriet gjorde fiskerlejet velstående. Finje (Finja), Vinslev (Vinslöv), Knislinge, Hestved (Hästveda), Fjælking (Fjälkinge) og Gullev (Gualöv) skal man heller ikke gå forbi, hvis man er interesseret i kalkmalerier.

Gullev havde til for få år siden som ekstra seværdighed bevaret den gamle skammebænk, hvor byens horer og andet skarnsfolk måtte sidde udstillet til spot og spe for menigheden. Men skåninge, som efter det påtvungne skift af nationalitet ikke kunne bekvemme sig til at lære at tale svensk, eller som prøvede at holde deres børn væk fra degnens katekismus-undervisning på okkupationsmagtens sprog, blev også anbragt på skammebænken. Den stod i våbenhuset, for den slags stædige patrioter måtte naturligvis ikke komme ind i det allerhelligste og høre opbyggelige ord på det sprog, som de ikke kunne se velsignelsen ved. At bruge skammebænken til det formål, tør nok siges at have været til størst skam og skændsel for Skånes nye herrefolk. Måske er det derfor, skammebænken på mystisk vis er forsvundet.

Sognets forholdsvis nyankomne graver har set bænken på et

fotografi fra 1945, men han har ledt forgæves efter klenodiet i kirkens kældre og lofter. Det nytter heller ikke at søge på museet i det nærliggende Christiansstad. Hvis bænken er gået op i røg, er det beklageligt for Nationalmuseet i København, som formentlig gerne havde udstillet dette minde om skånsk historie.

Utålmodig præst

Væ (Vä) gik til grunde, men kirken overlevede, og måske fordi der ikke var levnet mange tilskuere på stedet, gik Helgo Zettervall uden om ruinen. Så her kan man studere mange af de detaljer, som gik tabt ved restaurering af domkirken i Lund.

Den har Væ klosterkirke tydeligt haft som forbillede. Et kuriosum er en vandbeholder af bronze, som var endt som vindfløj. Den forestiller en ridder, og i dag sidder han på sin hest bag et lille gitter i kirken.

Trefoldighedskirken i Christiansstad er et vidnesbyrd om, hvor godt Christian IV ville det med den fæstningsby, som skulle bære hans navn og værne hans land. Af de over 3000 breve, som er bevaret fra hans hånd, vidner ikke så få om hans interesse for kirkebyggeriet i Christiansstad. Hans utålmodighed efter at se det færdige resultat blev kun overgået af sognepræsten Jørgen Christoffersens. Han indviede kirken og tog fat på sit arbejde, før kongen kunne nå frem i spidsen for bisper og lensmænd og andet feststemt godtfolk. Det tilgav Fjerde Christian ham aldrig.

Men et monument har han sat sig, og det er ikke forsøgt udslettet, hvem bygherren var. Over sideportalerne sidder kongens kronede initialer, og på den festlige orgelfacade flammer det danske rigsvåben.

Tårnet har han ikke ansvar for, det er rosenborgsk, indtil man når til tinden, men så heller ikke længer, og taget, som det ses i dag, er heller ikke hans. Det oprindelige var af bly, men blyet blev solgt og skiftet ud med billigere skifer.

Men Trefoldighedskirken er et af den kongelige arkitekts hovedværker, og man må være taknemlig for, at det havnede i en by, som alle omskifteligheder til trods forstår at værne og

Christian IV efterlod sig mange skønne bygningsværker, men næppe noget kønnere end Trefoldighedskirken i hans egen by Christiansstad.

værdsætte arven og ikke rejser statuer af nogen Carl eller Gustav på kirkepladsen.

Kirken i Åhus ser ud, som om den er skabt til noget større, og det er også tilfældet. Ikke bare indbyggerne i Væ, men også beboerne i Åhus blev beordret til Christiansstad. Derfor finder man en kirke fra 1100-tallet, som virker alt for stor til det bysamfund, den er midtpunkt i. Men Åhus var i vækst, lige siden biskop Eskild lagde en fæstning, man stadig finder spor af ved Helgeåens munding, og væksten ville have fortsat, hvis de svenske plyndringstogter over grænsen ikke havde fået kongen til at lave sin nye fæstningsby og tage købstadrettighederne fra Åhus til fordel for Christiansstad.

I den typisk danske eller skånske kirke i Åhus finder man det eneste bevarede sakristi fra Skånes middelalder. Og i den nærliggende præstegård var det, at danske ryttere hjulpet af snaphaner var lige ved at få ram på kong Karl XI, men præsten gemte ham i en skorsten. Når man står på det fredfyldte torv uden for kirke og rådhus, har man en følelse af, at man ligeså godt kunne befinde sig i Præstø eller Nibe eller Bogense. Men aldrig, aldrig fornemmer man noget, der leder tankerne hen på Gällivare eller Skövde.

Øksen skulle oplades

Lyngsø (Lyngsjö) kirke har en forgyldt alterbords-forstykke af banket kobber fra 1180, og det bringer kirken i seværdighedsklasse med kirkerne i Sahl og Stadil i Vestjylland. Altertavlen bærer Ulrika Eleonoras initialer.

Hun var datter af den uheldige Frederik III, som måtte afstå Skåne, og Karl XI har fået tilføjet sine initialer som attestation af Skånes ulykke. Kirken i Lyngsø har også en døbefont, som i en stenhugget tegneserie skildrer mordet på Thomas af Becket i Canterbury domkirke i julen 1170. Da ærkebiskop Absalon den 26. oktober 1191 indviede Nordens første teglstenskirke i Gumløse, havde han den myrdede ærkebiskops bispeskrud og krølhårsskjorte med som gave til den nye kirke.

Raflunde (Ravlunda) kirke er opført på et højdedrag med vid udsigt til Østersøen. Engang var der en sørgelig udsigt fra kirkebanken til brændende gårde og landsbyer. Det vidner en sortmalet beretning i korbuens kalkflade om. Det er ulejligheden værd at tyde den ubehjælpsomme skrift: »Anno 1612. Den 4. Februari kom de Suenske ind i Giønge herrid Der Brende røffuede oc ødelagde vid fem eller sex oc tiufve Kirjrcke sogner: Den 8 Februari Brende Ve: Denne 11. Dag bleffue de tappert i gien besøgte aff vorris Kongis folck antastede paa Visse Sø bade y hielslagne oc Drucnede nogle oc tiuffue Hundrede mend oc miste al derris Bitte som de hafde tagit. C.M.V.« Om det er landsbyens præst eller degn, der gemmer sig bag initialerne C.M.V. ved vi ikke. Men vi kender nøje de begivenheder, der berettes om. Og det er menneskeligt såre forståeligt, at samtidshistorikeren glædede sig over den retfærdige straf,

som røverne fik, da de gik gennem isen på Vidsø eller blev hugget ned af danskekongens soldater.

Sankt Olaf kirke (St. Olof) i Albo herred nordvest for Simrishavn er stuvende fyldt med helgenbilleder, og det har sin forklaring. En lille kilde uden for kirken fik ry for at have undergørende virkning, og valfarten tog så store proportioner, at man flere gange måtte udvide kirken. Den har bevaret den gamle katolske indretning med fem sidealtre og tre helgenfigurer, Jomfru Maria, hendes mor Anna og den hellige Trefoldighed.

Sølvøksen kan stadig tages ud af Hellig Olafs hånd, og hvis man tror på mirakler, lægger man øksen ni gange på det syge sted.

Særlig en lille sølv-økse, som statuen af Hellig Olaf har i hånden, blev til præsteskabets ubehag tillagt underfulde egenskaber. Man skulle tage øksen ud af helgenens hånd, og lægge den ni gange på det syge sted. Efter hver tredje strygning skulle øksen sættes tilbage et kort øjeblik i helgenens hånd, så den kunne blive opladet med fornyet kraft. Biskop Mads Jensen Medelfar prøvede under en visitats i 1627 at komme overtroen til livs. Han dristede sig til at kyle selveste Hellig Olaf ud af kirken, og han rev det tøj i stykker, som helgenbilledet var blevet iklædt. Men troen på underværker holdt sig. Olaf kom på plads igen, og så sent som i 1918 kom der et brev fra en skånsk udvandrer i Canada med en dollarseddel, som skulle ofres til helgenen for at han kunne hjælpe emigranten af med nogle generende kramper.

Hvidby (Vitaby) kirke ligger imponerende på en bakketop. Den er fra 1100-tallet, og dens fornemste seværdighed er et kæmpestort triumf-krucifiks fra 1200-tallet. Det brede vesttårn er støttet af en mere end almindeligt solid stræbepille.

Gryde kirke bevarede danske inskriptioner og Christian IVs navnetræk, fordi den i hundrede år efter afståelsen af Skåne hørte under dansk herskab på herregården Vandås ved Almåen. I altertavlens øverste felt svinger den genopstandne frelser Dannebrog som sejrsfane.

Tak for sild

Dejbjerg (Degeberga) kirke er den typiske danske landsbykirke, som vi kender den fra julekort med kamtakkede gavle og det hele. Det middelalderlige tårn bruges til dåbskapel, prædikestolen i renaissancestil er fra 1591. En gammel bindingsværkslænge i Søvde præstegård er flyttet til Dejbjerg ved Linderødåsens fod og indrettet til hjemstavsmuseum.

Valleberg har den eneste tilbageværende rundkirke i Skåne, så da Sjælland også kun har én, fører Bornholm suverænt med disse fortidsminder. Men man skal se godt efter for at få øje på rundkirken, for der blev desværre føjet et kirkeskib til rundkirken i Valleberg i begyndelsen af dette århundrede. Det blev tegnet af en arkitekt Theodor Wåhlin, så truslen mod Skånes kirker er ikke uddød med Helgo Zettervall. Syd for Valleberg

Man skal se godt efter for at få øje på, at kirken i Valleberg oprindelig er en rundkirke, for forbedringssyge arkitekter har grusomt mishandlet mange af minderne fra den danske tid.

kirke står et fæstningstårn med en rig samling romanske gravstene og murbrudstykker.

Kirkerne i Bjerresø (Bjäresjö) og Øster Ingelsted har noget så usædvanligt som tøndehvælvet loft. En restaurering ved århundredskiftet kostede Ingelsted-kirken dens herskabsbalkon. Sankt Marie kirke i Ysted blev påbegyndt i første halvdel af 1200-tallet og ombygget og udvidet flere gange, sidst i slutningen af 1600-tallet, efter at tårn og vestre side af kirkeskibet var braset sammen under en storm i 1648. Kirken er velegnet for lægmænd, der vil afprøve deres begynderlærdom i kirkebyg-

geriets historie, for i alt fald tre byggeperioder kan tydeligt aflæses inde i kirken. Kirken er rigt udsmykket med epitafier og gravstene. Prædikestolen fra Christian IVs tid er et orgie i sandsten, kalksten og marmor.

Hammerlund kirke menes at være skabt af stenmester Morten i 1100-tallet. Udsmykninger i apsis viser i alt fald slægtskab med det, han lavede i domkirken i Lund. Kirken har et rundt tårn, og dem synes man ikke man kender i det nuværende Danmark, før man kommer i tanker om, at Rundetårn i København jo faktisk er kirketårn til Trinitatis.

I Skåne kan man se afrundede tårne også i Hammelev (Hammarlöv), Blentrup (Blentarp) og Bollerup.

Både Skanør og Falsterbo huskede at takke pænt for de rigdomme, som sildefiskeriet bragte. Begge fiskerlejer lod bygge teglkirker i den tidlige middelalder for en del af indtægterne. Skanørs kirke fik et stateligt kor, Falsterbos et smalt tårn, og der blev også råd til prægtige inventarer, før silden forsvandt, og bunden blev synlig i pengekassen.

Tæl selv efter. Der er langt endnu til 300, som er det omtrentlige tal på de kirker, der står som uforgængelige vidnesbyrd om den arv, Skåne fik med ind under det fremmedvælde, vi meget mod vor egen og skåningernes vilje måtte overlade dem til.

Gå trøstigt indenfor, hvis vejen fører forbi en af de mange kirker, som ikke har kunnet finde plads blandt disse smagsprøver. Den, der har øjne og øren med sig, vil Skånes kirker fortælle en historie, vi alt for længe har ladet hånt om. Historien er vor egen.

7. KAPITEL

Skånsk slot fik salut fra søen

Så mange slotte og herregårde fik Skåne med sig i udlændighed, at Jylland i forhold til størrelsen skulle have haft 6-700 slotte for at stå mål — Alene på grund af Glimmingehus er tabet af Skåne ikke til at bære, men der er mange andre slotte, som vidner om Middelalderens danske borg-arkitektur og om Danmarkshistoriens store navne — og så er der historien fra dette århundrede om danske rigmænd, som ganske vist ikke kunne vinde hele Skåne tilbage, men som i alt fald ville prøve at købe brudstykker tilbage.

Der var engang, danske orlogsskibe skulle salutere Marsvinsholm, når de passerede ude i Østersøen.

Så højt var slottet anskrevet blandt de over to hundrede herregårde, som dansk adel senere måtte efterlade på svensk territorium.

Slottet er et af Christian IVs talrige bygningsværker, og det fik navn efter hans papirløse svigermor Ellen Marsvin. Hun forstod at udnytte kongens betagelse af datteren Kirsten Munk til egen fordel.

Adskillige godser fik hun skrabet til sig for penge, hun pugede sammen som bedstemor til adskillige kongebørn. »Kendtest af hendes gårde er Holckenhavn (tidligere Ellensborg) ved Nyborg«, fortæller Lademanns leksikon fra 1974.

Om Marsvinsholm — ikke et ord. Det er typisk dansk historieskrivning. Skåne ligger jo i udlandet, ikke?

Rigmandsspøg

Der er ellers meget at minde danskere om i forbindelse med Marsvinsholm. Det ejedes i 1300-tallet af Valdemar Atterdag personlig. Siden gik stedet i arv gennem slægterne Ulfstand,

På Marsvinsholm, som danske orlogsskibe skulle salutere fra Østersøen, havde den senere franske society-pige Nina Junot sit barndomshjem.

Ulfeldt og Marsvin, og det nuværende slot blev opført i Christian den Fjerdes yndede renaissance-stil i 1640'erne.

Når det ikke mere er et slot med uspoleret Rosenborg-charme, skyldes det, at en grev Erik Ruuth fik bygget kraftigt om på det i slutningen af 1700-tallet. Blandt andet sløjfede han noget så originalt som en karpedam, som Ellen Marsvin havde ladet anlægge på slottets tag.

1658 blev Marsvinsholm beslaglagt og overladt til Gustav Stenbock. Men ved at aflægge troskabsed til svenskekongen fik Christian Urne, en dattersøn af Otto Marsvin, lov at få slottet tilbage. Indtil Karl XI ombestemte sig og konfiskerede Marsvinsholm igen. Siden skiftede svenske ejere som von Köningsmarch, Stenbock, Ruuth, Piper og Stiernblad.

Men i dette århundrede kom Marsvinsholm på danske hænder igen. For en kort bemærkning.

Det kan ses som led i en udvikling, som kom i gang kort før første verdenskrig. En gruppe velbeslåede danske erhvervsfolk, som var samlet i muntert lag, erkendte, at der ikke var meget, de rent statsretsligt kunne stille op med tabet af Skåne. Men de kunne jo altid købe det tabte land tilbage i mindre portioner, blev de enige om.

Flere lod handling følge på ord.

Den navnkundige geheimekonferensråd G.A. Hagemann (1842-1916) købte således Bjersøholm nord for Ysted, og det gik i arv til hans søn, hofjægermester G.A. Hagemann – de forbogstaver har ældste søn altid i den familie.

Det er fristende at dvæle en stund ved Bjersøholms og dens tidligere ejeres historie, fordi den fortæller, hvor tæt indvævet godsbesiddelse i Jylland og på øerne var med godsbesiddelse i Skåne. Desuden er der både kriminalhistoriske gys og løssluppen erotik til at krydre dette skånske slots alt andet end tørre historie.

Bjersøholm findes i de ældste akter fra 1300-tallet omtalt som Byerghusaholm eller Byerghusaegaarth. Holger Gregersen Krognos solgte i 1363 gården til unionsdronningen Margrethe. Siden finder man blandt ejerne navne som Erik Nielsen Rotfeld, der var høvedsmand på Aalborghus, og Erik Eriksen Lykke, der var lensmand på Riberhus og har efterladt sine initialer i en bænk i Bjersø kirke.

Bjørn Kaas, der var rigsråd og lensmand på Malmøhus, ligger begravet i Højslev i Jylland, fordi han ved sin død i 1581 var høvedsmand på Bygholm slot ved Horsens. Ifølge en gravplade skulle hans hustru Christense Nielsdatter til Bersholm ligge ved hans side, men hun døde først i 1601 og blev begravet i Bjersø kirke.

Bjørn Kaas' ældste søn døde allerede i 1597, og i 1603 blev hans enke, Birgitte Rosenkrantz, henrettet for at have begået blodskam med sin mands fætter – hvad der i en senere tid hverken ville have været synd eller skam. En tante blev gift med Albert Skeel til Jungetgård, og hun blev halshugget i 1609 i Horsens for to mord plus brud på tingfreden.

Bjersøholm overgik til Kirsten Bjørnsdatter Kaas, som blev gift med Ove Ovesen Urup til Ovesholm. Om ham hedder det i et skriftligt eftermæle, at han var ivrig i sengen, men ikke i kirken.

I årene op til katastrofen i 1658 havde Tage Ottosen Thott, som også ejede Næs, Eriksholm og en række andre godser, giftet sig til Bjersøholm tillige. Han ofrede en del på at give sine sønner en dyr uddannelse i udlandet. Den ældste, Anders Thott, arving til Bjersøholm, blev dræbt ved en duel i Siena, mens han læste ved universitetet i Padua. Hans bror Ove Thott, som havde studeret i Frankrig, var en af de få danske adelsmænd, som indlagde sig hæder efter Roskildefreden. Han var som oberst i den danske hær en fremtrædende skikkelse i Malmø-sammensværgelsen i 1658. Han slap fra det med livet, men mistede Bjersøholm.

I den svenske tid gik slottet først i arv i adelsslægter og siden blandt rige købmænd, til G.A. Hagemann i 1911 holdt sit indtog som første danske ejer efter 250 år.

Et medlem af slægten Hagemann, der har rod i Holsten, havde før boet i Skåne. En fætter til G.A. Hagemanns far, godsejer Moritz Hagemann, købte i 1872 en større landejendom i Østenå mellem Osby og Broby.

Han blev stedt til hvile i en gravhøj på sin egen jord, og på en støbejernsplade kan man læse:

»Brukspatron Etatsrådet Moritz Hagemann, Riddare af Dannebrog, Født 3. marts 1810 i Holstein, Død på Östanå bruk den 10. marts 1884 som Slesvigsk godsegare, 4 Danske Kongers tro

undersåt valgte dette siste hvilested efter Prager freden af den 23. Aug. 1866 for at blive fri for Preussisk Regemente.«

Livsfarlig kunst

Bjersøholm er i virkeligheden to slotte. Det ene et vidunderligt renaissanceslot med skulpturer og relieffer, det andet en hovedbygning af nyere dato. Men også i dette århundrede er der fra dansk side bidraget rundhåndet til Skånes skatkammer af kulturværdier.

I en rummelig rotunde af et trappetårn med 15 meter op til en ovenlys-kuppel bekostede G.A. Hagemann i begyndelsen af 1930'rne nogle prægtige dekorationer, som maleren William Scharff udførte med motiver hentet i lokale sagn. Legenden fortæller, at en borgfrue hentede sten fra kirken til sit slot, men hvad hun rev ned om dagen, blev bygget op igen om natten.

Bjergsøholm havde en bevæget historie i dansketiden og kom på danske hænder på ny i dette århundrede takket være slægten G.A. Hagemann.

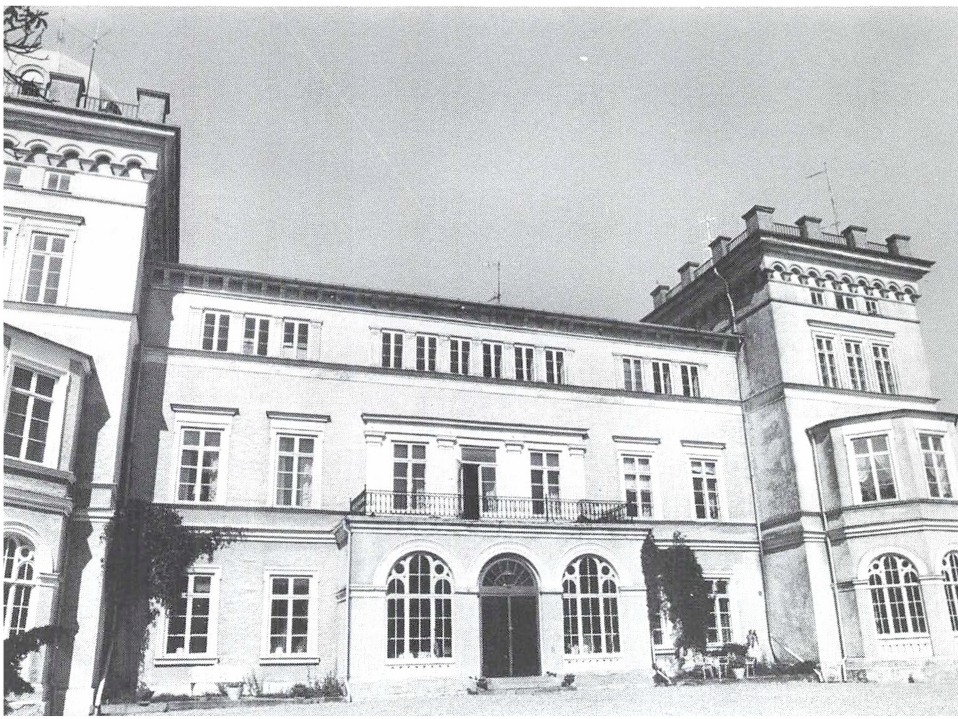

Da hun bestak bønder til at rive hele kirken ned på en gang, ramte himlens vrede hende i form af et lyn.

Scharff var ved at sætte livet til på opgaven, fordi han blev forgiftet af det klister, der blev brugt til at overføre lærredsmalerierne til rotundens vægge. G. A. Hagemann fik også bygget et transformatortårn i gammel stil, som samlede slottet til et hele.

Efter faderens ønske brugte G.A. Hagemann slottet som samlingssted for den talstærke slægt. Han var gift med en moster til forfatteren og vin-eksperten Henning O'Strit, der i dag bor i Provence. Han mindes med glæde over 50 ferieophold på Bjersøholm, hvor han var som en søn af huset.

Som 17-årig gymnasiast i Ysted oplevede han at få betroet godsets nøgler og drift i et halvt år, mens Hagemann tog på udflugt til Indien i Lincoln med privatchauffør. Men i 1965 gled slottet ud af dansk eje, fordi den sidste Hagemann ikke kunne enes med fire arvinger om en overdragelse.

For andre rigmænd end konferensråd G.A. Hagemann gik der alvor i det, der begyndte som en spøg. På et tidspunkt sad tilbagevendte danske slotsejere med skøde på tilsammen 30.000 tønder land skånsk jord.

Også Marsvinsholm kom igen på danske hænder. I 1938 blev Anne Marie Wendelboe ejer, og efter hende overtog sønnen, fabrikant Erik Wendelboe-Larsen slottet. På et tidspunkt opgav han at holde skansen. I den snart forgudede, snart forkætrede Olof Palmes regeringstid fandt den danske slotsejer ligesom forfatterinden Astrid Lindgren og filminstruktøren Ingmar Bergman, at det kan være udmærket at betale skat op til en vis grænse. Men når denne grænse overskrider 100 procent, begynder det at blive problematisk.

Men Wendelboe-Larsen blev siddende sålænge på Marsvinsholm, at slottet blev barndomshjem for datteren Nina, der senere indlagde sig sin egen berømmelse i internationalt society ved at gifte sig med Monaco-prinsessen Carolines eks-mand Philippe Junot. Hun mindes fra sin skånske barndom, hvordan forældrene altid var glade for at tage mod bilister med DK-nummerplader og mod skånske turister. Meget gladere end for at få besøg af »dem nordfra«. Ingen opførte sig så rædselsfuldt i Skåne som besøgende fra Stockholm.

Når der var børnefødselsdag på Marsvinsholm, kom der danske flag på bordet. Hvis Nina og hendes bror Ulrik ville drille moderen, smuglede de et svensk flag med i pynten. Det blev fjernet hurtigere end lyden.

Vejrprofet på ferie

Men Dannebrog måtte forblive indendørs på Marsvinsholm, og når socialdemokratiske regeringer brugte skattevåbnet, tabte Wendelboe-Larsen og andre danskere lysten til at fortsætte kampen. Gennem opkøb af slotte bliver det vanskeligt at generhverve Skåne fra så barsk en modstander som den skattetunge svenske velfærdsstat. Men ejendomskøb i det gamle land kan naturligvis ske på et mere beskedent niveau. Mange danske har sikret sig skøde på fast ejendom i Skåne i de senere år, og mange flere vil formentlig gøre det, når Øresundsbroen letter adgangen.

Guitaristen Ulrik Neumann og hans familie har i mange år holdt til ved Falsterbo. Fjernsynets charmerende vejrmagister Henrik Voldborg har ødegård ved søen Immelen på grænsen til Blekinge. At det er et naturskønt område står fast, men om Voldborg også garanterer solsikre ferier i det nordøstligste Skåne er måske mere usikkert. Sangerinden Lisa Linn, der også lægger stemme til indsmigrende causerier i Danmarks Radio, har købt sig et feriehus i Brandevig ved den ikke særlig salte Østersø. Hun forsyner tilmed fiskerlejet med små håndmalede turistsouvenirs.

For det store hartkorns vedkommende har det ikke skadet det gamle land, at en del kapitalstærke danskere vendte tilbage. De investerede kraftigt i forbedringer af landbrug og skovdrift, da de først var blevet overbevist om, at Skåne ikke er noget, man bare spøger med.

Men tager man på rundtur til skånske slotte og herregårde, skal man ikke regne med at blive modtaget på dansk alle steder. Nogle steder skal man regne med ikke at blive modtaget overhovedet. Slottenes private ejere ønsker langtfra altid at være til rådighed som turistattraktioner. Men mange slotte fra dansketiden er tilgængelige, og her er en guide til nogle af de monumentale minder om vor nok så storstilede fortid. Den

faste Øresundsforbindelse er den selvskrevne indfaldsport og dermed kommer vi først til Malmø. Eller Skvalperup, som det oprindelige fiskerleje hed. Det lå nøjagtig der, hvor flyvebådene fra København i dag lægger til, og Malmøboerne kan være taknemlige for, at det ikke var det navn, der blev bevaret.

Vi fik en mumie

Malmøhus slot stammer i sine oprindelige dele fra Erik af Pommern, som også gav Malmø den kronede grif som byvåben. De mure, som står tilbage fra det oprindelige slot, har hvide kalkstensstriber mellem murstenene ligesom så mange sjællandske kirker. Christian III forstærkede fæstningen, da han med stort besvær havde fået nedkæmpet Malmøs seje kamp for at få den landflygtige Christian II tilbage.

I Malmø skal man være varsom med over for historiekyndige at lufte det svenske smædenavn Christian Tyran. I Skåne hed han Christian den Gode. Det stockholmske blodbad trak intet fra i kongens karakterbog. Det gik ud over adelige og gejstlige. Kongen var borgernes og bøndernes ven og velgører, og i deres rækker tyndede Christian III ganske anderledes brutalt ud under Grevens fejde.

Men historien har sjældent beskæftiget sig med blodbad på småkårsfolk, så den tredje Christian slap for tilnavn af tyran. Det ville sønnen Frederik II ellers gerne have skrevet under på som fuldt berettiget. Han blev strengt opdraget.

Men i 1554-59 slap han hjemmefra, da han blev sat i lære som statholder i Skåne, og han holdt de første af mange efterfølgende basseraller på Malmøhus.

Maria Stuarts tredje mand, jarlen af Bothwell, sad fanget her i fem år, før han blev overført til Dragsholm. En makaber gevinst for dansk turisme. Ellers havde vi ikke bevaret den fornøjelse inden for rigets grænser at vise hans mumie frem. Siden kom der andre fanger, fordi slottet blev gjort til fængsel, og Landskrone blev i stedet midt i 1700-tallet forfremmet til Skånes vigtigste fæstning.

Malmøhus brændte i 1870, men blev genskabt i den gamle stil 1928-32. Der er vand på ny i voldgraven, og dertil kommer, at Malmøhus rummer et righoldigt og velindrettet museum,

hvor minder fra før 1658 ikke er gemt diskret af vejen. De danske konger indtil katastrofeåret hænger også på rad og række i Malmøs rådhus.

I kommandantens hus uden for Malmøhus' voldgrave får man en rimeligt neutral indføring i de skånske kriges forløb. En skat på 2.500 sølvmønter blev fundet i 1888. Den blev gravet ned i 1677 af brygmester Anders Christiansen. Han var en af de danske, der havde svoret svenskekongen loyalitet, og da en dansk hær pludselig stod uden for Malmø, fandt han det klogest at grave sin jordiske formue ned. Ingen ved, hvordan det gik ham, men frygten for dansk gengældelse kunne han have sparet sig. Den danske storm på Malmøhus blev slået tilbage, og i 1953 blev der fundet en massegrav med 70 faldne danskere. Deres skeletter og våben er i dag vidnesbyrd om en beskeden del af de ofre, der er bragt for Skåne.

Kerne-dansk

Landskrone fik sine købstadsrettigheder af Erik af Pommern i 1413, og Christian III udbyggede også her kastellet, eller Citadellet, som man stadig siger, med fire meter tykke mure, bastioner og dobbelte voldgrave. Der er ikke meget, der berettiger Karl XI til at signere værket med sit våbenskjold på en fremtrædende plads på bastionen vendt mod strandpromenaden. Han fik det hele kvit og frit.

Hvad svenskerne har bidraget med i Landskrone er ren vandalisme. I 1747 besluttede den svenske rigsdag at nedrive byens prægtige kirke, som var viet til Johannes Døberen. Den var tiltænkt en fremtid som domkirke af Erik af Pommern, der havde meget store planer med sin by. Landskrone skulle formentlig være intet mindre end Nordens hovedstad. Den fik aldrig vippet København af pinden, og det tjener ikke noget videre formål at bryde hovedet med, hvad det ville have betydet for fredsslutningerne i 1658 og 1660, hvis Landskrone havde været dansk regeringssæde.

Ødelæggelsen af Johannes Døberens kirke var fuldbyrdet i 1788. Den officielle motivering var, at den lå i vejen for fæstningens skudfelt. Hundredvis af gravstene blev slået i stykker og

anvendt til udbygning af fæstningsværkerne. Midt i en fredsperiode.

Hvor mange danskere der har ærgret sig over det, kan man spørge sig om. Der har ganske vist gået færge direkte over fra Tuborg havn en årrække, men de første danske invasionsstyrker i 300 år havde som direkte mål den nærmeste biograf, hvor man spillede »Borte med blæsten«. I en efterkrigstid svag på amerikansk valuta havde skåningene endelig noget at byde på, som de gamle landsmænd savnede.

Kernen i Helsingborg gør selv DSB sig den ulejlighed at stave Kärnan på en af sine færger, så dermed bliver den næsegrus tilsidesættelse af vor ophavsret statsautoriseret på kärnedansk vis.

Det 35 meter høje tårn er næsten kvadratisk og måler kun 15 meter på hver led, selv om det ser større ud. Men tårnet, der svarer til det, som er bevaret ved Korsør, var kun en del af befæstningen. Rundt om tårnet med 4,5 meter tykke mure i jordhøjde var der yderligere to mure.

Karl XI lod efter den skånske krig det meste af fæstningen rive ned lige med undtagelse af tårnet. Så slap vi da for at løbe panden mod murene her og konstatere, som vi gjorde andetsteds, hvor godt de skånske fæstninger var konstrueret.

Man siger endda, at den franske ekspert Sébastien Vauban tog ved lære af dem. Sikkert er det, at Malmøhus aldrig kom til at værne danske interesser, hvorimod vi selv forgæves løb storm mod slottet senere.

Sofiero ved Helsingborg blev bygget i 1865 til den daværende hertug Oscar og blev siden Gustav VI Adolfs sommerslot. Det har ingen særlig interesse fra et dansk synspunkt bortset fra, at dronning Ingrid måske fik sin første interesse for roser i denne park, som nu er åben for offentligheden.

Snaphane-storm

På Knudstorp slot blev Tyge Brahe født i 1546, men det meste af sin ungdom boede han på det østskånske Tosterup, som slægten Brahe også ejede. Knudstorp var allerede over to hundrede år gammelt, da Tyge kom til verden. Senere skulle det blive midtpunkt i snaphanernes frihedskamp, og svenskerne

blev flere gange kastet på porten. Slottet overlevede fejderne, men brændte i 1956, og med branden forsvandt mange af de oprindelige minder.

Det smukke slot Vrams Gunnarstorp i nærheden af landsbyen, som i den danske tid vel har heddet Gundestrup, er oprindelig opført af admiral Jørgen Vind. Det var ham, der stod sammen med kong Christian i røg og damp under søslaget ved Femern 1644. Et par hundrede år senere blev Vrams slot nænsomt restaureret af den danske arkitekt C.F. Zwingman. Parken er seværdig med smukke buksbomhække.

Rosenlund og Rosendal har begge navn efter medlemmer af Rosenkrantz-slægten. Rosenlund blev bygget af Holger Rosenkrantz, men det er ikke hans hovedbygning, man ser i dag. Rosendal blev i 1615 bygget til Anders Steensen Bille, som opkaldte det efter sin trolovede Anne Ottosdatter Rosenkrantz, der tragisk døde dagen før brylluppet.

Når man kører videre mod Hesselholm, kommer man snart til gøngernes land, og det bliver man særlig dramatisk mindet om, når man besøger Hofdal (Hovdala) slot.

Det blev opført i 1300-tallet på en grund syd for Finjesøen, hvor der allerede i et par århundreder havde ligget en borg. Den blev overtaget af rigskansler Eiler Grubbe til Lystrup ved Faxe, og hans søn Sigvard Grubbe arvede den i 1589. Han var kendt som »den lærde Grubbe«, for han talte latin ligeså flydende som dansk. Men han kunne mere end sit fadervor på latin. Han lod bygge en fæstning, der var ligeså stærk som Møllerød, som man finder nord for Finjesøen. Det massive porttårn, som står endnu, er hans værk.

Fæstningen kom snart på prøve. Da den unge hedspore Gustav Adolf i 1612 gjorde sine første praktiske erfaringer på den løbebane, der skulle give ham ry af heltekonge i svenske øjne, sendte han efter at have brændt byen Væ ned til grunden også en afdeling vandaler mod Hofdal. De fik aldrig indtaget borgen, men svenskerne svor bagefter, at de havde kæmpet mod djævelen selv, for deres kugler bed ikke på hverken mure eller mennesker.

Forklaringen var, at de var blevet fuppet af en krigslist. Hofdals kommandant lod sine folk stoppe sække ud med halm, og de blev fordelt bag skydeskårene, så det så ud, som om der var

Porten i det solide fæstningstårn til Hofdal bærer den dag i dag spor efter snaphanernes stormløb mod den forræderiske danske slotsejer.

mange flere forsvarere, end han i virkeligheden rådede over. Sækkene blev stående på deres plads, selv om de blev ramt af kugler, og angriberne flygtede i rædsel.

I august 1678 blev slottet stormet af snaphaner, som havde fået forstærkning af regulære danske tropper, der var på tilbagetog fra Christiansstad. Som led i den brændte jords politik var det besluttet, at såvel Hofdal som Møllerød skulle lægges øde. Hofdals ejer, Jens Mikkelsen, søn af den hæderlige foged Mikkel Sørensen fra Aalborg, havde forsøgt at bære kappen på begge skuldre. Han havde ansøgt Christian V om en »salvegarde« og underskrevet sig »allerunderdanigste tropligtige undersåt«. Men han havde også erklæret Karl XI troskab og var til gengæld blevet adlet under navnet Ehrenborg.

Hvor meget ære han indlagde sig på sin borg, kunne snaphanerne nok sætte spørgsmålstegn ved. De var dødtrætte af at have ham som en fjendtlig udkigspost bag deres linier. Så de løb med fryd storm på Hofdal, og de gjorde det grundigt. Den dag i dag kan man i Hovdalas svære egetræsport se kuglehuller og øksehug fra stormangrebet. Porten og tårnet holdt stand, men angriberne nåede over voldgravene og brændte og raserede alt andet. Jens Mikkelsen overlevede og i Brøndsted (Brönnestad) kirke finder man hans sarkofag. Overløberens adelspatent opbevares respektfuldt af efterfølgende Ehrenborg'ere på Hovdala.

På Møllerød kom Christian IV meget. Han havde overdraget slotsfruen Beate Huitfeldt, som ejede Møllerød 1586-1626, at opdrage flere af sine børn, og mens han anlagde Christiansstad som fæstningsby, slog han sig ned på Møllerød.

Det var også her, han nød hvedebrødsdage med Kirsten Munk, da han i december 1615 giftede sig med hende til venstre hånd. Efter 1658 blev Møllerød svensk krongods, og det har det været siden.

Forpagter Frederik

Bækkeskov (Bäckeskog) nordøst for Christiansstad var præmonstratenser-kloster indtil 1537. Klostret hørte under Børglum, og her blev der udstedt kortfristede afladsbreve, som gav

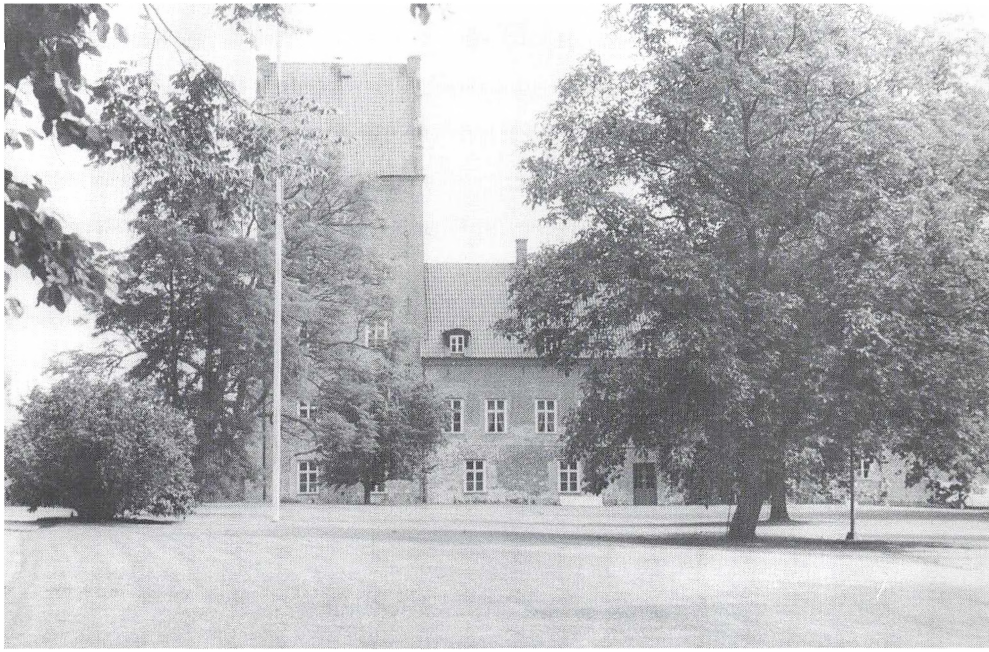

I slotsparken til Bækkeskov forlovede kronprins Frederik (VIII) sig med prinsesse Lovisa og blev til tak udnævnt til forpagter, men posten er ikke gået i arv, så dronning Margrethe i det mindste kunne have fået denne skønne plet af Skåne at råde over.

vendelboerne syndsforladelse i 40 dage. Indtægterne gik til byggeri på Bækkeskov.

Munkene levede af vinbjergsnegle, som de selv indførte, og som man stadig finder mange af på egnen. Desuden fiskede de gennem et hul i deres køkkengulv ned til en kanal mellem søerne. Det illustreres på et maleri i en af slottets sale.

Efter reformationen overgik Bækkeskov til staten, og Gert Ulfstand fik det i forlening mod at forsørge munkene resten af deres dage. 1584 kom slottet i slægten Ramels eje, og de store bygninger, vi ser i dag, opførtes af Henrik Ramel den ældre og Henrik Ramel den yngre, far og søn. 1680 konfiskerede Karl XI råt og brutalt Bækkeskov, fordi ejeren Ove Ramel var og forblev dansksindet.

I Karl XVs tid blev Bækkeskov hjemsted for et overordentlig

løssluppent og muntert hofliv, og lidt overraskende fik den danske kronprins Frederik, den senere Frederik VIII, derefter slottet i forpagtning. Men det hang sammen med, at han under et lindetræ i parken forlovede sig ved at sætte ring på fingeren af Karl XVs datter, prinsesse Lovisa. Dronning Margrethe har ikke fået forpagtningen i arv fra sin oldefar. I dag er der indrettet hotel, og det er et yndet sted for unge par at opleve bryllupsnatten.

Herregårdene Vandås og Haneskov på hver sin side af Almåen dannede forsvar mod indfaldsvejen fra Sverige til det østlige Skåne. Det nuværende Vandås er opført af Sten Bille i 1566. Men forinden lå der et herresæde fra 1400-tallet, som blev ejet af Niels Brahe i 1511-25. I modsætning til så mange andre adelsmænd i Skåne tog han parti for den afsatte Christian II imod Frederik I. Han allierede sig med den fordrevne konges trofaste væbner Søren Norby og hjalp med at bevæbne Gønge-bønderne. Da disse brændte adelens gårde af, blev der gjort tre undtagelser, Glimmingehus, Hækkebjerg og Vandås.

Da Sten Bille arvede Vandås, tjente han i Syvårskrigen først som Gøngehøvding og siden i rytteriet. Svenskerne under Jacob Hestesko plyndrede og brændte Vandås, så efter krigen lod Bille den bygning opføre, som vi kan glædes over i dag med fire længer og voldgrav omkring. Vanås, som den nu staves, er blevet hjemsted for udstilling af moderne skulpturer.

Herlovianernes udgravning

Haneskov, også ved Helgeåen, fik sit navn, efter at den første gård, som lå på en ø i åen, brændte i 1300-tallet. Under branden fløj en hane op fra flammerne, og ejeren, Peder Aagesen, besluttede at nyopføre sit slot på det sted, hvor hanen galende slog sig ned i en skov.

I mange år lå ruinerne af borgen Lilløe gemt under grus og jord og væltede træer på sin ø i Helgeå, indtil gamle elever fra Herlufsholm gravede dem fri i 1938-39. Det var en passende opgave, de påtog sig, for i den borg fødtes i 1516 stifteren af deres skole, rigsadmiral Herluf Trolle.

Borgen opførtes ca. 1450 af Axel Pedersen Thott, far til de ni Axel-sønner, som alle kom til at spille en fremtrædende rolle i

nordisk politik. Under et møde i Halmstad i 1450, hvor 12 danske og 12 svenske stormænd prøvede at redde Kalmarunionen, sad Åge Axelsen på den danske side og Erik Axelsen på den svenske side af forhandlingsbordet.

Det var typisk for den holdning, de havde arvet efter faderen. Han købte sig besiddelser både på den danske og den svenske side af rigsgrænsen. En tredje søn, Iver Axelsen Thott, arvede Lilløehus og styrede herfra sine mange interesser i fast ejendom i Østskåne. Efter hans død 1487 overgik Lilløehus til slægten Trolle, som i 1571 blev afløst af slægten Hvitfeldt.

Den berømte historiker Arild Hvitfeldt var blandt ejerne i denne families tid på Lilløe.

1658 lod Karl X Gustav borgen nedbrænde, og da Karl XI åbenbart ikke var fuldt tilfreds med faderens indsats, raserede han resterne og brugte murstenene til befæstningsværker i Christiansstad. Men han fik ikke rykket fundamenterne op med rode, så blandt grundmurenes rester kan man mindes nogle af Danmarkshistoriens største navne.

Troldens tudehorn

Trolle-Lyngby kan føre sin oprindelse tilbage til tidlig dansk middelalder, men er blevet ombygget tre gange. Første gang i begyndelsen af 1600-tallet. Selve slottet er ikke åbent for besøgende, men i sommertiden får man lov til i et udstillingsvindue at se på »Ljungbys horn och pipa«, og så kan ingen da forhindre, at man benytter lejligheden til hastigt at se sig om i slotsgården.

Sagnet, et typisk vandresagn, fortæller, at fru Sidsel Ulfstand sendte en tjenestekarl af sted julenat til Maglestenen, som ligger på slottets 11.500 hektar land. Det skulle være julenat, for da hæver stenen sig nemlig på gloende pæle, og tjenestekarlen fik også kontakt med trolden, som bor under stenen og fik et drikkehorn og et tudehorn i gave. Han fik også det varsel, at slottet ikke skulle forblive i slægten Ulfstands eje.

I dag er slægten Trolle-Wachtmeister rykket ind efter at have udskiftet det oprindelige navn Trolleborg med Trolle-Lyngby, og den værner ligesom forgængerne om de sære udstillings-

genstande. For hvis hornene fjernes fra slottet, vil det ifølge et andet af troldens varsler blive ramt af alverdens ulykker.

Ben i halsen

Vidskøvle mellem Dejbjerg (Degeberga) og Åhus blev bygget af Jens Brahe og Anna Bille i 1553, og det er sluppet i ret god behold gennem krige, besættelser, nationale ejerskifter og arkitekters fingerkløen efter at sætte sig monumenter ved at lave om på andres.

Det ene tårn mistede sit spir ved en brand i forrige århundrede, og tabet blev erstattet med forlorne skydeskår, men det andet tårn er fortsat kronet med et af de få renaissancespir, der er tilbage i Skåne. Vidskøvle har en velfriseret park, landsby og kirke, og i kirken kan man hilse ærbødigt på et par Braher i

I den skønne herregård Vidskøvles kirke blev præsten ved at tale dansk, efter at det var forbudt — senere måtte enken efter den første svenske ejer stille 200 skånske ryttere, som alle blev ofre for Karl XIIs tåbeligheder i Rusland.

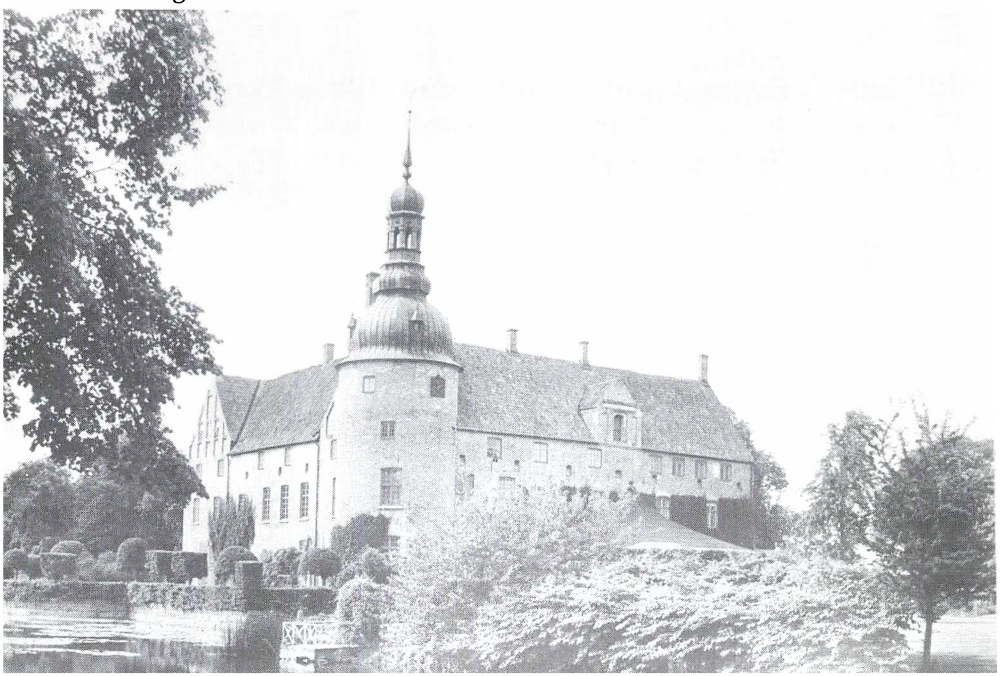

jernbeslåede læderkister og opmuntres af et vidnesbyrd om, at ikke alle præster opgav ævred ligeså hurtigt og beredvilligt som biskop Peder Vinstrup.

Provst Christen Larsen Klim, født i Thisted og sognepæst i Vidskøvle i 33 år, får på en stentavle »et velfortient æresminde« af sin efterfølger Hans Jacobsen. Det interessante er, at tavlen er sat op i 1688, og at den er på dansk – fem år efter at svensk sprog var påbudt ved lov. Så Hans Jacobsen fortjener sit eget æresminde som en præst, der talte dansk og vedblev at tale dansk.

I dagens idyl, når blomsterne står i flor i Vidskøvles park, er det svært at forestille sig de dystre tragedier, der fulgte, da Bille'r, Brahe'r og Thott'er var fordrevet. Kjell Christopher Barnekow, som blev indsat som slotsherre af Karl XII, faldt i den krigeriske konges tjeneste i 1700, og enken Margareta passede derefter driften af Vidskøvle i hele 53 år. Hun overtog også forpligtelsen til at stille 200 udrustede dragoner, og ikke én af dem kom levende tilbage til Skåne efter nedslagtningerne ved Poltava.

Gersnæs (Gärsnäs) er der for så vidt ingen grund til at dvæle længe ved, omend det første slot på stedet er fra 1300-tallet. Men her boede en Göran Adlersten, som efter freden i Lund i 1679 fik til opgave at forestå Skånes forsvenskning. Altså et usaligt modstykke til Ernst von Köller, den preussiske overpræsident, der søgte at knægte danskheden i Slesvig. Hr. Adlersten gik det værre. Han fik et ben galt i halsen, mens han sad på sit slot og spiste kalvesteg. For at få det løs prøvede han at stå på hænder, men havde for få armkræfter, så han faldt ned og brækkede halsen. Man kunne fristes til at tro, at dansktro skåninge kendte kunsten at mane.

Det faste stenhus

Alene på grund af Glimmingehus er tabet af Skåne ikke til at bære. Vi kan søge trøst i, at Spøttrup i Salling er opført som en lignende borg i et tilsvarende terræn, og at Rygård på Fyn har lidt af den samme stil i sin hovedfløj. Men grevefejde og svenskekrige har udslettet det meste af, hvad vi havde af middelalderlig borgarkitektur inden for Danmarks bevarede grænser.

Glimmingehus er velbevaret, og der er i århundredernes løb næsten ikke pillet ved den borg, som Jens Holgersen Ulfstand besluttede at bygge sig, mens han sad som statholder på Gotland. Vi ved præcist på dato, hvornår han gik i gang med byggeriet. Det står på en tavle i Valby kirke: »Anno 1499 den 1. may lagde Iens Holger Ulfstand, ridder rigzadmiral lehnsmand paa Gulland, Glimminge faste steenhuus grund, døde anno 1523 jorded her med sin anden frve Margareta Trolle, og hafver welbaarne Mons Rosenkrantz bekosted denne steen til en ihukommelse anno 1651.« Det var godt, velbårne Mons Rosenkrantz nåede at hugge slottets dåbsattest i uforgængelig sten, inden det nationale ejerskifte fandt sted syv år senere. Det må godt huskes til sene tider, hvilken kultur Glimminge faste stenhus er udsprunget af. Det må også gerne huskes, hvor nær verden var ved at miste denne perle.

Glimmingehus er et evigt minde om dansk bygningskunst i middelalderen, at Karl XI beordrede borgen nedrevet er vidnesbyrd om et andet kultursyn.

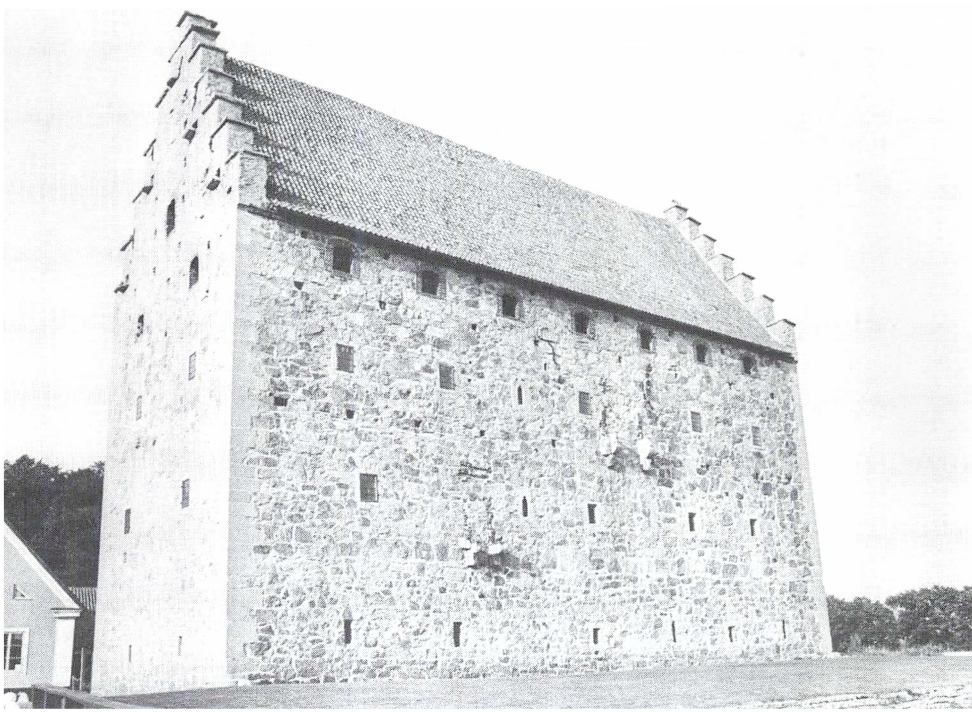

Under Skånske Krig befalede Karl XI i 1676, at borgen skulle rives ned. Han var bange for, at den skulle falde i danske hænder igen. En arbejdsstyrke på tyve mand skulle til at gå i gang med nedrivningen, men inden de havde nået at bore sprængstof ind i de 2,5 meter tykke mure, løb en dansk flåde ind i Ysteds havn. Så luskede de kongelige hærværksmænd af med halen mellem benene.

En vinduesniche er værd at betragte i et af de kolde stenrum, som ikke kan have budt på mange andre behageligheder end lige netop tanken om, at man kunne holde sig fjender fra livet. Her sidder en ottekantet plade med en yngling i rustning, som frembærer bygherren Jens Holger Ulfstands våbenskjolde. Indskriften langs randen af pladen, som formentlig har været et havebord, siger: »Jak ar en kempe stark och stoor fra gulland jak til schone for«.

Man skal ikke lade sig forlede af nutidens »jag« og »jeg« til at begynde at fundere over, om svensk allerede var slået igennem i Skåne, da Ulfstand sad på Glimmingehus. Det er den gotlandske dialekt, der smitter af. Fra Gotland har skaberen af Glimminge faste stenhus også medbragt en gedigen turistsouvenir. Til brug som dørkarm har han taget en hel kirkeportal med sig fra øen.

Den sidste danske ejer af Glimmingehus har i Valby kirke efterladt sig et vidnesbyrd om, at der var dem, der holdt ved dansk sprog endnu længere end pastor Hans Jacobsen i Vidskøvle. På kirkens dåbsfad står, at Holger Rosenkrantz og frue »gifved dette til Valbye kirche funt den 1. april anno 1696.« 17 år efter den tabte revanchekrig, 13 år efter sproglovene, der forbød dansk, blev denne inskription alligevel ciseleret ud i karsk middelalder-dansk.

Det nærliggende Bollerup stenhus minder en del om Glimmingehus, og Jens Holger Ulfstands halvbror byggede en noget lignende fæstning i Ørup. Bollerup blev brændt, da Søren Norby rejste skånske bønder til opstand, men det blev genopbygget. Desværre for at få lov at forfalde efter Roskildefreden. En opgangstid begyndte, da Karl XIV Johan købte slottet i 1818. Den første Bernadotte, Napoleons marskal, mente at kunne tilføre stedet lidt af den franske storhed, han var rejst fra. I dag er Bollerup landbrugsskole.

Tosterup slot er opført på ruinerne af et ældre slot, som dronning Margrethe kondemnerede. De nuværende bygninger har forskellige aldre. Sydfløjen er fra begyndelsen af 1500-tallet, det kvadratiske tårn fra slutningen af samme århundrede.

I tre århundreder tilhørte slottet den skånske slægt Brahe, og det var her, Tyge Brahe boede det meste af sin barndom hos sin onkel, den barnløse admiral Jørgen Brahe. Tyge var søn af Otte Brahe på Knudstrup, som senere arvede Tosterup. Det var fra Tosterups høje tårn, Tyge Brahe så den Stella Nova, som vakte hans interesse for stjernehimlens mysterier.

Efter at den sidste ejer af Braheslægten var død, blev Tosterup i 1640 købt af rigsråd Otte Tygesen Thott på Malmøhus. Efter hans død i 1656 overgik gården til svigersønnen Jørgen Iversen Krabbe, og det var ham, der efter Roskildefreden sad i den udsatte position som ejer til såvel Krageholm som Beldringe og Tosterup. Han indlod sig på den balanceakt, som førte til, at han så ynkeligt blev henrettet på torvet i Malmø.

Krageholm finder man i et kuperet landskab nord for Ysted.

Det er fra 1200-tallet, men ombygget til ukendelighed, for dele af det oprindelige slot blev brændt ned ved samme sørgelige lejlighed i 1679, fordi det ikke skulle overleve den henrettede ejermand.

Disney-fantasier

Ellinge slot i nærheden af Esløv er et af Skånes ældste herresæder. I 1200-tallet ejedes det af ærkebiskop Jacob Erlandsens to indflydelsesrige brødre Johannes og Niels Erlandsen. I 1500-tallet, da ejerne var slægten Sparre, var Ellinge en firfløjet borg på en ø med gravede kanaler rundt om. Ved en ombygning i 1735 fik en enkelt af længerne lov at indgå som hovedbygning i det nuværende slot, og i 1854 kom der en fløj til med ægte, imitere-

Fra Tosterups tårn så Tyge Brahe sin nye stjerne og for sine forsøg på at bevare det skønne slot blev Jørgen Krabbe henrettet på Malmøs torv af svenskekongen, der havde brug for Tosterup som gave til en debitor.

de renaissancegavle. Dem kan man prøve at holde ude af synsfeltet, men let er det ikke.

Men man skal være varsom, når man vrænger på næsen af, hvad der er sket af forandringer med skånske herregårde siden afståelsen. Øvedskloster ved Vombsøen blev opført 1765-76 af den franskinspirerede arkitekt Carl Hårleman, og det er en perle af gustaviansk byggekunst. Og når det kommer til restaureringer, var der andre end Helgo Zettervall på færde.

Trolleholm ved Lund, som i middelalderen hed Katsnap og blev til Eriksholm, da rigsråd Tage Ottosen Thott nyopførte det, brændte under den skånske krig, men blev genopført. I 1887-89 blev den gamle slotsbygning erstattet med det nuværende ustyrligt romantiske torneroseslot i røde mursten, som ligner fuldbyrdelsen af Walt Disneys feberhedeste fantasier. Den massakre på et skånsk fortidsminde stod den danske arkitekt Ferdinand Meldahl for.

Trollenæs få kilometer fra Esløv er, som vi ser det i dag, fra 1559, og slottet har gennem tiderne kun været ejet af familierne Thott og Trolle. Det oprindelig navn Næs blev til Trollenæs, da Frederik Trolle fik stiftet den servitut, at en slotsejer aldrig måtte gifte sig med en borgerlig. Et slotsspøgelse, som holder til i troldehøjen i slotsparken, er ikke tinglyst, men livskraftigt endda, hævdes det.

Svaneholm slot ved Skurup blev opført omkring 1530 af rigsråd Mauritz Jepsen Sparre til afløsning af en nedrevet middelalderborg. Fra starten bestod slottet af fire harmoniske fløje, der hver havde tre etager. Men en svensk ejer skulle siden absolut have noget, der kunne stå mål med Stockholms slot. Det blev en styg kulisse med fladt tag, og som kulisse fungerer Svaneholm som ramme om sommerfester.

Herregården Tomarp eller rettere Tommerup bærer stadig over porten i vestfløjen Ove Gjedde og hans hustru Dorte Urnes våbenskjolde. Man kan endnu skelne gedden i våbnet. Det var Ove Gjedde, som Christian IV sendte til Indien for at oprette handelsstationer. Resultatet blev fæstningen og faktoriet i Trankebar.

Rakker-parrets slotte

Bosøkloster ved Ringsøerne nævnes første gang i en bulletin fra pave Lucius i 1181. De nonner fra Benedictiner-ordenen, som valgte at slå sig ned her mellem de to søer, havde sans for naturværdier. Man skal til Tystrup-Bavelse for at finde noget lignende.

Efter reformationen overgik klostret til familien Ulfstand, og det skete der ikke noget ved, før arkitekt Helgo Zettervall også kom her og fjernede de fleste spor af middelalder. Den nuværende greve holder elskværdigt slottet åbent.

Blandt de mere navnkundige, som har holdt hof på Bosøkloster, er Leonora Christina. Gemalen Corfitz Ulfeldt tog sig betalt for sit grove landsforræderi med adskillige godbidder, også Bosø-residensen. Torup slot sydøst for Malmø havde han overtaget allerede i 1647 efter slægten Ulfstand, så han var fuldt fortrolig med det Skåne, han så kraftigt anbefalede Karl Gustav at gøre krav på. Langeland, som den danske konge ydmygede sig til at prøve at købe hans tjenester med under fredsforhandlingerne, havde ikke samme interesse.

Ulfeldt nåede bittert at fortryde sine handlinger. Han røg hurtigt i klammeri med de svenske embedsmænd, der blev sat til at styre Skåne. Deres stive facon var svær at snuppe. Så dansk var han trods alt. Så han blev fradømt liv og gods også af den nation, han i egen egoistiske interesse havde ydet sine rakkertjenester, og han måtte strejfe fredløs omkring i Europa, til feber fik bugt med ham i en båd på Rhinen i 1664.

Leonora Christine har med sit jammersminde efterladt sig et forsvarsskrift i særklasse, men man skal ikke lade sig narre til at tro, at hun ikke fuldt og helt var sin mands medsammensvorne. Hun var både snu og beregnende, hensynsløs og selvoptaget. På Torup slot bagte ægtefællerne de sidste af de rævekager, som førte til deres egen undergang. Dermed har det mørke slot i den lyse park fået sin plads i Danmarkshistorien.

I det sydvestlige Skåne kan en herregårds-entusiast få ekstra travlt. Ved Barsebæk finder man ikke blot et atomkraftværk og en jættestue af format, men også et imponerende herresæde, der gjorde sig gældende fra 1300-tallet som et fæstningsværk. Borgeby var Lund-ærkebispens borg, og den betød meget for egnens udvikling før reformationen. Borgeby blev ødelagt un-

Bosøkloster vidner om nonners sans for naturværdier og om, hvor godt Corfitz Ulfeldt tog sig betalt for sit landsforræderi.

der et af Karl Knutssons hærgende indfald som så mange andre slotte i Skåne.

Svenstorp er fra 1500-tallet, og portalen er hugget af Daniel Tommesen, som også er mester for prædikestolen i St. Petri kirke i Malmø.

Skabersø med aner fra 1300-tallet ligger sydøst for Malmø, og det kom til den bjergsomme slægt Ulfstand gennem ægteskab. Herfra ledede Holger Gregersen Ulfstand i 1523 adelens kamp for Frederik I mod Malmø, som holdt trofast ved den styrtede kong Christian II. Malmøborgerne angreb Skabersø og plyndrede og brændte gården. Det er især slottets historie, som er interessant for os, for Skabersø af i dag stammer fra 1761, og haven er et rent fransk udstyrsnummer med klippede hække og træer. Viderup slot opførtes i begyndelsen af 1600-tallet af

Anna Brahe. I 1818 blev slottet udstyret med en tredje etage, men efter en brand i 1925 blev det genskabt i sin ældre skikkelse.

Klågerup, som lagde navn til blodbadet i 1811, er fra 1100-tallet. I den danske tid ejedes herresædet af slægten Sparre, og ejendommen blev sendt ind i landflygtigheden med et stort bindingsværkshus. I 1730 ødelagde Arvid Trolle en del, og i 1850'erne blev resten forvandlet til et fransk Bourgogne-slot efter tegninger af, nå, De har gættet det, Helgo Zettervall.

Det havde unægtelig nok været bedre både for de massakrerede Klågerup-bønder og for det dansk-norske rige som helhed, hvis den augustenborgske prins Kristian August, som var blevet valgt til svensk kronprins i 1809 under navnet Karl August, også var blevet konge. Men han døde af et slagtilfælde under en troppeparade på Kvidinge hede den 28. maj 1810, hvad et meget germansk mindesmærke vidner om, og så var vejen banet for Bernadotterne.

Hækkebjerg (Häckeberga) var en renæssanceborg, som Holger Gregersen Ulfstand havde opført i 1530'rne. Niels Davidsen Hæk blev ført til København og halshugget i 1524, fordi han havde kæmpet for Christian II. Hack Ulfstand, ejer 1524-94, slog som hærfører svenskerne to gange i Syvårskrigen. Slottet blev ødelagt af den danske hær i 1678. Det genopstod som fugl Fønix af asken og overlevede mange ombygninger lige til 1873. Da lod ejeren slottet sprænge bort med dynamit og byggede det slot, vi ser i dag. Efter tegninger af Helgo Zettervall. Det er dybt beklageligt, som den mand var produktiv.

Dybæk er det sydligste slot i Skåne. Det ligger mellem Trelleborg og Ysted, omgivet af voldgrave, og historien kan som vanlig i Skåne skrives med først danske, siden svenske ejernavne. Først Bille og Marsvin, siden Gyllenkrok og Ehrensparre.

Det er mange gange svært at sige, hvor grænsen går mellem et slot og en herregård, som det igen kan være svært at trække skellet mellem en herregård og en større proprietærgård. Derfor kan der være en del diskussion om, hvormange slotte der er i Skåne. Nogle trækker grænsen ved tallet 240.

Hvad der ikke kan være diskussion om, er at Skåne var rigere udstyret med slotte – og herregårde – end det øvrige Danmark. Og også langt rigere end det Sverige, der tilegnede

sig rigdommene. Jylland er på 29.766 kvadratmeter og Skåne på 10.908 kvadratmeter. Hvis antallet af slotte skulle være ligefremt proportionalt, skulle Jylland have 6-700 slotte. Det er jo ikke tilfældet.

8. KAPITEL

Hvornår leveres tyvekosterne tilbage?

Kriminalkommissær i Christiansstad har opklaret alle den svenske nations forbrydelser, men hans rapport kan ikke svare på, hvordan Danmark kunne feste for Jyske Lov uden at nævne, at det ældste eksemplar findes i Sverige som »krigsbytte«, hvorfor Island undlader at udbede sig de håndskrifter, som findes som hælergods i Stockholm, og hvorfor vi selv er tvunget til at købe vore ejendele tilbage i dyre domme.

Kriminalkommissær Uno Röndahl, der i mange år var chef for kriminalpolitiet i Christiansstad, har en glubende interesse for historie. Hans faglige talenter som politimand og hans fritidsinteresse har i forening sat ham på sporet af en utrolig række berigelsesforbrydelser.

Uno Röndahl nåede i alle enkeltheder at opklare disse forbrydelser, før han gik på pension og bosatte sig i det idylliske Næsum. Han har klart udpeget den skyldige. Det skete allerede i 1981 i en bog ved navn »Skåneland utan förskoning«.

Han havde allerede dengang ikke noget håb om at få forbryderen straffet. Og endnu værre. Der er i de forløbne år intet sket i retning af at få tyvekosterne leveret tilbage til de rette ejere.

Det forholder sig sådan, at Sverige i 1658-60 ikke blot stjal Skåne, Halland og Blekinge. Den svenske stat, det svenske kongepar, den svenske hær og svenske privatpersoner tyvstjal i de følgende årtier kostbarheder, som ikke kan gå ind under begrebet krigsbytte. Dels fordi tyvegodset ikke havde krigsmæssig betydning, dels fordi mange af røverierne blev begået, mens der officielt herskede fred.

Tyvegods i kirker

Allerede før turen kom til Danmark var den svenske krone begyndt at råde bod på landets egen kulturelle armod ved at stjæle i Baltikum. I Riga huggede Gustav II Adolf et jesuitisk bibliotek, skriver kriminalkommissær Röndahl i sin rapport. Han overlod generøst en del af bøgerne til fortjente folk i sine omgivelser, hofprædikant Johan Bothwichi, livlæge Jacob Roberthonius, brødrene Svante og Axel Banér med flere.

En væsentlig del af biblioteket, 893 bind, blev overdraget til Uppsalas universitet. Alterduge, kar af tin og messing, kobbersager og andet kirkegods fik kirkerne omkring Uppsala at smykke sig med.

En særegen anskuelsesundervisning for svenske menigheder i betydningen af det syvende bud. Det, der siger, at du ikke må stjæle.

Efter Livland (Letland) kom turen til Kurland (Litauen). Riksarkivet i Stockholm erhvervede som hæler 1100 kostelige pergamentbreve. Blandt dem et donationsbrev fra kong Abel af Danmark. I Marienburg plyndrede svenskerne Den tyske Ordens rige bibliotek, så der kunne blive lagt grund til bogsamlinger i deres eget litterære u-land.

Blandt kostbarhederne, som på den måde havnede i Sverige, er astronomen Nikolaus Kopernicus' bøger med håndskrevne notater i marginen fra mesterens egen hånd. Under 30 års krigen fortsatte »heltekongen« Gustav Adolf med at plyndre kirker og biblioteker på tysk grund. Da han blev aflivet ved Lützen i 1633, var der ingen sorg i Skåne. Det var først flere årtier senere, at skånske børn begyndte at blive belært om, at den kongelige vaneforbryder i virkeligheden var en helt.

Dyr turist

Under »Horns krig«, som skåningene kalder invasionen og plyndringerne 1644-45 efter den brutale, svenske feltmarskal Gustav Horn, forsvandt mange kostbarheder nordpå over rigsgrænsen mellem Danmark og Sverige. Kriminalkommissær Röndahl kan blandt flere ran skrive rapport på et dåbsfad, som Håkan Nilsson Skytte, chef for Kronobergs regiment, skænkede til kirken i Lenhovda i Småland.

Det er barnemad for kriminalkommissæren at opklare dette tyveri. Dåbsfadet bærer nemlig den danske middelalder-indskrift: »Anno 1637 den 10 Iulij gaf erlig ock welbørdige froe Adele Grobbe dette becken til fvnten i Strøstrop kirke«. Siden 1926 har kirken i Strövelstorp, som Strøstrup i dag hedder, måttet tage til takke med en kopi af sit eget dåbsfad.

Hvis man tror, at den svenske nation er lidt skamfuld over sådant et tyveri, tager man fejl. Dåbsfadet blev i 1867 sendt til verdensudstillingen i Paris som vidnesbyrd om svensk kunstindustris høje stade gennem tiderne. Der var desværre ikke tænkt på Interpol dengang. Så kunne man måske have fået beslaglagt det stjålne, mens det var uden for svensk retsvæsens særegne beskyttelse.

I Lund gjorde Horns tyveknægte drabelige indhug i domkirkens bibliotek. Den kirkelige bogsamling var en af de rigeste i hele Danmark med gaver fra både Absalon og Andreas Sunesen. Biskop Peder Vinstrup mistede adskillige kostbare bøger fra sin private bogsamling. Når man læser hans vidneforklaring, som indgår i »politirapporten«, kan man undre sig endnu engang over, at han så beredvilligt støttede den efterfølgende svenske magtovertagelse.

Om de tyvagtige svenske landsknægte sagde Vinstrup efter Horns krig, at de »ligesom Jackthunde, lucktede og opsnapete dennem, toge de skadelige Folck mange og skønne Bøger bort, alligevel de haffde ingen Lyst til at Studere i dennem«.

Biskop Vinstrup kan altså ikke have haft større agtelse for de mennesker, han blev landsmand med efter 1658. Men quislingen fik sin løn i mere end judaspenge. Ene af alle de mennesker, institutioner og lande, som Sverige i tidens løb har stjålet fra, fik biskop Winstrup nogle af sine bøger tilbage. Man må håbe, at han ikke havde mistet lysten til at studere i dennem.

Før den dansk-skånske tragedie blev fuldbyrdet i Roskilde, var flertallet af danske byer blevet plyndret for værdier. Men for den tyske pfalzgreve, som svenskerne havde givet kongenavn som Karl X Gustav, var Roskildefreden kun en parentes. Hans hær blev stående i Danmark, og han opfandt alskens undskyldninger for at få krigen genoplivet.

Mens han efter fredsbrudet belejrede København og i Brønshøj lod bygge en militær by »Carlstad«, som var større end den

danske hovedstad, fordrev hans dronning Hedvig Eleonora af Holstein-Gottorp tiden i Nordsjælland. Hun er den dyreste turist, Danmark nogensinde har haft på besøg.

Hun kunne pege på, hvad hun ville have af souvenirs. De var gratis takket være den okkupationsmagt af svenske, finske, baltiske, polske og tyske krigsfolk, hun havde til sin opvartning. Hun forsynede sig med guld og sølv, værdifulde malerier, kostbare tapeter og gobeliner, lysekroner, møbler, bøger i stabler og selv udendørs kunstværker som springvand og brønde.

I det rige slot Kronborg fik hun smag for Frederik IIs tronhimmel. Nok det kostbareste væveriarbejde, der nogensinde er udført i Norden, fastslår Uno Röndahl i sit kosterblad. Kunstværket, som er udført af væveren Hans Knieper i 1586, opbevares nu i Nationalmuseet i Stockholm.

Trods adskillige forsøg har ingen endnu haft held til at overbevise hverken gårsdagens eller dagens svenske magthavere om, at dette klenodie passer bedre i sit oprindelige miljø sammen med de øvrige gobeliner, som tronhimlen hørte sammen med.

Tilbagekøb af tyvekoster

Fra Kronborg forsvandt også 40 malerier, som Christian IV havde fået leveret i begyndelsen af 1640'rne til ophængning i dansesalens loft. De fik kun lov til at være på plads i 15 år, før Hedvig Eleonora var der med sin griskhed. Billederne, som havde en række danske konger som motiv, blev revet og flået ud af Kronborgs lofter og bortført.

Af de 40 værker har 15 overlevet til i dag, og heraf hænger de elleve fortsat på den forkerte side af Sundet, mens de resterende fire er tilbage på Kronborg.

I november 1990 dukkede et af malerierne, som forestiller hyldning af Frode Fredegod, pludselig op på Beijers auktioner i Stockholm. Det er malt af hollænderen Gerrit van Horst og har været at finde på Vidskøvle slot i Skåne. De private hælere, som havde fået billedet overdraget fra det tyvagtige svenske kongehus, var åbenbart kommet i pengetrang.

For den nette sum af en halv million kroner lykkedes det A.P. Møller og Hustru Chastine McKinney Møllers Fond til Almene Formål at købe maleriet. Fonden gav også penge til en nødtørftig restaurering og en smuk ramme til kunstværket, men derefter måtte slotsforvaltningen i gang med at prøve at finde yderligere 100.000 kroner, så maleriet kunne få en tiltrængt kur hos en konservator.

Blandt andre uerstattelige kunstværker, som forsvandt fra Kronborg, anfører Uno Röndahl to store vægmalerier, som stadig findes på Vidskøvle slot. Et forestiller Christian II og et andet Erik Ejegod. De betegnes stadig som »krigsbytte«, men »byttet« burde kaldes noget andet, mener kriminalkommissæren. På Gripsholm hænger flere danske malerier, som den bjergsomme Hedvig Eleonora også stjal.

Dronningen fik også Kronborgs springvand og en kirkeklokke med sig hjem. Kronborgs kirkeklokke ringer stadig i den svenske hovedstad fra Mariakirkens tårn, men i omstøbt form.

Mon nogen tænker på, at de springvand og statuer, der pryder Drottningholms slotspark, har en kriminel baggrund. De er fremmede på stedet og er røvet af en skånselsløs militærmagt, fastslår Röndahl.

Fra Frederiksborgs slotsplads tog svenskerne billedhuggeren Adrian de Vries' Neptun-brønd fra 1622 med til Drottningholm. Carlsbergfondens stifter J.C. Jacobsen måtte i 1888 bekoste en kopi til Frederiksborg. Helt på linie med, at A.P.Møllers fond måtte finansiere tilbagekøbet af Frode Fredegod til Kronborg. Det er ufatteligt, at en nation i en såkaldt civiliseret tidsalder skal være nødt til at betale for at få sin retmæssige ejendom tilbage.

Det, Hedvig Eleonora tilegnede sig, kan ikke anses for at være tilfaldet hende og Sverige som en følge af krigshandlinger, fastslår Uno Röndahl i »Skåneland utan forskoning«. Denne form for plyndring kan ikke rubriceres under anden betegnelse end overlagt røveri med trussel om brug af våben.

Da kirkerum ikke var hellige for de svenske røvere, kan man ikke forundre sig over, at Hedvig Eleonora i de danske kongers begravelseskirke i Roskilde forgreb sig på dronning Margrethes kjole og den vadmelsfane, som kong Albrecht af Mecklenborg havde skænket Margrethe. Vil danskere se de historiske min-

der, må de rejse til Uppsala domkirke, der på den måde er omdannet til en slags kriminalmuseum.

Den tyvagtige dronning fik også en alterkalk af rent guld besat med diamanter op under neglene i Frederiksborg slotskirke. Og selve kirkens orgel røg med til Sverige. Det kunne dog vel ikke som senere tiders Stalinorgler rubriceres som krigsbytte.

Bøger i høstak

Carl Gustav og hans tyvagtige dronning gav tonen an. Men de blev fulgt af mange i deres omgivelser. Kongens svoger Magnus Gabriel de la Gardie rangerer højt på kriminalkommisærens liste over berigelsesforbrydere. Han fik kongen til at »donere« sig skånske herregårde, som tilhørte danske adelsmænd, der ikke ville aflægge troskabsed til svenskekongen. Men blot at plyndre disse slotte for kostbarheder tilfredsstillede ikke hans havesyge. Han havde en særlig snushane, sekretæren Israel Schultz, til at finde frem til kostbarheder andre steder.

Selv om præsten Morten Jensen Rønnebæk prøvede at skjule adelsmanden Jørgen Reedtz' bibliotek i en høstak, fandt Israel Schultz det til sin herre. Således fik Magnus de la Gardie 550 sjældne danske værker som Huitfeldts Krønike og »Odense rette Ordinantz« foruden italiensk, spansk og fransk litteratur.

Alt forsvandt »nordpå«, og har man brug for bøgerne, skal de fleste i dag søges på Kungliga Biblioteket i Stockholm og Universitetsbiblioteket i Uppsala. Her kan man også fremdrage inkunabler som Bartholomaeus Platinas »Viae pontificum«, trykt i Treviso 1485, og Petrus de Paludes »Sermones thesauri novi de sanctis«, Strasbourg 1491, for slet ikke at tale om Jyske Lov, Skånske Lov og Sjællandske Lov. Alle stammer fra teologen Holger Rosenkrantz' og historikeren Anders Sørensen Vedels samlinger, og de blev tyvstjålet fra Holgers søn Gunde Rosenkrantz på Vindinge og fra Burchard Rud på Lolland.

Det sårer åbenbart ikke de svenske bibliotekers videnskabelige ære, at de på den måde er kommet i besiddelse af den ældste afskrift af Henrik Harpestrengs lægebog. Man har såmænd ikke engang gjort sig den ulejlighed at fjerne de danske adelsmænds Ex Libris i de stjålne bogskatte.

Islandske håndskrifter

Hvordan er Roskildebispens jordebog med Københavns ældste matrikel havnet i universitetsbiblioteket i Uppsala? Kriminalkommissæren kan klarlægge, at det er sket ved landsforræderen Corfitz Ulfeldts hjælp. Han og en anden bogsamler, den svenske hovråd Peter Julius Coyet, plyndrede rigsråd Jørgen Seefeldts store bibliotek, som rummede 26.000 bind. Coyet lod ligesom kongen dele af rovet gå videre til venner, og det nyskabte Antikvitetskollegium i Stockholm nød godt af gaver fra både Coyet og hans søn, Wilhelm Julius Coyet. Således kom en pergament-håndskrift af Skånske Lov og flere islandske håndskrifter til Stockholm.

Man kan undre sig over, at Island aldrig har bedt Sverige om at få udleveret disse fortidsminder. Danmark opfyldte den islandske nations ønske om at få Københavns universitets håndskrifter til Reykjavik, skønt den Arnamagnæanske samling befandt sig med fuld juridisk lovgyldighed i København som en testamentarisk gave.

Det ville være ulige mere nærliggende, hvis Island rejste krav om at få udleveret hælergods. Hvordan har Sverige gjort sig fortjent til denne æggedansende særbehandling, som også Danmark lægger for dagen? Da man fejrede Jyske Lovs 750 års fødselsdag med pomp og pragt, lykkedes det at gå på kattepoter uden om den udfordrende kendsgerning, at loven i sin ældste form opbevares i Sverige som »krigsbytte«.

På Uno Röndahls liste over kriminelle personer figurerer også den svenske feltherre, greve Carl Gustav Wrangel. Ingen spørger, hvordan han indrettede og udsmykkede sit nyerhvervede slot Skokloster. Kriminalkommissærens svar er, at alt det, som man i dag viser frem i Skokloster af fornemme møbler, vævede tapeter og kunstværker ikke har nogen som helst kulturel tilknytning til svensk kunst eller håndværk.

Skokloster er fyldt til skorstenene med legaliserede tyvekoster.

Er dette bevis på svensk »storhed« i den såkaldte stormagtstid, spørger kriminalkommissæren. Eller er det snarere bevis på svensk fattigdom. Måtte Sverige stjæle andre folks kulturskatte, fordi man ikke var nået så langt i udvikling, at man selv kunne præstere det samme? På Skokloster kan man

finde malerier af danske kongelige og hollandske admiraler, som Wrangel har stjålet på Frederiksborg. Desuden kan man med blandet beundring bese løsøre og bogværker, som har tilhørt danske familier som Rosenkrantz, Valkendorf, Wiffert, Brahe, Rantzau, Skeel, Kaas, Bille, Ulfeldt og Rothkirch.

Axel Arenfeld til Basnæs var gift med overløberen Corfitz Ulfeldts søster Marie, men det reddede ham ikke fra at blive ufrivillig leverandør af seks meget værdifulde gobeliner til Skokloster. Selv om det er oplagt, at der er tale om ren plyndring, har det aldrig været muligt at få kostbarhederne tilbage til Basnæs. Sverige værner om sit rov.

I krigsårene 1658, 59 og 60 fik den vestdanske befolkning at mærke, hvad landsmænd i Østdanmark havde været udsat for i generationer, når svenske tropper væltede ind over grænsen med mord, voldtægt og plyndring på programmet. En dødens engel gik i krigsårene gennem hele Danmark og efterlod plyndrede og afbrændte byer i sit spor.

På lavere niveau fulgte landsknægtene de høje officerers eksempel. Således forsvandt også mange vidnesbyrd om almuekultur til Sverige. Hvis nogen satte sig til modværge mod plyndringerne, var hævnen frygtelig. Hus og hjem blev brændt ned — men først efter at svenskerne havde slået ruderne ud for at stjæle blyindfatningen.

Men mens jyderne og øboerne efterhånden fik fred og kunne begynde en møjsommelig genopbygning af landet, fortsatte blodbad, undertrykkelse og udplyndring i Skåne. Og Skånelandene måtte stadig leve med at se meget af deres rige kultur holde flyttedag til det kulturfattige Upp-Sverige.

Er Sverige i dag blevet så meget af en kulturnation, at det er rede til at sondre mellem krigsbytte og tyvekoster? Skåne, Halland og Blekinge bliver ikke leveret tilbage med tak for uretmæssigt lån, det ved vi, men det stjålne løsøre, som kriminalkommissæren i Christiansstad har skrevet fyldige rapporter om, det kan man da ikke være bekendt at vise frem i kongeslotte, museer og universiteter? Eller hur?

Meget tyder desværre på, at Sverige kan bide hovedet af al skam. Det viste landet klart, da der den 25. november 1983 blev stemt om en resolution i FNs generalforsamling, at historiske

kunstskatte, som ulovligt er blevet bortført, skal leveres tilbage til deres oprindelsesland.

123 nationer stemte for forslaget. Sverige tilhørte en lille gruppe på 13 lande, som afstod fra at stemme. Hvorfor mon?

9. KAPITEL

Det kolde bord er det rene pral

Skåningene spiser som i den danske tid, men ranet af Skåne tilførte Sverige lidt bedre madkultur, således sild, som aldeles ikke er en svensk specialitet, men en skånsk — Den dansk-svenske rigsgrænse var en kulturgrænse, som blev trukket af dynevår, sennep og eddike, men svensk hang til at lovgive for livsglæde er gået hårdt ud over krokulturen, som Skåne havde fælles med Danmark.

Nogle af beviserne på den bevarede lighed mellem danskere og skåninge er lige til at sætte til livs. Man skal bare kalde til bords.

Glæden over god mad er en vigtig del af tilværelsen i begge de befolkningsgrupper, som den faste Øresundsforbindelse slår bro mellem. Der venter ikke danske turister de store overraskelser, når det er spisetid i Skåne. De bedste af madtraditionerne er bevaret fra dansketiden.

Det helt usandsynlige kolde bord dækkes også op i Skåne. Det er blot kommet til at hedde smörgåsbord, og det lyder forkert. Især når det bliver til smorgas på turistsprog. Men det kan ikke ødelægge den appetit, som synsindtrykket vækker.

Sild på honningkage

Sild har stået på skåningenes kostplan, siden Dragør og Skanør kappedes om at skovle flest sølvglinsende rigdomme op af Sundet. Og det er en svensk tilsnigelse, at sild er gjort til en svensk specialitet over for omverdenen. Sild var ukendt spise i Sverige, før ranet af Skåne bragte lidt madkultur inden for grænserne. Men siden har opsvenskerne bidraget fantasifuldt med at udvikle tilberedningen af sild.

Det må vi erkende. Det eneste, man efter dansk smag kan beklage, er, at skåningene under uheldig indflydelse synes at

være blevet enige med opsvenskerne om, at sild er godt på honningkage. Det skånske rugbrød er blevet sødt som det svenske.

Ulrica Månsson, som serverer Christian IVs festmiddag fra Christianstads grundlæggelse i datidens kostume, spurgte spontant: 'Hvad føler I danske for Skåne, for vi skåninge føler stærkt for Danmark'.

Med de nye herrer i huset fik skåningene ellers ikke de store omvæltninger i køkkenet. De spiser fortsat lammesteg til pinse, gåsesteg mortensaften, og julen er et madorgie, som varer om ikke til påske så dog til trettendedagen, som er Hellig Tre Konger. Men nogle grænser har gastronomien dog flyttet.

Krebsegilder, kräftkalas, er blevet en institution i Skåne som i Gammel-Sverige, og det har madglade danskere forståelse for. Gravlaks og løjrom har vi jo også taget til os, mens det fortsat må forbløffe, når selv skåninge i tilsyneladende alvor hævder, at de kan lide surströmning og lutfisk. Det er de meget specielle højsvenske erstatninger for den sild, de ikke kendte til i gamle dage.

Ål er en specialitet i mange skånske restauranter som i mange vestdanske. I Rå og Åleboderne (!) ved Øresund og i det østlige Skåne i Østerlen kan man i sæsonen september-oktober værdsætte, at de gamle opskrifter fra fiskerlejerne langs Øresund og Østersøen holdes i hævd, så ål krydres med timian, dild og andre spændende krydderier.

Opskrifterne forsøges holdt i live af traditionsbevidste lækkermunde i Dragør og Tårbæk, men ellers har man mange steder i Danmark glemt, at ål kan spises som andet end stegt tilbehør til stuvede kartofler. Tag til Skåne og oplev vore fælles forfædres gode ideer. Og så skal man ikke overse, at friskrøget sild er en specialitet i Østerlens fiskerlejer som på Bornholm, men det er friskrøget ål også.

Det rene pral

Det store kolde bord, som den opulente anretning er kommet til at hedde i restauratør-sproget vest for Øresund, er i virkeligheden det rene pral. Sådan at forstå, at det var de skånske, sjællandske og fynske bønders måde at vise, at de havde magt over det. Ingen gæster skulle gå sultne fra dem, for de havde styr på markens afgrøder og på økonomien.

Svenskerne kendte slet ikke bordets glæder i så overvældende form, men har taget ved lære af skåningene. At det er den vej påvirkningen er gået, og at svenskerne ikke har haft nogen som helst anden indflydelse på det skånske kolde bord end at

få det påduttet navnet smörgåsbord fremgår af en beskrivelse af et skånsk bondebryllup i år 1592.

Her omtales et måltid bestående af kolde retter, som var anrettet på tre lange borde. Retterne bestod af brød, smør, pølse, skinke, hønsekød, vildt og tørfisk. Alt kødet var røget, hvad der nok er værd at fremhæve, for røget kød kendte man ikke til nord for rigsgrænsen mod Småland. Måltidet blev afsluttet med varm havregrød eller boghvedegrød, og det ville ikke forbløffe samtidens jyder eller fynboer, men nok samtidens samojeder. Den gennemgående drikkelse var øl. I stride strømme. Og det ville heller ikke have undret skåningenes sande landsmænd på den anden side Øresund.

Dermed er vi igen tilbage ved de mere triste sider af forsvenskningen. Den første dronning Margrethe brød sig ikke om, at der var for langt mellem vandingsstederne, så hun forordnede, at der ikke måtte være mere end en snes kilometer mellem landevejskroerne. Hestene skulle have havre og rytterne humle.

Dynelands grænse

Skåne var ved afståelsen ligeså rigeligt udrustet som resten af Danmark med landevejskroer såvel som med listige steder i byerne. For rigeligt mente de nye magthavere. Der måtte reguleres, for svensken har altid haft en sygelig trang til at sætte livsglæden under administration.

Så en del kroer blev nedlagt, og andre blev forvandlet til mere nøgterne gæstgiverier. Der blev indført lovbestemte grænser for løssluppenheden, selv om de sædelige svenske magthavere måtte erkende, at der fortsat var behov for kroer, hvor man kunne hvile ud og skifte heste.

Som et fornøjeligt bevis på, at Skåne hørte til en helt anden kulturkreds end Sverige, kan man anføre de første svenske rejsendes forundrede beretninger om, at i de skånske kroer blev der redt op til dem med dyner. Både overdyner og underdyner.

Oppe i det vildsomme Småland og længere nordpå måtte de holde varmen i deres egne kapper eller nogle nødtørftige tæpper.

Spettkagen er det skånske svar på den vestdanske kransekage, og navnet kommer af, at der spædes lag på lag, til der er nok til 50 personer som på den kæmpekage, der frembæres af en tjener fra Spången.

Andre kulturgrænser blev trukket af eddike og sennep. I Skåne var sennep et almuekrydderi, som længere nordpå kun blev brugt i finere madlavning. Når der var eddike på bordet, vidste den svenske rejsende, at han var kommet over grænsen til Skåne, for selv i vore dage regner svenskerne retter, som krydres med eddike, for specielt skånske.

Skånes spædekage

Hvis man har en sød tand og sans for kager, kan man jo glæde sig over, at konditorier og kaffestugar har overtaget den plads i skåningenes tilværelse, som vinstuers og værtshuses vanskelige vilkår har måttet overlade dem. Der reklameres tit med hjemmebagt, og så smager kagerne ikke værre end samlebåndsprodukter i danske supermarkeder.

En skånsk specialitet er spettkaken eller spædekagen. Navnet kommer nemlig ikke af, at den går op i en spids, men af at den laves, mens den snurres rundt, og der spædes lag på lag af dej på.

I Nederby (Nedraby) i Østerlen i nærheden af Bjergsøholm (Bjärsjöholm) kan man se, hvordan det går til. Her ligger et spettkakebageri, hvor der medgår hundredvis af æg, før spædekagen på rigtig gammeldags maner bages over åben ild. Da Skåne blev revet fra Danmark, var man både øst og vest for Sundet bekendt med at lave nøddekager og mandel-desserter, men kransekagen udviklede sig i Danmark efter skilsmissen. Til gengæld udviklede Skåne den lidt mere støvende, marengsagtige spædekage, og egnsspecialiteter er altid en berigende oplevelse for gourmet'er.

Love for mørkemænd

Efterhånden som love og restriktioner strammede båndet om skånsk livsglæde, fordi folk oppe i det nordlige Norrland for at holde tilværelsen ud drak sig fra sans og samling og hus og børn og mørketidens depressioner, blev mange af gæstgivergårdene i det livsglade Skåne også kvalt. Der var ikke så meget

at komme efter, når man blev en mistænkelig person, hvis man nød en stilfærdig pilsner og prøvede at snyde for den lovbefalede smörgås, som blev stillet stiv og papagtig ved siden af.

Der er i dag en snes rigtige gæstgivergårde tilbage i Skåne. De er absolut værd at gæste, hvis man giver sig i lag med deres anretning af sild og rejer, æggekage, skinker, pølser og salater. Pyt-i-panne kan sandheden i ære være bedre end biksemad. Gåsesteg er tit et sikrere slagnummer end flæskesteg og roastbeef, for gåsen er kulinarisk nationalfugl fra Åhus til Barsebæk i endnu højere grad end i Dragør.

Den svenske mellemøl gør ingen glad, og det er en ringe trøst for skåningene, at svensk snilde har evnet en kemisk proces, der kan brygge et fluidum, som er tyndere end vand. Hvis værten ellers har spiritusbevilling, gør man klogt i at styrke sig med en »Skåne« eller en »Åhus«, før regningen kommer. Absolut-vodkaen distilleres også i Åhus og er ligeså stærk som de lokale snapse, og det har man brug for, hvis man vil hærde sig til det chokerende møde med regningen. For med meromsætningsafgifter og restaurantskat lagt oven i de vante kvaler med spiritusbeskatning på nøgternhedens og fiskalitetens altre, har skatteministeren i Stockholm gjort det til en pebret fornøjelsen at spise ude i vort stakkels Skåne.

Danske restauratører beklager sig bravt nok over moms på turisters søvn og over skattetryk, som gør det svært at konkurrere med andre turistlandes priser. Skånske kroværter ville stemme sig hjem til Danmark den dag i morgen, hvis de fik chancen. Og gæsterne ville fornøjet følge trop.

»Landevejskroen«

Blandt de skånske gæstgivergårde nyder én særligt ry i Danmark. Det er »Landevejskroen«, som den hed i filmen, der under besættelsen gik over et år i Nørreport Bio i København.

Københavnerne ville ikke slippe Edvard Persson som den runde og glade Kalle på Spången. De havde behov for virkelighedsflugt og for at se det hele lite grann fra oven, og biografen havde brug for en langtids-succes, så den kunne slippe for at blive tvunget til at sætte en tysk film på plakaten.

Mange danskere har bevaret mindet om 'Landevejskroen', fordi filmen gik over et år i en københavnsk biograf under krigen, og gæstgivergården, hvor Edvard Persson var Kalle på Spången, ligger ved Lyngbyhede.

Edvard Persson er død, men Spången trives i bedste velgående. Den ligger ved Lyngbyhede (Ljungbyhed) og slår meget reklamebevidst på, at det var her, Edvard Persson så mennesker komme og gå.

Samme Edvard Persson medvirkede kort efter i en anden film »Snaphaner«, og den var til gengæld ikke noget for danske biografgængere. Den tapre skånske frihedskamp var blevet til en fæl gang røvere og soldater, og da Edvard Persson som snaphanekaptajn bliver benådet af svenskerne — han var også en ordentlig kapun at sætte på spid — fyrer han denne slutreplik af: »Svenskerne er gode og ærlige folk, og de slås godt — ett förbannat bra folk.« Historieforvanskning, så det basker. Man kunne ligeså godt have ladet Poul Reichardt efter torturen i »De røde enge« række sine knuste fingre i vejret for at

sværge på, at Gestapo-folkene var nogle dejligt ridderlige modstandere.

Spången er fra 1700-tallet, men af gæstgivergårde, der har overlevet fra den danske tid, findes kroen i Broby fra 1642 og den i Dalby fra 1500-tallet. Skanørs kro stammer fra 1400-tallet, men den nuværende bygning er vel at mærke opført 1885.

Skiverup (Skivarp) fik sin kro i 1500-tallet, Åhus fik sin oprindelige beverding i 1100-tallet, men den nuværende bygning er »kun« fra 1600 og noget. Ørkelyng (Örkelljunga) har haft sin kro siden 1500-tallet.

Gæstgivergården i Margrethetorp er en af de landevejskroer, som blev oprettet på foranledning af den første dronning Margrethe, og dens kolde bord serveres året rundt.

Uvant med frihed

Skåningenes behov for at indånde den lidt friere danske luft og nedsvælge de meget friere danske drikkevarer har vi i mange år kunnet tage bestik af i nærheden af færgelejerne i Frederikshavn, Grenå, Helsingør, København og Dragør. Somme tider har besværet med færgeturisterne taget livtag med den vanlige danske gæstfrihed, og det har været en sørgelig og helt urimelig belastning af det dansk-skånske sammenhold.

Vor fælles sans for humor bliver sat på hård prøve hos skåningene, når de støder på graffiti som »Hold Danmark rent, følg en svensker til færgen«. (Selv om de godt kan spille ud med samme mønt, for hos dem selv ser man streamere med »Håll Skåne rent, släng skitet norrpå«) Det er mærkeligt, at vi ikke har fantasi nok til at forestille os, hvordan vi selv ville reagere, hvis vi levede i Forbuds-Sverige under et åg af tyngende forsorg. Frihed kan være svær at administrere, når man ikke er vant til det.

Vi bør måske i egen interesse lære at forstå skåningen, før vore egne vilkår kommer til at ligne hans for meget. Skåningene sætter deres lid til, at det er dansk frisind og livsglæde, som vil holde sit indtog hos dem via den faste Øresundsforbindelse.

Men i efterkrigsårene har mange danske politikere vist en besynderlig trang til at efterabe stribevis af de frihedsbegræn-

sende kontrolforanstaltninger, som man sukker over i jämlikhets-Sverige. Også vest for Sundet er der politikere, hvis tanker er få og små, men som tror sig kaldet til at være deres broders vogter.

Endnu kan vi dog vest for Sundet afgøre, hvor og hvordan vi vil stille vor tørst, og om ikke andre, så må højkommissærerne i Bruxelles bevare os for, at det nogen sinde bliver anderledes. Vi skulle gerne kunne ønske både 'Velkommen' og 'Velbekomme', når vi byder skåninge tilbage til det gamle land over den nye bro og lader dem smage de glæder, de på hjemmebane har været frataget så længe.

10. KAPITEL

København er Skånes største by

I to bølger har der fundet en folkevandring sted over Sundet — først af skåninge, der ikke ville være svenskere efter Roskildefreden, siden af skåninge, der flygtede fra svensk misrøgt og tilbød deres arbejdskraft, men skånede os for den slags indvandrerproblemer, vi kender i dag — Men hvordan kan vi få os selv til at sige: Min mormor var svensk, hun kom fra Malmø.

Det er en de sørgelige følger af amputationen af de østensunds landsdele i 1658-60, at Danmarks rige ikke mere blev beriget med skånsk intelligens og virkelyst.

Hvem kender ikke den veltjente vittighed om den hjemvendte jyde, der ikke rigtig havde nogen rejseoplevelser at berette om københavnerne, fordi han kun havde mødt hovedstadens beslutningstagere, og de var allesammen jyder. Ja, men den fortælles med samme henrykte overbevisning om skåningen, der kommer hjem fra Stockholm.

Hvis Skåne fortsat havde været dansk i dette århundrede, havde Thorvald Stauning måske ikke været socialdemokraternes selvskrevne landsfader. Han ville have fået skarp konkurrence fra skåningen Per Albin Hansson.

Heldigvis for det eneste nogenlunde vellykkede skandinaviske samarbejde havde man på et prekært tidspunkt bagersønnen Karl Nilsson fra Malmø. Han er en af de mest vellykkede direktører, SAS har haft.

Det er ikke alt for overbevisende nemt at klare sig som storrestauratør i Danmark i økonomiske krisetider. Men de to brødre Urban og Leif Paulsson fra Lund har kunnet slå sig igennem på selve Københavns rådhusplads, hvor man sågar kan spise på Flora Danica, hvis man vil gøre lidt ekstra ud af oplevelsen.

Hvis vi fortsat havde hele intelligens-reserven fra Skåne at trække på, ville andre end den skånske skjoldmø Boel Jørgensen formentlig turde binde an med udsatte topposter som at være rektor på universitetscentret i Roskilde og siden teaterchef for Nationalscenen på Kongens Nytorv.

Skåningen Max von Sydow fra Lund har ydet ypperlige præstationer i svensk og amerikansk film og fjernsyn, men heldigvis har han også bidraget til at højne dansk films standard. Han blev indstillet til en personlig Oscar i den prisbelønnede »Pelle Erobreren«, og han instruerede samme år Herman Bang-filmen »Katinka«. Eva Rydberg, Östen Warnerbring, Sten Bromann og Lasse Holmquist er andre eksempler på skåninge, som danskerne har taget til hjertet i spæde forsøg på at prikke huller i det kulturelle jerntæppe gennem Øresund. Multikunstneren Gun Gordillo fra Lund har efterhånden bøjet flere neonrør vest for Sundet end øst for.

Analfabeter

I et forord til Frejlif Olsens erindringer »En københavnsk journalist« skriver hans efterfølger på posten som chefredaktør for Ekstra-Bladet, Victor Andreasen, at »han blev født i 1868 i Lyngby. Hans forældre var teglværksbestyrer, senere partikulier Jeppe Olsen og Bengta Olsen, født Cavling. De var begge indvandrede svenskere, faderen kom fra en landsby i nærheden af Lund i Skåne.

Moderen var fra Hven. Begge var analfabeter. Hvilken fantastisk skæbnens gang, at disse to svenske analfabeter skulle blive forældre til de to bedst skrivende journalister i dansk presse. Henrik Cavling (1858-1933), der i 1889 antog moderens efternavn. Og Frejlif Olsen.«

Somme tider må man fortvivle over, hvordan de, der er forundt evnen til at sætte bogstaver sammen, misbruger deres kundskaber. At stemple en mand fra Lund-egnen og en kvinde fra Hven som svenskere, er næsten værre end analfabetisme.

Man kan undre sig over, at netop Victor Andreasen gør sig skyldig i denne lapsus, for han elsker normalt ikke svenskere. Stiftelsen Skånsk Framtid har i et af sine skrifter gengivet en af hans artikler fra Ekstra-Bladet.

Ganske vist med den manchet, at den er et udmærket eksempel på den gængse og meget lidt skånske tone mellem dansk og svensk. Her et par uddrag, som med garanti har moret de hjemstavnsbevidste skåninge, før de med plausibelt hykleri satte dem ind i deres bog som eksempel på behovet for en ny stil i dansk-svensk omgangstone: »... det lykkedes svenskerne at stjæle de urgamle danske landsdele, hvor de fór frem med en brutalitet, der kan måle sig med nazisternes opførsel i Polen under Den Anden Verdenskrig. Her må man erindre, at på den anden side af den gamle dansk-svenske grænse begynder Asien – især koncentreret omkring Stockholm, en af de mest rædselsfulde byer, jeg kender.

Disse svenskere ønsker at tale på Nordens vegne. Her må man altid erindre sig, at når svenskere taler om Norden, forestiller de sig et Stor-Sverige med Danmark og Norge som vasalstater. Den sidste, der forsøgte at realisere denne drøm, var den galoperende storhedsvanvittige Karl XII, der blev banket på plads af russerne og iøvrigt blev skudt bagfra af en af sine egne officerer, der havde indset, at manden var gal. Men endnu kan svenskere synge om »Kong Karl den unge helt«, når de har indtaget passende kvantum af deres hjemmebrændte fusel, mens brændevinstårerne løber dem ned ad kinderne. I intet land i Europa findes der så mange drankere som i Sverige. Den officielle statistik lyver, da den ikke medregner hjemmebrændere. Men hvordan holde ud at være svensker uden at være dranker?«

Når man oppe i Mälardalen har fundet ud af at respektere skåninges, hallænderes og blekingers særegenhed, kan vi måske prøve at svinge os op til at dele deres mulige beklagelse af, at Victor Andreasen ikke blev analfabet. Men heller ikke før. Det er sværere at tilgive ham, at han ikke havde øje for, at brødrene Cavling-Olsens genialitet i høj grad var et nedarvet produkt af dansk-skånsk åndrighed. Men fadæsen overrasker ikke det skånske akademis direktør, arkitekt Peter Broberg i Landskrone. Han er hærdet.

Glemt folkevandring

Da hundredtusinder af mennesker flyttede fra Skåneland over

Sundet til København eller over Østersøen til Bornholm omkring århundredskiftet, blev de mødt som »svenskere« af danskerne.

Selv om det drejede sig om folk af gamle dansk-skånske familier, så havde det nye statsborgerskabs-stempel gjort dem til svenskere, sukker Peter Broberg.

Denne indstilling er usvækket i Danmark i dag, mener Broberg. Tit har jeg hørt folk i København eller på Bornholm sige: Min mormor var svensker, hun kom hertil fra Ystad – eller Malmø eller Lund eller Ronneby.

Min mormor var svensker, hun kom fra Malmø. Broberg korser sig. Og det forstår man.

Den folkevandring, som Peter Broberg henviser til, fandt sted i årene fra 1850 og frem til første verdenskrig. Richard Willerslev, samtidshistoriker med dansk erhvervsøkonomi som speciale, faldt over fænomenet, da han studerede arbejdernes vilkår under industrialismens fremvækst. Han gjorde emnet til genstand for en doktordisputats med titlen »Den glemte udvandring«.

Det er lidt svært at se, hvordan den kan være glemt. Man behøver kun at slå op i Københavns telefonbog og se de fyldige spalter med Andersson, Hansson, Jönsson, Nilsson og Persson. De er som efterkommere lyslevende vidnesbyrd om indvandringen. Men det er ikke desto mindre rigtigt, at i den etablerede historieskrivning – på begge sider af Sundet – var udvandringen fra Skåneland gået i glemmebogen.

I svensk kulturhistorie gøres der et stort nummer ud af udvandringen til Amerika. Uforglemmelig er TV-serien med Max von Sydow som emigrant. Mange, mange efterkommere må være blevet grebet af at se udvandrernes trængsler. For det var over en million mennesker som valgte at forlade kongeriget Sverige mellem 1860 og 1920.

Folk nord for Smålands-skovene drog over Atlanterhavet. Men op mod hundredtusind skåninge, hallændere, blekinger og en del syd-smålændinge søgte over Sundet til Danmark. Det valg var nærliggende.

Brug for arbejdskraft

Geografisk og historisk var Skåneland knyttet tæt til Danmark. Sprogligt havde det svenske skolesystem endnu i 1800-tallet ikke nået at underkue de lokale dialekter. Så der var et vist sprogfællesskab tilbage i det sydlige Skandinavien. Følelsen af fællesskab med Danmark var også fremdeles stærk i Skåne i forrige århundrede. Det viste oprøret mod den svenske krigsmagt i 1811, og det viste antallet af frivillige, der gerne ville kæmpe på dansk side i Slesvig.

Hvad man kan undre sig over er, at Danmark, der var tvunget i knæ efter nederlaget i 1864, i løbet af så kort tid var i stand til at byde de gamle landsmænd bedre vilkår end Sverige. Men kraftanstrengelserne for at vinde indad, hvad der var tabt udad, havde hurtigt båret frugt.

Det danske bruttonationalprodukt pr. indbygger var dobbelt så stort som i Sverige. Næsten tre gange større end i de gamle danske landsdele, der som yderprovinser var groft forsømt af centralmagten i Stockholm.

Dansk landbrug, servicefagene og den kraftigt opblomstrende industri havde brug for arbejdskraft. Det var oplagt at tage mod arbejdskraften fra Skåneland med åbne arme. Man fik ikke den slags indvandrer-problemer, som vi kender i dag med sprogvanskeligheder og kulturkløfter. De skånske »gæstearbejdere« skilte sig ikke ud i påklædning, religion og adfærdsmønster. De blev ikke i gængs forstand betragtet som udlændinge, selv om menigmand ofte nok kunne komme for skade at kalde en skåning for en svensker.

Indvandringen startede ifølge Richard Willerslev allerede i 1840'rne med hallændere. Mindst 1100 rejste fra 1842 til 1849 over Kattegat fra Halland. I 1850'erne bredte udvandringen sig til Skåne og Småland. Derefter spredte den sig til Blekinge, hvor den kulminerede i 1860'erne.

Siden fortsatte folkevandringen helt frem til første verdenskrig. I mellemkrigsårene tog tilflytningen fra Skånelandene kraftigt af. Under krigen sænkede tyskerne et helt nyt jerntæppe gennem Øresund, og efter Danmarks befrielse vendte strømmen. Næsten 40.000 danskere flyttede til Sverige mellem 1958 og 1967.

Udvandrerne fra Skåneland i 1800-tallet slog sig ned over

hele Danmark. Men hovedstaden tiltrak de fleste. De kastede sig over diverse håndværksfag. De blev snedkere, bødkere, drejere, billedskærere, urmagere og instrumentmagere. En periode var det svært at finde en skomager eller en skrædder i København, som ikke var skåning.

I industrien søgte de skånelandske indvandrere til glasværkerne, stenbrudene, svovlsyre-fabrikkerne og gødningsproduktionen. Kvinderne tog jobs i vaskerier og i tobaksindustrien og tekstil-virksomheder. På Hellebæk Klædefabrik var halvdelen af den kvindelige arbejdskraft i 1901 født øst for Sundet.

Også på Bornholm blev det skånelandske tilskud til befolkningsvæksten mærkbart. I år 1900 udgjorde skåninge og frem for alt blekingere otte procent af indbyggertallet i de bornholmske byer. I Martin Andersen Nexøs roman »Pelle Erobreren« og Bille Augusts efterfølgende film skildres nogle af disse indvandreres svære vilkår. Men ellers savnes skildringer i film og litteratur af den skånske folkevandring til Danmark, så hvad det angår, kan man godt sige, at indvandringen er glemt. Hvad Stiftelsen Skånsk Framtid helt savner i dr. phil. Richard Willerslevs afhandling er en analyse af de kulturelle bånd mellem Danmark og Skåne. Da indvandringen satte ind, var der forløbet knap 200 år, siden Skåneland var dansk. Willerslev taler ikke desto mindre næsten udelukkende om svenskere.

Også han blev ramt af det hukommelsestab i forbindelse med Skåneland, som præger dagens danskere, hedder det i en beklagende kommentar til afhandlingen fra »Skånsk Framtid«. Alligevel er hans arbejde en pionergerning, og andre forskere med kultursociale indfaldsvinkler er efter skåningenes mening velkomne til at følge efter.

Første masseflugt

Masseflytninger over Øresund var set, før Sveriges økonomiske nedtur i 1800-tallet fik skåninge, hallændere og blekingere i titusindtal til at søge tilflugt i det gamle moderland. I årtierne efter Roskildefreden fandt der en masseflugt sted. Mindst 15.000 mennesker søgte at slippe væk fra de svenske erobreres terror.

En by som Dragør, der et par århundreder før havde oplevet hollandsk indvandring, fik sit indbyggertal mærkbart øget af skåninge, der ikke under nogen omstændigheder ville være svenskere. Under tilbagetoget i Skånske Krigs sidste sørgelige afsnit kunne de danske tropper ikke give skåningene bedre trøst end at råde dem til at slutte sig til de vigende styrker og tage med over Sundet til en ny tilværelse i Danmark.

Mange fulgte rådet, og i år 1700 havde København en befolkning, som for 24 procents vedkommende bestod af flygtninge fra Skånelandene. En fjerdedel af hovedstaden var skånsk. En ny masseflugt over Øresund satte ind, da skånske mænd flygtede fra masseudskrivninger til den krigsliderlige Karl XIIs hær. Mange af dem vendte tilbage til Skåne som soldater i den danske hær.

Kronborgs kommandant kunne berette, at han fra 1707 til efteråret 1709 observerede store skarer af mænd, kvinder og børn sætte over Sundet ved nattetid. Den danske flugt i modsat retning under den tyske besættelse var af beskedent omfang i sammenligning med den skånske flugt før og under Store Nordiske Krig.

Danmark blev i enhver henseende rigere af både den første, den anden og den tredje bølge af indvandrere fra det tabte land. Lidt af tabet fra 1658 blev vejet op af det tilskud af skaberkraft, som Danmark fik gennem først masseflugten og siden den glemte indvandring.

Skal man give eksempler på, hvad indvandringen fra Skåne aflejrede af talentmasse i Danmark, behøver man blot at fremdrage navne som kunsthistorikeren R. Broby-Johansen, maleren Vilhelm Lundstrøm, fodboldprofessoren Knud Lundberg, litteraturhistorikeren Torben Brostrøm eller Mærsk-direktøren Jeff Søderberg. Den mesterlige instruktør Carl Th. Dreyer, det danske filmnavn, som er bedst kendt i udlandet, var søn af en ugift frøken Nilsson fra Hesselholm.

Når man til myriaderne af Andersson'er, Nilsson'er, Persson'er og Hansson'er føjer mere ualmindelige familienavne som Bengtson, Carlsson, Gustavson, Ljungdahl, Månsson, Mårtensson, Pålsson, Søderberg og så videre, og så videre, har man let ved at fæste lid til en påvisning af, at hver sjette københavner har rod i Skåne.

Eller at København, som Peter Broberg udtrykker det, er Skånes største by.

Det var i parentes bemærket lidt af et kulturchok for de indvandrede Hansson'er og Nilsson'er at høre deres familienavne omhyggeligt udtalt på svensk af danskerne.

Hjemme i Skåne blev navnene stadig trods stavemåden udtalt som Hansen og Nielsen. Først da kulturundertrykkelsen i dette århundrede kunne finde støtte i TV og radio fuldbyrdedes værket, så skåninge i daglig tale fik svenske navne. Med alle de flytninger, der er sket over Sundet, skånske til Danmark og danske til Skåneland, kan man ikke tale om Øresund som en nationalgrænse i folkelig forstand, mener Peter Broberg. Slægtsbåndene binder mere, end grænsepælene skiller.

Jo mere der graves frem gennem slægtsforskning, jo flere der finder deres fætre og kusiner og næstsøskendebørn på den anden side Sundet, desto mere forsvinder modsætningsforholdene. Desto større bliver håbet om, at danskerne vil få kontakt øst for Sundet med andre end skånske kassedamer.

Og desto nemmere bliver det at bygge bro over tre århundreders adskillelse.

Mest lokaltrafik

Den meget kyndige Peter Broberg rammer en pæl gennem de argeste bro-modstanderes ofte gentagne påstand om, at Øresundsforbindelsen kun skal tjene svensk industris behov for at sende tunge lastbiler til det europæiske kontinent.

Brobergs syslen med byplanlægning fortæller ham utvetydigt, at 80 procent af trafikken mellem Skåne og Sjælland er interregional trafik.

Gøres der på den danske side af Øresund noget for at fremme broslagningen? Der er nok af magtfulde organisationer, som kæmper for hvaler og trækfugle, for regnskove og torturofre. Men har vi organisationer, der kæmper for Skånes sag på linie med Stiftelsen Skånsk Framtid, Skånska Akademien eller Skånsk Samling? Så godt som ikke lyder det svar, man kunne forvente.

Vi har Dansk-Skånsk Forening, der blev stiftet den 26. september 1954 i Helsingborg. Dens opgave er, som det udtrykkes

i vedtægternes paragraf 1 at sprede kendskab såvel i Skåne som i det nuværende Danmark til Skånes historiske tilknytning til Danmark.

Foreningens første formand var Arne Vestergaard, der før ledede foreningen Skånekredsen, stiftet 1947. Siden var Poul Willadsen formand, og i dag er det Jon Galster, som også har været aktiv i arbejdet for Skåne siden 1947. En ildsjæl i bestyrelsen har i tyve år været translatør Ingrid Frisken, men hun erkender, at det ikke går alt for godt med tilslutningen.

På sit højdepunkt havde foreningen 600 medlemmer, i dag er man nede på 2-300.

Måske fordi fægtningen er lidt spredt. Dansk-Skånsk Forening forvirrer begreberne ved at interessere sig for alle danske landområder, som i tidens løb er gået tabt. Der har været arrangeret udflugter til Winchester og York i England, til Arkona på Rügen, til Femern og til Erik af Pommerns borg i Darlowo i det nuværende Polen. Foreningen støtter også Sydslesvig. Den har dog også budt på mere nærliggende ekskursioner til Malmø, til Dalby, til Østerlen og andre mål i det gamle Øst-Danmark, og den har rejst mindesten flere steder, blandt andet på Axtorn hede i Halland.

Kun 300 år

Gennem årene har foreningen udgivet smukke mærker med skånske byvåben og julemærker med skånske motiver, men det er der ikke penge til mere. Heller ikke til genoptrykning af historisk kildemateriale om Skånelandene. Et kontor med en bestyrer er opgivet. For de gamle, der faldt, er der så sandelig ikke nye overalt, sukker Ingrid Frisken. Og de unge har ingen historie lært.

Men lidt kan de lære af foreningens duplikerede medlemsskrifter. Også i anekdotisk form. Således fortæller formand Jon Galster, hvordan han på en fodtur i Skåne blev taget op af en politimand i bil. Skåningene er det værste rak, sagde politimanden. Det kommer af, at landet i gamle dage var polsk, og siden har vi måttet trækkes med det pak.

Da Galster protesterede og fortalte, at såvel Skåne som Blekinge havde været danske kronlande, sagde manden, at han

selv var fra Blekinge. Han vidste særdeles godt, at blekingboerne fra oldtiden havde været gode svenske. Men at skåningene var polakker, det vidste da også enhver skoledreng.

Og et medlem, Anna J. Hansen, fortæller, hvordan hun med et svensk rejseselskab besøgte den græske ø Lesbos, der ligger en Øresunds-bredde fra Tyrkiet. Den meget unge svenske guide fortalte med strålende øjne og stor begejstring, at Lesbos var kommet hjem til Grækenland efter at have været under tyrkisk åg i 400 lange år.

Ja, men det var da dejligt at høre, sagde Anna Hansen. Så må der også være håb for Skånelandene. De har kun været borte fra deres mor i 300 år.

Den unge mand gik hastigt over til et andet emne – nu knap så smilende.

Blandt medlemmerne af Dansk-Skånsk Forening finder man skuespilleren Jesper Klein. Han er efterkommer af en af de tyske landsknægte, som Karl X Gustav lod indkvartere på en skånsk bondegård for at fortrænge de retmæssige danske gårdfolk. Det blev for meget for den barske kriger, og han fortrak til Jylland.

Jesper Klein har ladet sig flittigt bruge i kampagner mod Øresundsforbindelsen, men det skal man ikke lade sig forvirre af. Det er den ubegavede linieføring, han har været imod, Dumhed skal man altid bekæmpe, som han siger. At Skåne knyttes til Danmark er han afgjort ingen modstander af.

Enevældig ursnaphane

»Snaphanerne« hedder en anden forening, som man efter navnet kunne mistænke for at være en klandestin bevægelse til væbnet befrielse af Skåne. I så fald er man på vildspor. Her er tale om studenterløjer, der er sat elegant i system.

Et af de danske medlemmer, troubadouren Jørgen »Gamle« Hansen, kan berette, at »Snaphanerne« blev til i slutningen af tyverne på Lunds universitet.

Ved svenske universiteter er de studerende ikke registreret efter fag som jurister, humanister etc., men efter »nation«. Et levn fra middelalderens europæiske universiteter, hvor mange studerende kom fra udlandet.

Da studenterne fra Christiansstad Nation skulle holde et rusgilde, blev de inspireret af, at Gønge-herrederne var deres hjemstavn. De holdt festen i snaphanernes tegn. Det var ment som en engangsforeteelse, men den vellykkede rusfest resulterede i oprettelse af en »hemmelig« loge, hvis leder er Hans Majestæt Ursnaphanen. Ham har ingen nogen sinde set, for han gemmer sig i de dybe Gønge-skove. Men hans ord kan ikke drages i tvivl, så foreningen har ingen vedtægter, men ledes enevældigt af ham.

Som følge af den gamle nationale samhørighed blev danske studenter i Lund indskrevet ved Christiansstad Nation, og de tog beretninger om løjerne i »Snaphanerne« med hjem til Studenterforeningen i København. I 1933 førte det til oprettelse af en dansk afdeling, som fik navnet Logen Christian IV. I dag er der tre loger, nemlig en loge i Lund, som hedder moderlogen, en loge i Christiansstad, som kaldes Kronlogen, og den danske loge.

Årsmøder holdes hvert år den tredje lørdag i november, hvor godt 150 af de 3-400 medlemmer giver møde i kjole og hvidt med opfindsomme ordener. De deltagende kvinder hedder naturligvis snaphøner. I et blåt, gult og rødt ordensbånd hænger et haneæg af messing. Jørgen »Gamle« Hansen er kammerherre, storkorsridder og ridder af den væbnede arm og tvivler på, at han kan nå højere. Han har fulgt logen fra drengeårene, fordi hans far, kammeradvokat H.O.Hansen, kaldet »Hof«, var et af de første medlemmer sammen med vennen fra Kgl. Mayestaits Acteurs, landsretssagfører Eigil Jensen.

Men der er ikke gran af politik i Snaphanernes virksomhed, understreger Jørgen Hansen. Ikke noget med »Skåne hjem«. Vi gør ganske vist grin med det svenske vælde, Svend Gønge er vor helt, og svenskerne omtales kun som besættelsesmagt. Men den seriøse betydning er at styrke sammenholdet mellem akademiske kredse i København og Lund, og selv har jeg vundet venner for livet gennem Snaphanerne.

Samme løsslupne blanding af skæmt og alvor prægede »Blodgildet«, som skånske studenter i alt fald i 50'erne morede sig med i Lund. Måske eksisterer det endnu. Ingen synes at vide det. Det holdt sine sammenkomster på årsdagen for det stockholmske blodbad, og til de skånske studenters ustyrlige

begejstring var der i alt fald én, som tog sagen alvorligt. I et indlæg i en lokal avis kunne man læse en forarget protest, at »sån't var inget lustigt för en efterkommere av en av dom som forlorade huvudet«. Dermed var det for de skånske studenter bevist, at det slet ikke var så hovedløst endda at mindes Christian den Godes indsats for at mindske antallet af svenskere.

11. KAPITEL

Saftkräm med grädde, ellers tak, skåninge spiser rögröd med flöd

Ofte har danskere brug for en oversættelse, når de hører skånsk, men så kan det være os en trøst, at svenskerne også behøver en ordbog i Skåne, for bunker af gloser er bevaret fra den danske tid.

Mange danskere vil uden videre påstå, at de har svært ved at forstå skånsk.

De samme mennesker har sikkert tilsvarende svært ved at forstå thybomål, bornholmsk eller sønderjysk. Det afhænger nu engang af, hvor vågent et sprogøre man har.

Og før man fortvivler over påstandene om, at skånsk er drevet helt ud i det uforståelige, og at forsvenskningen således i alt fald er lykkedes på ét område, skal man lige vide, at adskillige svenskere også finder det svært at forstå skånsk.

Det skyldes faktisk, at der er bevaret så mange danske ord og vendinger i det skånske dagligsprog, at over 300 års undertrykkelse af landsdelens oprindelige sprog ikke har sejret.

Et pudsigt og tankevækkende eksempel giver en brochure fra Osby kommune, der ligger ved den gamle rigsgrænse mod Småland. Her tales gøngernes dialekt, og brochuren føler sig foranlediget til at bringe en lille ordliste med oversættelser fra gøngemål til svensk.

At en mökull betyder en gödselhög (mødding) kan ikke overraske nogen dansktalende. Ordet møgkule lever også i vestensundske dialekter.

En najle er et spik, näva er en hand, feskaflua noget så uigennemskueligt som trollslända, og en lommedausa oversættes til fickdosa för snus. Man kan roligt i disse tilfælde sige, at

der, ellers tak for ulejligheden, ingen behov er for oversættelse fra gøngesprog til dansk.

Man skal ikke fæste spor lid til den opfattelse, at man i Skåne talte dansk indtil Roskilde-freden, og så gik alle over til at tale svensk. Skønt de svenske erobrere har haft fat i den lange ende ved at kunne gennemtrumfe deres sprog i skoleundervisning, i kirkesprog, i administrativ anvendelse, i litteratur og i nyere tid i radio og TV, så er skånsk stadig et stædigt og sejlivet blandingssprog.

Ligeså lidt som jyder og fynboer har skåningene nogen sinde talt den sjællandske dialekt, som siden af nogen er blevet ophøjet til at være rigsdansk. De har talt deres egen østdanske dialekt, og især i landdistrikterne holdt denne dialekt utrolig længe stand. Først da radioen kom, begyndte dialekten at vige ligesom i Jylland og på øerne.

Da Danmark måtte afstå Skåne, lå dansk og svensk tættere på hinanden end i dag. Og når gamle landsmænd i dag skal vænne øret til at opfatte skånsk tale, hænger det ikke udelukkende sammen med, at svensk har haft så store muligheder for at slå dominerende igennem. Dansk har samtidig ændret sig bort fra det udviklingstrin, hvor skåningene fulgte trop indtil slutningen af 1600-tallet.

Men lad os glæde sprogøret med nogle af alle de mange ord, vi fortsat har fælles på begge sider af Øresund. Det gælder for eksempel de ord, vi elsker at forbløffe og forundre udlændinge med. Rødgrød hedder på svensk saftkräm, men på skånsk rögröd.

Og fløde er flöd og ikke nødvendigvis grädde, før man kommer op til Smålands-skovene.

En svensk »morot« hedder gulerod på dansk og gularod på skånsk. En »korv« hedder pølse på dansk og pölsa på skånsk. En svensk »igelkott« er et pindsvin på både dansk og skånsk. Her er slet ingen muligheder for at give stavningen et overfladisk strøg uppsvensk kosmetik.

Grim ankunge

En påg på skånsk er en dreng, og det er der ikke noget mærkeligt i, så sandt som en latinskole for drenge i adskillelsens år

1658 og senere hed en pogeskole. Ordet fandtes i daglig tale så sent som til forrige generation i dragørsk, tårbæksk og andre Øresunds-dialekter, og det er fortsat lyslevende i bornholmsk. Men i Sverige må det oversættes til pojke, og Svenska Akademiens ordlista har først i nyere udgaver godtaget påg med det forbehold, at ordet er »vardagligt och skämtsamt«.

Vi fortsætter med det i danske øren hverdagsagtige og skæmtsomme, at en skånsk jenbo må oversættes til det besværlige svenske »granne, som bor mittemot«. Dette og efterfølgende eksempler findes i en ordliste, som Sten-Bertil Vide udarbejdede til bogen »Skånes goda sidor«, som Malmø-avisen »Arbetet« udgav i 1976.

En gnie er »en snål person«, og en grusgrav er et »grustag«. Skåningene går på ski i dag som før 1658, mens uppsvenskerne »åker« på ski.

En jässling er en »gåsunge«, at jö er at »skälla som en hund«, at lega jömme er naturligvis at lege gemme, men på svensk forstås det kun, når man siger »leka kurregömma«.

Dä hastar inte, siger skåningen, men de, som han er tvunget i rigsfællesskab med, siger »det brådskar inte«.

Ilel må en svensker have udlagt som »likväl« eller »ändå«. Vi andre genkender alligevel — eller iligevel, som børn siger. En skåning kan blive tjeåd, og det kan jo nok gøre en svensk sprogrøgter »ledsen«.

Kryllhårad kræver ingen oversættelse for en dansker, men en svensker må have forklaret, at det betyder »krushårig, med lockigt hår.« En skånsk tjälling er en killing, men på svensk en »kattunge«, og en älling er en ælling, men på svensk en »ankunge«. Bedre eksempler kan man ikke ønske sig på, at dansk dagligtale har haft en imponerende evne til at overleve i modgang. Skåninge forvansker nødig H.C. Andersens eventyr til at hedde »Den grimme ankunge«.

Snavs må oversættes til »smuts« eller »smolk« for at svenskerne forstår ordet, og snöfåg er på svensk »snöyra« eller »drivande snö«, men trods vokal-forandringerne let genkendelig for dansktalende som snefog.

Den dag i dag spiser skåningene risengröd og overhovedet ikke »risgrynsgröt«. Men en »mattebankare« er et ord, der vidner om, hvordan dansk arv og svensk påvirkning har hevet og

slidt i hinanden. På svensk hedder en tæppebanker en »mattpiskare«, så her er det blevet uafgjort 1-1 i kampen om skåningenes sjæl.

»En skvallerbytta« gætter ikke mange danskere betydningen af, og skåningene har da heller ikke villet tage ordet til sig. De kalder fænomenet for en sladdertaska, og det forstår vi andre jo til gengæld straks. Ligesom vi heller ikke er i tvivl om meningen, når en skåning siger, at »där var hitt, så en konne inte näre sig«. Men svenskere har bebov for en brugsanvisning. »Där var hett, så man kunde inte uthärde det, klara sig.«

Skånsk viste vej

Samme Sten-Bertil Vide har for Skånske Akademien arbejdet i årevis sammen med Helmer Lång for en skånsk-svensk-dansk ordbog. Som smagsprøve kan de byde på en liste over ord, der begynder med »A«. Ordlisten er udarbejdet på grundlag af materiale i dialekt- og stednavne-arkivet i Lunds universitet, men de to sprogforskere har også gennemgået adskillige forfatterskaber på skånsk dialekt.

– Allerede det begrænsede materiale i A-ordlisten viser, i hvor høj grad skånsk er et selvstændigt sprog, som var veludviklet og særegent allerede i den danske tid, siger Lång og Vide. Til en vis grad kan skånsk siges at være vejledende for det ældste danske skriftsprog, da Skånske Lov er den ældste af landskabslovene i Danmark. Den forelå i slutningen af 1200-tallet, men er sikkert et par århundreder ældre. Et af de ældste håndskrifter er skrevet med runer, og det er enestående for nordiske lovtekster.

Skånske Lov gjaldt i den danske tid i hele Skåneland, det vil sige også i Halland og Blekinge og på Bornholm. I et par hundrede år også på de danske øer, indtil Sjællandske Lov blev vedtaget.

Skånsk sprog har altså gået i spidsen og derfor også somme tider gået sine egne veje. En mellemvej mellem dansk og svensk. Lydudviklingen i dansk i 1100-tallet, da bogstaverne p, t og k inde i eller i slutningen af ord blev blødgjort til b, d og g blev fulgt i de skånelandske dialekter, men det var ikke tilfæl-

det med den samtidige afslappelse af a til e i tryksvage stavelser. Undtagen i det sydvestlige Skåne.

Vi tager nogle særlig tankevækkende eksempler fra listen over skånske ord, der begynder med A:

Aba. Svensk: efterhärma, drive med. Dansk: abe. Abekatt. Svensk: markatta. Dansk: abekat. Ad. Svensk: längsmed. Dansk: ad. Ager. Svensk: åker. Dansk: ager. Agerhöna. Svensk: rapphöna. Dansk: agerhøne. Akava. Svensk: tvärt. Dansk: akavet. Allbue. Svensk: armbåge. Dansk: albue. Aleka. Svensk: kaja. Dansk: allike. Allt. Svensk: redan. Dansk: allerede. Ammbåltt. Svensk: smidesstäd. Dansk: ambolt. Anrick. Svensk: ankhanne, ankbonde. Dansk: andrik. Arri. Svensk: arg. Dansk: arrig. Asa. Svensk: släpa. Dansk: ase. Attan. Svensk: aderton. Dansk: atten. I aftes. Svensk: i gårkväll. Dansk: i aftes.

Mange af de skånske ord har ikke noget enslydende modstykke i hverken svensk eller dansk, og Helmer Lång og Sten-Bertil Vide har som et hovedformål med deres ordliste at friste skåningene til øget brug af deres egne marvfulde gloser.

Peter Broberg fra det skånske akademi har mange fornøjelige eksempler på skånsk sprogbrug. Således restaurant-gæsten, som udbryder: »Sikkna räliga pantoffler I har på detta hundans böle.« (Lidt hjælp: kartofler hedder pantoffler i Skåne og ikke potatis. Hundans er et gængs skældsord). Og apropos ordet pog, så påpeger Broberg, at en skånsk tøsedreng er en tösapåg. Flickpojka eller hvad det nu skulle hedde findes ikke.

En million ord

Den skånske forfatterinde Hertha Odeman har i en novellesamling »Av skånsk lera« brugt rundhåndet med skånske gloser. Her er nogle af dem med svensk oversættelse i parantes. Dansk oversættelse er unødvendig: Vaska (tvätta), mölla (kvarn), vann (vatten), stickelbär (krusbär), kjolalomma (klänningsficka) og trumla (vält). Hun bruger også det skånske ord rälig, som har overlevet bedre end ræddelig i vestensundske dialekter. Men den nuværende generations bedstemødre i Dragør brugte helt naturligt vendingen »en rælig pog«, når de skældte ud på deres afkom.

Fra dansk side har interessen for skånske dialekter været droppet som en kartoffel, der var ligeså varm som skånske oldtidsminder, kirker og herregårde. Og først i sidste halvdel af 1800-tallet begyndte man blandt skåningene selv i takt med den vågnende hjemstavns-fornemmelse at interesse sig for skånske dialekter. I 1875 stiftedes i Lund Skånska landsmålsföreningen. Den satte sig som mål at indsamle ord og talemåder fra alle egne af landsdelen. Fra 1930 kunne materialet overdrages det nydannede Landsmålsarkiv i Lund.

Det er det, som siden har skiftet navn til Dialekt- og Ortsnamnsarkivet, og her har man katalogiseret over en million skånske ord. Så talesprogets del af den kultur, som skåningene fik med i udlændigheden, er i gode hænder. Hos dem selv. Man kan have større bekymring for, hvordan forståelsen for den side af fællesskabet trives i Danmark.

Den Oscar-belønnede film »Pelle Erobreren« lader Pelle og hans far, Max von Sydow, støde på sprogproblemer, da de kommer til Bornholm for at slå sig igennem med elendigt slavearbejde til sulteløn. Det er en misforståelse. Far og søn i Martin Andersen Nexøs roman kommer fra Tommelille (Tomelilla), og sproget i Østerlen er næsten det samme som på Bornholm.

Men ellers har dansk og skånsk haft svært ved at udvikle sig i samklang. Et forbud mod at tale og skrive dansk var i kraft lige til 1844. Og først fra dette tidspunkt blev det med indsættelsen af det første dampskib muligt for skåninge at tage over og hilse på slægtninge på Sjælland. Indførsel af danske bøger var forbudt lige til 1857. Et sådant imperialistisk kulturovergreb sætter dybe spor. Selv i dag har skåningene svært ved at få dansk litteratur frem til boghandlerne, og selvcensuren arbejder vanemæssigt videre i censurens spor. Det er ikke blot dansk, der undertrykkes. Det er også skånsk. I september 1989 averterede svensk TV i skånsk dagspresse efter medarbejdere til et nyt fjernsynsprogram. Det blev kraftigt fremhævet i annoncerne, at personer, der talte skånsk, ikke behøvede at ulejlige sig med at ansøge. En af de smukkeste julekalendere, som har været vist i svensk TV, blev kraftigt kritiseret i en af landsaviserne i Stockholm. Man talte skånsk i udsendelserne.

Hjemstavns-litteratur har som man kunne vente haft svære vilkår i Skåne under de omstændigheder. Præsten Sten Jacob-

sen i Kagerød (Kågeröd) var den sidste forfatter, der skrev på dansk i Skåne. Så gik der to hundrede år, før der igen dukker forfattere op i en landsdel, der i gamle dage var hele Nordens kulturelle centrum. Og det er interessant at se, at den danske tone har overlevet, selv om skriftsproget i mellemtiden er blevet svensk.

August Zacharias Collin, der var skolelærer i Helsingborg i 1890'erne, kaster sig ligefrem ud i en digterisk frihedskamp:

> Varhelst i vårt Skåneland än du går,
> om annars du hävdernas röst förstår,
> det givs ej, skåning, en grav eller grop,
> varur du icke hör blodens rop.
> Var helst kring bygden din kosa du tar,
> de spetsades skuggor omkring dig du har.
> Och alla mötte de döden käckt,
> för at slippa slitas från stam och släkt.

Overlærer Johs. Christiansen har præsteret en dansk oversættelse af digtet. For fuldstændig forståelses skyld er det måske værd at gengive de stærkeste strofer:

> Hvor omkring i bygden din færd du ta'r,
> de spiddedes skygger omkring dig du har.
> Og alle mødte de døden kækt,
> de ville ej skilles fra deres slægt.

Blandt de første til at bryde den svenske isolation af skånsk åndslivs forbindelser over Øresund var Victoria Benedictsson (1850-88). For hendes litterære produktion af romaner og skånske folkelivsskildringer blev kontakten berigende. For hende selv endte den med ulykkeligt selvmord efter et sværmeri for Georg Brandes, som ikke blev gengældt.

Svensk make-up af stednavne

En særlig fornøjelse – måske iblandet lidt selvpineri – kan det være at prøve at gennemskue de skånske stednavne. Det kan der ligefrem gå sport i, når vejen nu banes for at rulle på

pilgrimsfærd over Øresund. Hvad har byer og landskaber heddet i den danske tid? Og hvad ville de have heddet i dag, hvis sproget havde fået lov at udvikle sig på danske vilkår? Først bliver man slået af, hvor mange vestdanske stednavne der går igen i Skåne. Med eller uden svensk make-up. På Skånekortet finder man i dag Gladsax, Vallby og Rinkaby, og det er jo let at gennemskue, at de i dag ville have heddet det samme som søsterbyer vest for Øresund.

Lund, Dalby, Bollerup, Trelleborg, Falsterbo, Vejby, Torup, Broby og mange, mange flere har erobrerne ikke rigtig kunnet gøre noget ved i den usalige forsvensknings ærinde.

Grevie, Hjularöd, Tomarp, Degeberga, Smedstorp, Veberöd, Bosarp, Ljungby og Tommarp er det lykkedes bedre med. Man skal ikke lade sig narre. Bag de fremmedgjorte bynavne skjuler sig de gode danske Greve, Julerød, Tommerup, Dejbjerg, Smidstrup, Vipperød, Boserup, Lyngby og Tommerup.

Vi er på hjemmebane igen. Som med Sjöbo, Bosjö, Hörby, Malmö, Ängelholm og Röddinge. Her narrer de svenske vokaler ikke nogen.

Vellinge har bevaret sit sidste »e« til forskel fra det vestjyske Velling. Tomelilla, Harlösa, Svedala, Lönsboda, Hedeskoga, Lomma, Svedala og Ramsåsa har fået heftet det rigssvenske a på sig som udlyd. Det kan man enten lave om til et e eller skære helt af. Man kan også vælge at trøste sig med, at a'et faktisk er en udlyd, der har hjemme i skånsk dialekt.

Men var Skåne ikke kommet under fremmed indflydelse i tre århundreder, havde stavningen nok været den rigsdanske.

Simrishavn er lidt sværere at greje end de øvrige bynavne. Oprindelsen er uklar. Man kan roligt se bort fra en teori om, at byen har heddet Cimbrishavn, og at det har noget med cimbrerne at gøre. Var Skåne forblevet dansk, havde navnet nok i dag fundet sin endelig form som Simmershavn.

Og hvad skal det så tjene til at prøve at skrue tiden tilbage og genoplive danske navne, som med vold og magt er blevet forandret. Vi får dem jo ikke at se på vejtavler og banegårdsskilte, når vi begiver os over Sundet. Nej, men vil vi kende vort væsens rod, så er navnene altafgørende. Og som det før er sagt, kan vi i alt fald lade være med i vort eget sprogbrug at tale sejrherren efter munden.

Lad os på Amager-siden af Sundet være enige om, at den faste Øresundsforbindelse trækkes mellem København/ Kastrup og Malmø/Limhavn. Det vil skåningene forstå. Og så kan vi lade svenskerne om at tale om Köpenhamn/Kastrup og Malmö/Limhamn.

12. KAPITEL

Roskilde-freden er brudt

»Grænse som skiller ej, gyngende landevej« er blandt den bragesnak fra skandinavismens drømmeverden, som vi med den faste Øresunds-forbindelse kan arkivere lodret — I stedet kan vi støtte skåningenes voksende krav om selvstyre med protester, som vi forlængst burde have indgivet mod, at Sverige systematisk har krænket betingelserne for Danmarks smertelige afståelse af Skånelandene.

Hvordan skal vi forholde os efter Skånes og Sjællands fysiske forening? Hvordan skal vi dele Skandinavien op, når motorveje og jernbaner gennem Smålands skovlandskaber ikke mere binder Skåne nærmere til Sverige, end Øresunds-forbindelsen knytter Skåne til Danmark.

Når vi endelig kan lade Carl Plougs digt fra 1846 om Øresund arkivere lodret, hvor det hører hjemme. Blandt skandinavismens andre bravader.

De husker sikkert det poetiske forsøg på at lovsynge en forsoning, som dengang var meget oppe i tiden:

»Grænse, som skiller ej.

Gyngende landevej.«

Bragesnak, som ikke ændrer meget i en fredelig hverdag. Og som nyttede endnu mindre i en kritisk situation, hvad den danske landsoldat bittert måtte sande, da han i Dybbøls skanser ventede forgæves på den broderlige hjælp, Carl Ploug også digtede om.

For fremtiden er der på fast motorvej og på jernbanesveller 25 kilometer fra Malmøs centrum til København og 700 kilometer fra Malmø til Stockholm. Det er de nøgterne realiteter til afløsning af digterierne. Farvel, gyngende landevej. Og goddag til udsigterne til en grænse, der virkelig ikke skiller.

Brudt løfteparagraf

Hvilke konsekvenser skal man drage af, at Skåne knyttes fast til Danmark igen? Et spørgsmål, det forekommer rimeligt at runde af med, efter at det manglende kendskab til Skånes nutid og til Skånes historie kapitel for kapitel er forsøgt taget op til skånselsløs revision.

Ja, hvad med at lade Roskildefreden træde i kraft?

Hvad skal det sige? Skal vi afstå Skånelandene engang til – og denne gang måske uden at give Bornholm chance for at slå sig fri?

Nej, men Danmark kunne passende under hensyn til de nye geografiske vilkår lægge et stærkt forsinket pres på Sverige for at få løfteparagraffen i den barske fredstraktat fra 1658 respekteret.

Også den har vi glemt. Hverken i dansk eller svensk historieundervisning nævnes der noget om en paragraf 9 i Roskildefreden.

For at rette op på skaden og udelukke fortolkninger skal den gengives her i sin oprindelige sprogform:

»Deremoth ær på Kon.Mat.s och Sveriges cronos vægnar låfvat och tillsagdt, att alle stænder, adell och oadell, andelige och verldzlige, borgare och bønder, uthi the vidh desse tractater cederade lænder og læhn i Danmarck och Nårie skole behålla deres godz och egendomb, som dem anten genom arff, kiøp, bythe eller pant før krigedh, antingen aff cronan eller privatis sigh emillan, medh rætte tillkommer, och hær effter mechtige vara, dem att besittia, nyttia, bruka och behålla, jemvæl dem att forsællia og sigh afhænda som tilforne, så som och blifva vidh deres vanlige rætte, lagd og gamble privilegier og frijheter oturberade og obehindrade, så vijda de icke løpa eller strida contra leges fundamantales af Sveriges crono, medh hvilcke desse cederade landh og læhn til eværdelig tidh hær effter incorporeras skole. Och på dedh man må fornimma Kon.Maj.s i Sverige nådigste benægenheet, snarere deres vilckor att forbættra æn forringa, ær tillsagdt, att alle, så adell som oadell, hvilcke sigh under Kon.Mat.s och crones Sveriges jurisdiction alldeles begifve, må åthniuta medh de infødde Svenske lijka tiltræde til beneficia och honores«.

Det holdt hårdt at få disse tilsagn med i fredstraktaten. Men

selv over for landssvigeren Corfitz Ulfeldts infame pres fik de ulykkelige danske forhandlere i Høje Tåstrup præstegård gennemført i 1658, at alle i Skåne, Halland og Blekinge, adel, gejstlige, borgere og bønder, skulle bevare deres vanlige ret, lov og gamle privilegier og friheder uforstyrret, sålænge disse ikke stred mod svenske grundlove.

Skånelands befolkning skulle endda snarere have deres vilkår forbedret end forringet, lod de svenske forhandlere hastigt tilføje for at skære igennem og få en ende på de danske forbehold.

»*Uryggeligt i vigeur*«

Løfterne var ikke efter Karl Gustavs hovede. Men han vidste, hvad danskerne besynderligt nok ikke vidste, at Østrig og

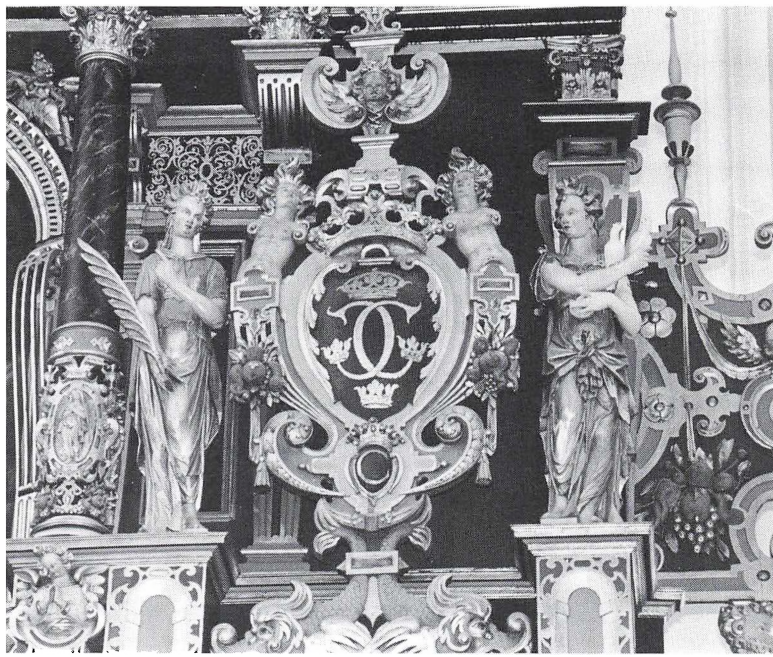

Menigheden i Sankt Petri kirke i Malmø har en gang håndmalet historieforvanskning for øje, for på altertavlen er Christian Firtals initialer overmalet med noget krimskrams med sammensnoede C'er.

Brandenburg var på nippet til at gribe ind i krigen. Han var i tidsnød, hvis han ville udnytte sin sejr, som meget vel kunne udvikle sig til kun at være en foreløbig sejr. Så fredstraktaten blev underskrevet. Med samt dens tilsagn om, at Skånelands folk skulle leve uforstyrret som før.

Karl Gustavs søn Karl XI forpligtede sig efter den påfølgende skånske krig ved fredsslutningerne både i København og Fontainebleau til at lade denne løfteparagraf »forblive uryggeligt i kraft og vigueur.« Christian V skrev 1. januar 1676 efter den nytteløse revanchekrig et trøstende brev til Skånelands befolkning om, at adel og uadel, gejstlige og verdslige, borgere og bønder i alt fald kunne glæde sig over at skulle forblive ved deres vanlige ret og lov, gamle rettigheder, friheder og privilegier.

At Skåneland ikke skulle forsvenskes blev til overflod stadfæstet i den såkaldte »Malmø Recess« mellem Stockholms-regeringen og den skånske landdag i 1664.

Hverken Karl Gustav eller hans søn drømte et øjeblik om at stå ved tilsagnene. Ligeså lidt som jernkansler Bismarck et par århundreder senere havde tænkt sig et eneste svagt sekund at stå ved tilsagnet i Prag-fredens paragraf 5 om at lade sønderjyderne få en folkeafstemning om den endelige grænsedragning. Det var en af de omstændigheder, der førte til krig med Østrig to år senere. Preussens partner viste en blødsøden og uakceptabel tilbøjelighed til at tage løfteparagraffen bogstaveligt.

Sverige led ikke under den slags blødagtige anfægtelser. Det blev hurtigt besluttet, at Skånelandene skulle »uniformeres« med Sverige. At skåningene skulle være ligeså svenske som alle andre i riget. Fra Karl Gustavs mund er bevaret en tidlig afsløring af hans hensigter om at »efter handen rensa den provinsen av utlänningar och henne igen med svenskt folk besätta«.

Uden for riget

Tre uger efter freden i Roskilde oprettedes den 18. marts 1658 Generalguvernementet Skåneland. Guvernøren blev den svenske konges personlige repræsentant. En slags vicekonge. Ved sin side havde han den skånelandske landdag i Malmø og stændermøder efter behov. Der var et klart skel mellem Sverige

og generalguvernementet. Fra 1658 til 1683 lød den officielle betegnelse: »desse nye utanför riket belägne provinser«. 1683-93 blev det til »ett utländsk men inrikes land«. Sprog og love var fortsat forskellige i Skåne og i Sverige.

Der kom nye boller på suppen. Karl XI konstaterede under Skånske Krig, at han ikke kunne stole på skåningene, der fortsat var dansksindede. Allerede inden krigen var forbi, havde han et forsvenskningsprogram klart. Det blev trinvis ført ud i livet.

I 1682 blev den 430 år gamle skånske stadsret sat ud af kraft. Formelt fik man byerne til selv at ansøge om at få svenske købstadrettigheder. Så skulle munden være lukket på en kritisk omverden.

Det danske præsteskabs næsegrus underkastelse lettede den næste krænkelse af Roskildefreden. 26. april 1683 blev den over 500 år gamle skånske kirkelov ophævet. Svensk kirkelov trådte i stedet. Kirkelivet og undervisningen var på den tid de vigtigste mål for uniformerings-bestræbelserne. Svenske præster blev sat ind, hver gang et præstekald blev ledigt.

Universitetet i Lund blev oprettet for at hindre skånsk ungdom i at følge den gamle skik med at drage til København for at studere og for at pumpe svenske præster ud i systemet.

Nu skulle der prædikes på svensk, og degnene skulle undervise børnene efter nye svenske læsebøger og katekismus'er. Danske bøger blev kastet på bålet. Heller ikke med hensyn til autodafé'er havde Goebbels nazistiske horder noget at lære af vort svenske broderfolk.

En del bibler undgik dog ødelæggelse. Det var, fordi særlig bjergsomme svenskere fandt ud af, at de kunne slå mønt af forsvenskningen ved at sælge biblerne tilbage over Sundet. De var jo gode nok til jyder og grønlændere.

1683 blev Skånske Lov sat ud af kraft. Den var blevet ratificeret af Skånes befolkning i årene 1202-1210 og var forud for Jyske Lov, der først kom til i 1241. Et af de første skånske lovskrifter er tilmed skrevet med runer. Men Skånske Lov og med den alle danske retskilder, senest den helt tidssvarende Christian IVs Store Recess fra år 1643, blev erstattet med svensk lov og ret.

Som slutsten på værket ophævede Karl XI den 23. december

1693 generalguvernementet Skåneland. Allerede i 1680 var Blekinge med den nyanlagte flådebase blevet udskilt fra Skåneland, så Skånske Lov ikke skulle gælde mere i den landsdel. Halland blev skåret ud af Lunds stift og lagt ind under ærkebispen i Göteborg.

Kun Skåne var derefter tilbage i det stærkt indskrænkede generalguvernement, og de sidste rester forsvandt i 1719, da der blev indført en ny forfatning for hele det svenske rige. De skånske stænder indgav en begæring til rigsdagen om, at Skåne og Blekinge måtte få lov at forblive sammen i et generalguvernement. Halland opgav man på forhånd at bede for, fordi den nye kirkelige opdeling havde skåret båndene over. Begæringen blev fejet til side.

Et fæstningsværk, som biskop Eskild anlagde ved Helgeåens munding, er i dag kun ruiner, og der har været så lidt respekt for fortiden i Åhus, at man har tilladt opførelse af en knusende silo ved siden af.

Fortsat ret til selvstændighed

Hvad gjorde man fra dansk side for at protestere mod Sveriges krænkelse af de traktatlige forpligtelser over for befolkningen i de gamle landsdele? Intet som helst. Ikke engang i fredstraktaten fra 1720 efter Store Nordiske Krig finder en spagfærdig indvending mod krænkelserne af Roskildefreden indpas.

Ved denne fredslutning blev Roskildefredens løfteparagraf imidlertid heller ikke sat ud af kraft. Det er betydningsfuldt. Den blev bare ikke genopfrisket. Måske fordi Danmark ikke fandt det ulejligheden værd at få den nedfældet på prent engang til. Sverige havde allerede længe været i fuld gang med at overtræde den.

For skåningene måtte det desværre se ud, som om Danmark uigenkaldeligt havde afskrevet dem. Og mørket sænkede sig over det gamle danske kærneland. I så høj grad, at den berømte botaniker Carl von Linné efter en Skåne-rejse i 1744 udtrykte forundring over, hvordan et så rigt landskab kunne sættes så langt tilbage.

Chefen for kriminalpolitiet i Christiansstad, Uno Röndahl, som i embeds medfør må formodes at sidde inde med et solidt lovkendskab, påpeger, at den svenske regerings ophævelse af det skånske generalguvernement og de skånske landskabers totale indlemmelse i Sverige, er et énsidigt overgreb uden støtte i folkeretslige regler.

Vi har derfor grundlag for fortsat at hævde de skånske landsdeles ret til den aftalte selvstændighed inden for det svenske riges grænser, erklærer Uno Röndahl. Vi kan påberåbe os de fredsaftaler, som endnu er i kraft.

Kan skåningene vente støtte fra Danmark i en sådan kamp for overholdelse af traktatlige garantier for selvbestemmelse og respekt for deres egenart i både sprog og kultur? Danske underskrifter på fredstraktaterne må vel fortsat forpligte? Det problem burde give grundlag for at flette nogle alvorsord ind i de festberuste taler, som kan imødeses, når Skåne igen knyttes til Danmark. Med andre ord, når broen skal indvies. Det er ikke for sent at lade skåningene få glæde af en af de få formildende omstændigheder ved panikfreden i 1658. Som påvist i de foruudgående kapitler har tre århundreders skiftende brug af stok og gulerod ikke gjort skåningene til svenskere. De er heller ikke

danske mere. Det ville være en umulig tanke efter så lang en adskillelse.

Men hvis man lod skåningene være sig selv under den svenske krone med deres eget regionale styre ville mange skåninges ønskedrøm gå i opfyldelse.

Så kunne de bedre leve med at være svenske statsborgere uden at være svenskere.

Det nationalflag, som Skåne selv har valgt sig, ville vaje naturligt ved siden af Færøernes og Ålandsøernes flag i det nordiske folkefællesskab.

Og hvis skåningene så hen ad vejen – hen ad den vej der slås over Øresund – skulle ønske at blive nærmere knyttet til den danske krone end til den svenske, at blive danske statsborgere uden at blive danskere – så er det svært at forestille sig modstand fra dansk side. Slet ikke, når en passende tilvæn-

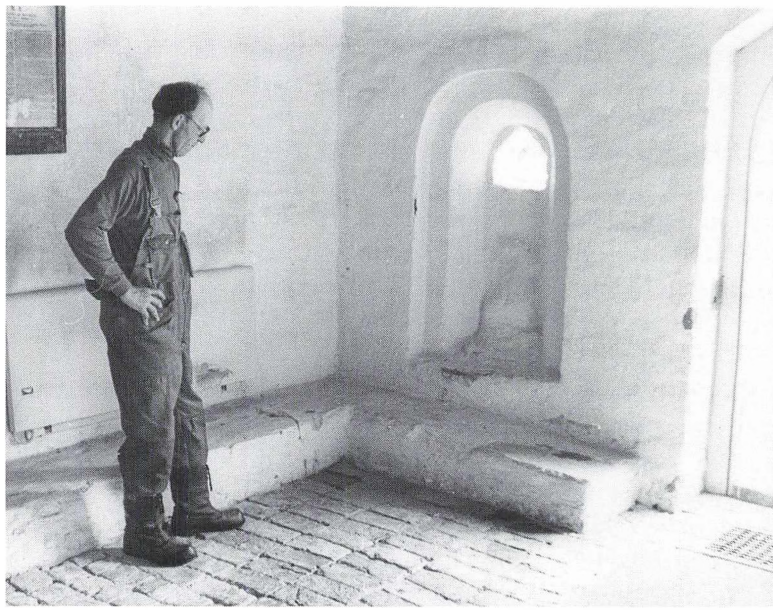

Graveren i Gullev kirke kan udpege stedet i våbenhuset, hvor skåninge, der ikke ville tale svensk, blev sat til spot og spe på en skammebænk i strid med Roskildefredens løfteparagraf, men nogle har ment, at den skam burde forsvinde sporløst.

ningsperiode efter åbningen af Limhavn-Kastrup forbindelsen vil bidrage til at udfylde det hul i vor viden og vor tankegang, som tre århundreders dansk indskrænkethed har efterladt.

Ingen regning

Nå, koldt Øresunds-vand i blodet. Så vide perspektiver fik vi trods alt ikke indflettet i Roskildefreden. Og hvordan skulle Sverige kunne afskrive alt, hvad der er investeret i Skåne i århundredernes løb? På det sidste også halvdelen af omkostningerne til Øresunds-forbindelsen.

Ja, hvad det angår, kan man vist roligt fastslå, at Sverige ikke ville tabe mere end i sin tid Danmark, hvis vi omregner 1658-værdier til nutidskroner. Det var en rig godbid af selve Danmark, der blev taget fra os ved væbnet røveri, og i de tilfælde, hvor den slags forbrydelser gøres godt igen, plejer man ikke at tale om erstatning fra den skadelidte til overfaldsmanden.

Da Sønderjylland blev genforenet med Danmark i 1920, var der rimeligt nok heller ingen, der snakkede om regninger for jernbaner, telegrafledninger, kaserner og hvad landsdelen ellers havde fået af anlæg i udlændighedsperioden. Dem havde sønderjyderne så rigeligt selv betalt for.

I Skåne er det ikke svenskerne, men skåningene selv der har tilvejebragt det økonomiske grundlag for deres lands udvikling siden afståelsen. Skåningene har såvist betalt for alt, hvad der er sket dem og deres land.

Først med blod, så med tårer, siden med sved.

Hvis Skåne vil knyttes til Danmark med mere end en bro, bliver der så sandelig ingen regning at betale.

Men endnu engang, koldt vand i blodet. Det må være mest presserende at få Roskildefredens paragraf 9 sat i kraft med tre århundreders forsinkelse. Så får vi et historisk retfærdigt og et mere bæredygtigt grundlag for at slå bro til Skåne. Til en selvstyrende Skåne-region, som i sig selv bliver en naturlig bro mellem Danmark og Sverige.

Sundets spærregrænse

Når erkendelsen af de faktiske forhold vågner på begge sider af

Øresund, vil sjællændere og skåninge enes om på ny at forbande en vis isvinter. Det sker ifølge den meteorologiske statistik højst med to hundrede års mellemrum, at bælter og sunde fryser så hårdt til, at man uden risiko kan færdes på isen. At det lige netop skulle ske i 1657-58, satte udviklingen i Øresundsregionen mindst et århundrede tilbage.

Hvis begge bredder fortsat havde været danske, var kraftcentret omkring Øresund blevet naturligt udviklet.

København og Malmø havde fundet ud af at bruge Saltholm til fælles storlufthavn og skibshavn og formentlig også til anlæg af kæmpehoteller og administrative og erhvervsmæssige centralorganer på øen. For Øresundsforbindelsen fra Malmø til København var naturligvis forlængst ført ud i livet ligesom formentlig også en tunnel fra Helsingør til Helsingborg, hvis den ellers var teknisk og økonomisk realisabel.

Allerede efter indledende undersøgelser af den faste forbindelses muligheder fastslog professor Gunnar Törnqvist, der er økonomisk geograf ved universitetet i Lund og indvandret til landsdelen nordfra, at Skåne burde kaste los fra Stockholm. Han var stødt på spærregrænsen i Øresund, da han skulle klarlægge industriens struktur.

Al tale om samarbejde over Sundet har været smukke ord og intet mere, sagde professor Törnqvist for flere år siden, og det skyldes ikke mangel på en bro eller tunnel.

Færgetrafikken fungerer, men det er, som om ideer ikke kan komme over vandet. Skåne er rettet mod nord, København og Sjælland mod Vesteuropa. I et udbygget samarbejde kan vi bedre gøre Skåne og Sjælland til et regionalt fællesmarked til gensidig fordel. Skåne kan finde underleverandører på Sjælland i stedet for i Stockholm. Der findes hverken i erhvervslivets struktur eller i love og forordninger noget, som kan forhindre en sådan udveksling. Sproget er heller ikke noget problem. Altså er det et spørgsmål om oplysning.

Professor Ingemar Ståhl, også fra Lunds universitet, sagde samstemmende, at skånsk industri i mangt og meget ligner industrien på Sjælland, men der findes ikke de stærke forbindelser, man kunne forvente. Hverken i ejerinteresser eller i samarbejde. Grænsen føles klart, og det er ikke et spørgsmål om et transportproblem. Den faste forbindelse vil ikke betyde

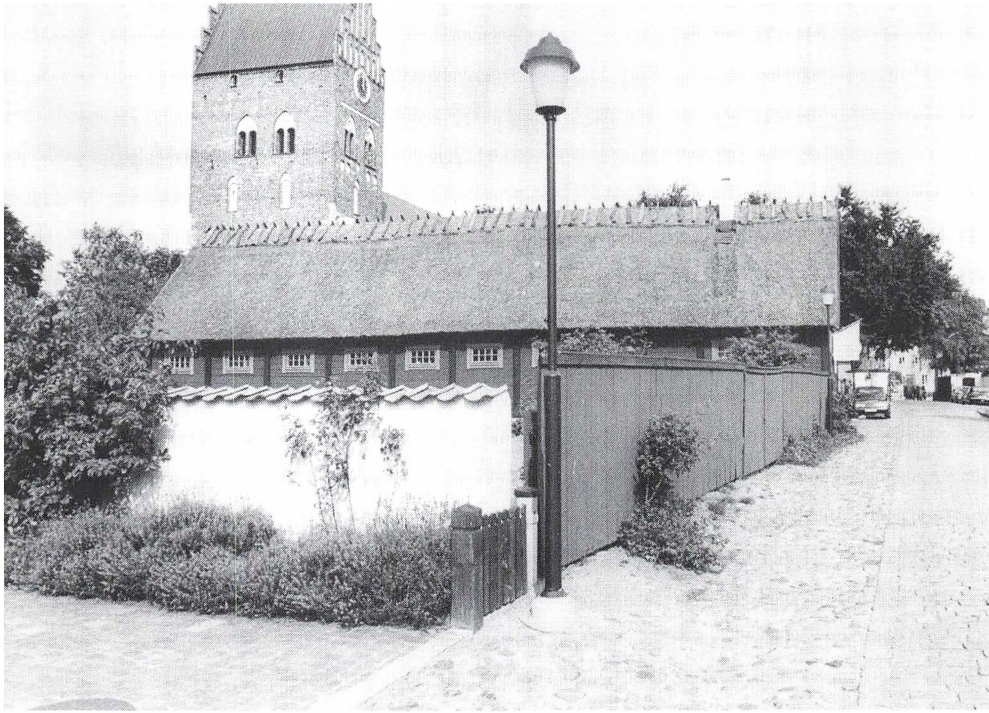

Gaderne omkring Åhus kirke, som i dag er alt for stor til den indskrumpede Østersø-by, er den typiske danske provinsidyl, fjern i afstand og livssyn fra Gällivare eller Skövde.

så meget i transporttid. Det er tekniske handelsforhindringer og forskellige organisationsformer, som har bremset samarbejde. Ikke alene i industrien. Vi mærker det også på universitetet. Vore kontakter går mere ind i Sverige end over Sundet.

To klare vidneudsagn om, hvad Karl Gustavs landsknægttriumf kom til at koste Øresunds-regionen i trivsel og samhørighed. Hvis man prøver at forestille sig, hvordan udviklingen var forløbet uden Karl Gustav, kommer man for alvor ud på tynd is. Det er altid halsløs gerning at prøve at rekonstruere historien set i bakspejlet.

Hvis Skåne var blevet skånet for Karl Gustavs erobring og dermed siden hen for Skånske Krig, ville de gamle danske landsdele næppe have fået lov at være i fred. Uden at træde svenskerne for nær kan man fastslå, at i alt fald Karl XII og Karl Johan Bernadotte ville have kastet sig over de danske provinser

med det ene usaglige argument, at de var landfaste med den skandinaviske halvø. Skåninge, hallændere, blekinger og bornholmere ville være blevet udsat for nye blodsudgydelser, og samhørigheden over Øresund formentlig alligevel skåret over på et senere tidspunkt.

I dag er svensk magtbrynde stækket i en mere human tidsalder med udbygget europæisk sammenhold. Skånes tilknytning til Danmark via den faste forbindelse åbner helt nye muligheder for at gøre det af med fortidens uretfærdigheder. Endelig får vi den naturlige samling omkring Øresund tilbage, som Corfitz Ulfeldt så skammeligt hjalp med at nedbryde.

Den samling kan få vidtrækkende konsekvenser. I regionernes Europa er det ikke virkelighedsfjernt at forestille sig et selvstyrende Skåne. En sådan udvikling må kunne regne med kraftig dansk opbakning. I 1991 var en dansk regering ved at falde over andre nationers ben for at komme først med en anerkendelse af de baltiske landes selvstændighed. Det var forståeligt nok. Et Danmark, der havde måttet døje med fem forbandede års ufrihed, kunne uden videre føle med tre små lande, der havde været undertrykt i 50 år. Men vore gamle landsmænd i Skåne har været under fremmed styre i over 300 år. Hvis de langt om længe kan opnå at blive herrer i eget hus, bør de kunne regne med al den støtte og sympati, som vi har opsparet gennem tre århundreder, hvor vi sandt at sige ikke har tæret alverden på den slags følelser for skåningene.

Et selvstyrende Skåne kan i tidens fylde tænkes at foreslå personalunion med det gamle moderland. Det er en udvikling, som skal have sin tid. Det bliver næppe dronning Margrethe, som får lov at byde skåningene velkommen hjem, selv om der ligger grænseoverskridende nordiske perspektiver i hendes navn. Men tænk hvilken glæde på begge sider af Øresund, hvis det blev Frederik X, som symbolsk kunne få lov at modtage en del af, hvad Frederik III satte over styr.

Kjeld B. Nilsson

f. 1927, all round journalist siden 1947.
Bedsteforældrene indvandrede fra Skåne.
Bosat i Paris siden 1978.

Forfatter til bl.a. VIN AF RANG
- fra Cahors - Frankrigs gamle vingård.

Skåne var en gang dansk kærneland,
den bedste og rigeste del af Danmark.
Efter afståelsen blev Skåne en svensk yderprovins,
men i dag 300 år efter er der livskraftige skånske
selvstændighedsbevægelser, som kræver regionalt
selvstyre under Skånes eget rød-gule flag.

SKÅNE - VORT GLEMTE LAND fortæller om Skånes historie,
om 800 års rige minder fra dansketiden, utallige
bøndergårde og borgerhuse, 240 slotte og herregårde
og over 300 kirker - og om martyriet, der kun
kan sammenlignes med begivenheder i vort århundrede.
Mens vi venter på broen, kan vi sætte os ind i
Skånes historie ... den er vores egen.

BOGAN